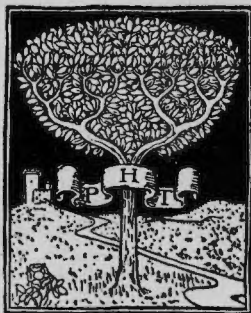

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

1959

ÅRGÅNG 57 · HÄFTE 4

INNEHÅLL

	Sid.
Recensioner (se bifogat årsregister)	173—218
Meddelande angående Personhistoriska Samfundet	218
Förkortningslista	218
Personregister	219—229

På grund av ett tekniskt missöde med vissa exemplar av häfte 3 av tidskriften uppmanas prenumeranterna att granska häftet och före den 1 augusti 1960 till faktorskontoret, P. A. Norstedt & Söners AB, box 2052, Stockholm 2, insända defekta häften för utbyte.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.

Arg. 5714

RECENSIONER

Erikskrönikans författare

I våra dagar är det ovanligt att ett vetenskapligt historiskt arbete har lika mycket att ge åt den skönlitterärt intresserade som åt fackmannen. Det är därför en sällsynt njutning som förunnas läsaren av den senast utkomna delen i serien Svenska Akademiens Minnesteckningar, *Erikskrönikans författare* av riksarkivarien Ingvar Andersson (Stockholm 1958, 172 s., kr. 16:—). En av de stora kännarna av krönikan framlägger i denna lilla volym — lika utsökt till formen som fascinerande till sitt innehåll — slutsatser som vuxit fram under decennier av kärleksfullt studium och kritisk forskning.

Förf. tillvaratar på ett mästerligt sätt det moment av spänning och intellektuellt nöje som ligger i själva ämnesvalet: spårandet av den helt okände författaren till ett berömt diktverk, där ingen annan utgångspunkt finnes än verkets egen text. Analysen av krönikan ter sig så klar, så lättillgänglig och så inträngande som det är möjligt endast när stoffet behärskas suveränt. Krönikan sätts in i sitt europeiska litterära och kulturella sammanhang. Dess konstnärliga halt belyses, och under diktens litterära hölje framträda de källor, ur vilka diktaren öst. Intressant är att förf. bland det skriftliga material som använts i krönikan förutom annaler m. m. tycker sig kunna spåra numera förlorad agitationslitteratur, stridsskrifter av politisk art. Den muntliga tradition som går igen i krönikan har, som förf. även tidigare framhållit, nära anknytning till stormannakretsen kring hertigarna Erik och Valdemar och särskilt till Matts Kettilmundsson. Under denna analys fogas bilden av den okände författaren samman drag för drag: hans intellektuella och konstnärliga begåvning, hans personliga läggning och temperament, hans bokliga bildning och livserfarenhet, hans politiska hemvist och hans sociala position. Han framstår som en bildad och skrivkunnig person men troligen icke klerk utan lekman, en förkunnare av riddartidens ideal men knappast själv en stridens eller handlingens förgrundsgestalt, en man som på något sätt hörde hemma i stormannakretsen men antagligen ej intog någon mera framträdande plats inom den, en betraktare, en konstnär och minst av allt en initierad politiker. Han förblir anonym, men hans gestalt avtecknar sig till sist mera levande än de flesta medeltida personer, vilkas namn man känner. Förf. låter också sin fantasi spela kring vissa notiser i krönikan, som synas peka mot en bestämd geografisk miljö, dess samband med prologen till den s. k. Tröghbolag och den omständigheten att krönikan av allt att döma förblev tämligen okänd, till dess den mer än ett sekel efter sin tillkomst togs upp och utnyttjades i Karl Knutssons kansli. Med all reservation för konstruktionens sprödhety antyder förf. här en möjlighet till anknytning mellan krönikan och ett område i Mälارlandskapen, där bl. a. ätten Sparre av Tofta, Karl Knutssons möderneätt, var besutten.

Elsa Nordström.

Malmöhistoria i sten

Einar Bager, *Malmöhistoria i sten. Beskrivning och avritning av gravstenarna i S:t Petri kyrka och på dess kyrkogård*, Allhems förlag, Malmö 1958, 202 s., varav 80 s. med bilder.

I denna vackra volym avbildas (i författarens egna teckningar) och kommenteras åttio gravstenar från Malmös huvudkyrka, S:t Petri, sträckande sig från 1300-talet till in på 1800-talet. Antalet hugfästade begravingar är dock större, då här som på många andra håll stenarna utan hänsyn till de ursprungliga inskrifterna och bilderna försetts med nya sådana under senare tider. Även detta material har doktor Bager tagit med i sina beskrivningar. Författaren, bekant för sin intima kännedom om Malmös topografiska och personella historia, har meddelat rika uppgifter ur sitt vetande om de jordade personerna (tyvärr utan specificerade källhänvisningar). Som framhölls i en föregående årgång av PHT har C. A. Jensens monumentalverk Danmarks adelige Gravsten en något missvisande titel i det att även icke adliga stenar där medtagits. I vissa fall sammanfaller sålunda Jensens och Bagers material. Det senare är emellertid betydligt rikare. Det skulle varit av intresse om Bager infogat hänvisningar till det danska verket och tagit ställning t. ex. i de fall då Jensen har utförligare eller något avvikande läsningar.

Bager har med sin publikation givit personhistorikerna tillgång till ett stort epigrafiskt material försett med utförlig kommentar.

Nils Ludvig Rasmusson.

Stockholms Storskola

Stockholms storskolas journal utgiven av Severin Solders och Albert Wiberg (Stockholm 1951, 478 + XXX + XXII + 1 s.). Årsböcker i svensk undervisningshistoria. Årg. XXXI 1951. Vol. 83—84 under redaktion av Albert Wiberg.

Framlidne lektor B. Rud. Hall var en flitig utgivare och bearbetare av källor som belyste det svenska undervisningsväsendets historia. Som initiativtagare till och redaktör för publikationen *Årsböcker i svensk undervisningshistoria* (ASU), vilken serie började utkomma 1921 med Föreningen för svensk undervisningshistoria som utgivare, hann Hall under sin nära tre decennier långa verksamhetstid som seriens redaktör att ombesörja över sjuttioåttio nummer, de flesta med honom själv som författare eller utgivare. En framträdande plats i denna utgivningsverksamhet intar hans år 1939 tryckta *Acta till Stockholms större latinläroverks historia 1419—1840*, vilken utgåva blev nummer 58 i Årsböckernas rad (där man bör observera att varje nummer icke betecknar en årgång utan en volym eller del av en »dubbelvolym» och att det oftast kom ut tre nummer under ett och samma år). Halls nyssnämnda *Acta* följdes redan 1940 av en ny volym om huvudstadens skolväsen, betitlad *Acta till Stockholms folkundervisnings historia 1533—1847* (ASU 60). Båda volymerna voro upplagda efter samma grunder. Utgivaren tryckte helt eller — mycket ofta — partiellt urkunder som belyste hans ämne. Han hämtade material ur olika arkiv och

samlingar i Stockholms stadsarkiv, riksarkivet, landsarkivet i Uppsala och Uppsala universitetsbibliotek. I stadsarkivet voro skolarkiven vid sidan av stadskonsistoriets arkiv hans främsta fyndorter. Emellertid utelämnade han i den tidigare Acta-volymen — så när som på slutanteckningen i den yngre av dem — helt två urkunder, som utan tvekan kunna betecknas som de viktigaste källorna till huvudstadens äldsta och under långa tider förnämsta eller enda offentliga skolas — Stockholms Storskolas — historia, nämligen volymen *Stockholms stads trivialskola. Annales scholæ* (1630—1731) och dess fortsättning *Stockholms stads trivial-scholes Journal från år efter Christi börd 1731* (—1821). Detta hade sin förklaring däri att han ämnade ge ut dessa böcker helt och hållet i en enda volym. Denna föreligger nu i tryck med den titel som kan läsas härövan. Volymen har haft en lång förhistoria.

Hall hade låtit skriva av dessa båda libri scholæ eller »skolböcker» och även låtit verkställa en översättning av de på latin avfattade partierna i den äldre av dem, innan utgivningsarbetet i samband med hans sjukdom och i december 1950 timade bortgång övertogs av rektorerna Albert Wiberg och Severin Solders. Utgåvan har på omslagets och titelbladets framsidor försetts med tryckåret 1951; på den senare framsidan ser man också att volymen har räknats till Årsböckernas trettioförsta årgång, den för 1951. På titelbladets baksida möter man däremot tryckåret 1952. Volymen är emellertid försedd med en »Efterskrift och kommentar», författad av Wiberg och daterad oktober 1958. Först 1959 torde boken ha föreläggat färdig för distribution.

Utgåvan innehåller förutom texten i de båda urkundsvolymerna och den nyssnämnda efterskriften och kommentaren även personregister till utgåvan samt särskilda personregister till de båda av Hall tidigare utgivna samlingarna av acta till Stockholms skolväsendets historia.

»Annales scholæ» är liksom den efterföljande »Journalen» en volym i liten folio. Den påbörjades av Jacob Rudbeckius, skolans rektor 1630—1640. Denne skolmästares lärargärning var märklig icke minst genom den betydelse han har haft för två eller om man så vill för tre läroverks arkiv. Jacob Rudbeckius var född 1583. Efter långvariga studier — varunder han i flera års tid biträdde sin ryktbare äldre broder västerås-biskopen Johannes Rudbeckius under dennes professorstid i Uppsala — kallades han 1615 till sin hemstad Örebro för att förestå dess skola. Här fann han ej ett ord antecknat om skolans angelägenheter. Han lade därför genast upp dels en räkenskapsbok, dels en »skolbok», liber scholæ Örebroensis. I denna infördes — bland annat — en förteckning över skolans socknar, d. v. s. de församlingar som voro anvisade skolan för djäknegång, en förteckning över skolans inventarier, båda för 1615, en förteckning över rektorer och kolleger, årsredogörelser och en katalog över eleverna. Denna liber scholæ och den nämnda räkenskapsboken utgöra de äldsta bevarade arkivalievolymerna hos det Karolinska läroverket i Örebro.¹ Efter att ha verkat i Örebro under drygt ett decennium kom mästare Jacob till Strängnäs' nyinrättade gymnasium. Även här fungerade han som rektor och berikade gymnasiets arkiv.

¹ Dessa volymer och andra handlingar äro i stor utsträckning tryckta i K. F. Karlson, Blad ur Örebro skolas historia, 1—5, Örebro 1871—1900.

Därefter kom han till ridderskapets och adelns också nyinrättade läroanstalt för adliga ynglingar i Stockholm, det s. k. collegium illustre, och härifrån 1630 till huvudstadens gamla latinskola. Läget här erinrade i fråga om skolarbivalier om det han tidigare hade mött i Örebro: vid skolan funnos inga handlingar. Jacob Rudbeckius utarbetade ett förslag till ordning för skolarbetet, förtecknade skolans inventarier och bibliotek, förtecknade även dess socknar och nedkastade anteckningar om skolarbetet. Det dröjde dock nära ett decennium innan han samlade detta material i en bok, den nyssnämnda volymen »Annales scholæ». Namnet har den fått efter den till omfånget största anteckningsgruppen, årsredogörelserna: benämningen är icke skriven på boken men möter redan i en arkivförteckning från 1806. Om volymens tillkomst berättar en anteckning på insidan av bokens främre pärm. Den 30 oktober 1639 betalade Jacob Rudbeckius en bokbindare för volymens bindning. Han hade lämnat denne skrivna blad, vilka vid bindningen kompletterades med ett antal oskrivna. Årsredogörelserna och rektorslängden — och troligen även andra partier — hade mästern Jacob skrivit ut strax före bindningen. Årsredogörelserna äro sålunda förda in på 1639 och rektorslängden innehåller uppgifter på händelser som kunna tidfästas till 1638 och 1639. Allt tyder på att Jacob Rudbeckius har skrivit av anteckningar som han har haft och sparat och att han vid författandet av rektorslängden räknade med att kunna komplettera den med felande uppgifter, i synnerhet årtal: han har nämligen lämnat tomrum här och var i biografierna. Denna komplettering blev dock aldrig av. I maj 1640 insjuknade mästern Jacob plötsligt och avled efter några dagar. Han efterträddes av sin dåvarande konrektor, magister Samuel Benedicti Hammarinus, som i skolboken införde en av vänskap och vördnad präglad nekrolog över mästern Jacob, innan han förde årsredogörelserna vidare till och med 1642. Men därefter vidtar en stor lucka omfattande åren 1643—1668. Den har sannolikt samband dels med att mästern Samuel lämnade skoltjänsten, dels med att huvudstaden denna tid hade sitt eget gymnasium. Troligen fördes vid gymnasiet en nu förlorad liggare, vari Storskolans förhållanden även kunna ha redovisats. »Annales scholæ» synes ha förvarats hos stadens konsistorium, ty den 20 april 1654 antecknade skolans dåvarande rektor Christiernus Alsinius att han fick boken av konsistoriets notarie Johannes Iheringius. Även i fortsättningen företer boken luckor i årsredogörelserna. Den största omfattar åren 1689—1727. Michael Zethrin blev rektor vid Storskolan 1728 efter att ha tjänat vid den i minst trettio år, nämligen från 1689 som collega supremus och från 1694 som konrektor. Av de upplysningar som Zethrin lämnar om sina företrädare får man det bestämda intrycket att man får vara tacksam för att Jacob Rudbeckius kom sig för att lägga upp sin liber scholæ, men också att tursamma omständigheter ha samverkat, då den bevarats till vår tid. Magister Nicolaus Clewberg, som var rektor 1688—1695, då han blev kyrkoherde och prost i Bollnäs, tog med sig den skolans bok, vari han skulle föra in sina redogörelser, och boken skall sedan enligt vad Zethrin hört ha gått förlorad vid en eldsvåda i Bollnäs. Clewbergs efterträdare magister Jacob Waldius, som var rektor tills han 1707 blev kyrkoherde i Våla, skrev sina redogörelser på små lappar, vilka förkommo i hans gömmor, då han icke fick tillfälle att föra in dem i den bok som Clewberg hade. Zethrins uppgifter förefalla i förstone något egendomliga:

om de äro riktiga skulle det ha funnits ytterligare en skolbok utöver Jacob Rudbeckius' till eftervärlden bevarade »Annales». Detta är mycket möjligt. Jacob Rudbeckius nämner själv inskrivning av elever i skolans matrikel (album scholæ), vilket kan syfta på en bok och icke på inskrivningslistor på lösa ark. Vad åter beträffar Zethrins uppgift om anteckningarna som gjordes på lösa lappar (»in chartulis»), så förefaller den trolig: den stämmer med vad man vet om t. ex. prästers förande av sina primära ministerialanteckningar, innan dessa fördes in i deras kyrkiböcker.

»Annales scholæ» slutar med årsredogörelse för 1731, vilket år Zethrin avled. Anteckning om hans bortgång avslutar boken — om man bortser från en anteckning på bakre pärmens insida. Anteckningen är gjord av efterträdaren magister Eric Beckman. Denne har även lagt upp den efterföljande volymen, journalen 1731—1821. Denna är till övervägande del förd på svenska och årsredogörelserna häri ha en helt annan bredd och detaljrikedom än de i den föregående mestadels på latin förda boken. Journalen har understundom begagnats som en gång i världen tänkeböcker: för skolan viktiga beslut ha införts däri. Ur personhistorisk synpunkt kan man notera rektorernas vana att vid tillträdet om sig själva införa biografier. Originellt är anslaget till den biografi som rektor Olof Murén lämnar. Den börjar med en åkallan på — etiopiska. Murén tillhörde de svenskar som denna tid besökte England. Han kunde stolt ange att han ägnat sex år åt studier på utrikes ort. En vikarie för honom försäkrar, att Murén »ökat sin förr nog bekanta lärdom med mycken vitterlek och grundelig insikt och förfarenhet uti alla nödiga vettenskaper samt tillika, som är något besynnerligt (o: ovanligt), vunnit en ovanlig färdighet uti alla orientalska och europeiske mest brukelige tungomålen». En annan märklig rektor är Muréns efterträdare magister Johan Murberg, son till en »köttslig» kusin till Murén, känd som skolman och historiker och i den sistnämnda egenkapen författare till flera uppsatser och avhandlingar, däribland några av skolhistoriskt intresse såsom hans studier över Helga lekamens gille i Stockholm, Collegium regium & illustre och om Gustaf I:s vård om den allmänna upplysningen och undervisningen, den sistnämnda hans inträdes-tal i Vitterhetsakademien 1786, i vars handlingar de tre studierna samtliga ingå. Journalen slutar med en anteckning om skolans sista examen den 1 juni 1821. Denna examen ägde rum under högtidliga former i närvaro av ärkebiskopen och ledamöter i kungl. direktionen över Stockholms undervisningsverk. Efter examen »verkställdes denna Cathedral Scholas högtidliga upplösning, på vilkens ruiner med nästkommande oktober månad det länge i Stockholm påtänkta Gymnasium skall uppresas. Ungdomens vänner önska och hoppas att nyttan av denna förändring — — — icke måtte utebliva», utgöra bokens slutord.

I sin »Efterskrift och kommentar» meddelar Wiberg, att vissa partier av källskrifterna ha varit synnerligen svårlästa och svårtolkade. Uttalandet torde gälla vissa av de av Jacob Rudbeckius inskrivna anteckningarna. Mäster Jacob hade redan i yngre år en karakteristisk stil och synes med förkärlek ha använt pennor med bred udd. I »Annales scholæ» är hans stil påtagligt »grov»: bläcket har flödat så rikligt att det med tiden har frätt sönder papperet, varvid fragment understundom ha fallit ur. Tidigare har det knappast varit tekniskt möjligt att hejda den fortgående förstöringen:

nu torde situationen vara annorlunda och det skulle vara värdefullt om boken kunde konserveras. Stickprov visa att utgåvan innehåller ett och annat läsfel, t. ex. »Propositus» (s. 26) i stället för originalets »Præpositus», men sådana läsfel ha mindre betydelse. Förargligare är däremot läsningen av en redogörelse för en accession till skolans bibliotek: i anteckningen ingå tre arbeten sammanhållna med en klammer och utanför denna försedda med en randanteckning. Denna anteckning återges i utgåvan (s. 45) med »uthyrt band»; i förlagan står: »uthij ett band». Den allvarligaste bristen med utgåvan är emellertid att det ingenstädes omtalas, när handstilen växlar, ej heller markeras tillägg, som i senare tid ha gjorts i text och marginaler till den ursprungliga texten. Man har alltså ingen möjlighet att med ledning av utgåvan bedöma vilken rektor, som i vart särskilt fall har fört pen-nan och man svävar i ovisshet om en anteckning är ursprunglig eller ej. Beträffande marginalanteckningarna kan man vidare iakttaga att de flesta ha återgivits men dock icke alla.

»Annales scholæ» är i motsats till den efterföljande journalen till större delen avfattad på latin. Översättning av de latinska partierna ha meddelats i noter och bilagor, vilket i hög grad underlättar begagnandet av utgåvan. Man har dock i översättningen icke alltid träffat det rätta eller lämpligaste uttrycket. Sålunda återges »Proconsules et Consules opidi Stokholmensis» i ett intyg från 1418 än med borgmästarna och vice borgmästarna, än med vice borgmästarna och borgmästarna i Stockholms stad (s. 67, 68). Hall har i ASU 58 vid översättningen av en påvebulla från 1419, vilken behandlar samma fråga som intyget, den korrekta översättningen: borgmästare och råd. Ridderskapet och adelns 1626 upprättade kortlivade undervisningsanstalt, som av Jacob Rudbeckius omtalas som illustre Gymnasium Stockholmiae eller som nobilium Collegium, kallas i översättningen adelsgymnasiets lysande collegium eller det lysande kollegiet (s. 72 f.). Den vanliga benämningen i nutida text är som bekant collegium illustre. Väl fri är den upprepade översättningen av ordet acta med redogörelser och årsredogörelser (s. 97 f.). Förlagan har ordet annales i betydelsen av årsredogörelser. Anmärkningen torde vara befogad även om det synes troligt att den antecknande rektorn Michael Zethrin tydligen främst har tänkt på årsredogörelserna. Samma anmärkning kan riktas mot gårdssångare (s. 76) för discantores, i synnerhet som man kan förmoda att de sjungande eleverna icke blott sjöngo på gårdar utan lika mycket på gator och torg. En lapsus är översättningen i katedralskolans kor (s. 83) för in templi Cathedralis choro: det är givetvis Storkyrkans kor som avses. Ej heller är återgivandet av förlagans senator civitatis och senator urbicus med än stadens rådsherre, än magistratsrådman, än stadsrådman (s. 84, 88 och 93) så lyckat, då det överallt är rådman som åsyftas. Ett par andra misslyckade översättningar må till slut nämnas. Samuel Benedicti Hamarinus har på ett ställe (s. 73) kallats Samuel Benedicti från Hamar. Han var — enligt Gunnar Hellström, Stockholms stads herdaminne — son till en bonde Bengt i Hammarby i Ovansjö socken: på ett par andra ställen har mästern Samuels namn lämnats översatt, vilket avgjort är att föredraga. Om Nicolaus (Olai) Bothniensis meddelar Jacob Rudbeckius den fullt riktiga upplysningen att han var »præses consilij Upsaliensis», d. v. s. ordförande vid Uppsala

möte 1593. Uttrycket återges i utgåvan — såväl i översättningen som i personregistret (s. 70, 463) med »ordförande i uppsalakollegiet», vilket närmast för tanken till det år 1593 återupprättade universitetet i Uppsala.

I kommentaren ger Wiberg en kortfattad översikt över Storskolas historia. Alla de däri meddelade uppgifterna äro dock icke riktiga. Wiberg säger: »Genom skolordningen av 1649 erhöill Storskolan nära anknytning till det då ävenledes i klosterhusen på Riddarholmen upprättade Stockholms Gymnasium. Denna skolinrättning flyttades emellertid redan 1668 till Gävle, vilken stad därmed erhöill Norrlands första läroanstalt av detta slag» (s. 424). Wiberg har här fått med två sakfel: Gymnasiet i Stockholm inrättades ej då 1649 års skolordning kom till; det invigdes redan 1643 (se ASU 58, s. 24). Norrland hade redan 1650 fått ett gymnasium, Härnösands.

Utgåvens värde förhöjes av personregister, vilka som förut nämnts gå dels till själva utgåvan, dels till Halls båda tidigare samlingar av acta rörande Stockholms skolor. Man märker snart att registren synbarligen icke omfatta kommentaren i de tre volymerna utan blott texten. Men icke heller alltid i fråga om denna är registren fullständiga. Sålunda saknar registret till Solders och Wibergs utgåva en viktig hänvisning till Johannes Erici Salemontanus' »invektivbrev» av den 27 november 1580 till Johannes Billius, stockholmskolas dåvarande kryptokatolske rektor: här omtalas utan att nämnas vid namn en avliden ärkebiskop, som måste vara antingen Laurentius Petri Gothus eller dennes närmaste företrädare, Laurentius Petri Nericius. Vidare letar man förgäves i registret efter den år 1677 avlidne uppsalaprofessorn Petrus Aurivillius. Det måste vara dennes *Elementa logicae peripateticae* som åsyftas i redogörelsen för 1682, då den berättar att rektorn Johannes (Olai) Aurivillius detta år behandlade »*Logicam Beati Aurivillii*» (s. 49, 92). — Registret till ASU 58 saknar hänvisning till de där (s. 25) nämnda förvaltningstjänstemännen Hans Bråmer (Bremer) och Lars Larsson; i varje fall stå de ej upptagna under sina för- och tillnamn. När registret till Solders och Wibergs utgåva omnämner en Ægidius som lärare vid Storskolan 1631 har ett misstag gjorts. Jacob Rudbeckius har om denne Ægidius meddelat att han var *civitatis syndicus*. Det är alltså magister Ægidius (Eggert) Matsson Aurelius, stadssekreterare i Stockholm, som åsyftas. Mäster Ægidius hade tidigare varit rektor för Uppsala skola men har veterligen aldrig varit knuten till skolan i Stockholm. Den i registret som »rektor vid Uppsala skola i slutet av 1500-talet» omnämnde Laurentius Prætorius har aldrig varit rektor i Uppsala men däremot en kort tid vid huvudstadens skola. Han var svärson till västerås-biskopen Olaus Stephani Bellinus och hade med all sannolikhet tillsammans med dennes son Stephanus Olai Gevaliensis studerat vid universitetet i Wittenberg. Ett par andra småfel avse Johannes Grote (Grotus) och Henricus Hundebeke, som benämnas kyrkliga vikarier c:a 1684: året bör vara 1418.

Dylika och andra brister väga dock relativt lätt i förhållande till det värde som Solders och Wibergs utgåva har. Tack vare den och Halls Acta till Stockholms större latinläroverks historia och Acta till Stockholms folkundervisnings historia har man fått lätt tillgängligt ett rikt material att

ösa ur beträffande huvudstadens undervisningsväsens historia: detta gäller icke minst personhistorien. Utgåvorna innehålla många ofta värdefulla bidrag till åtskilliga skol- och prästmäns biografier.

Gustav Sjöberg.

Södermalms historia

Arne Munthe, *Västra Södermalm intill mitten av 1800-talet. En stadsdel och dess kyrkliga liv. Historisk skildring utarbetad på uppdrag av Sancta Maria Magdalena och Högalids församlingar.* (Tr. hos Nordisk Rotogravyr, 512 s., Sthlm 1959.)

Ända in på 1900-talet har man kunnat iakttaga, att många stockholmare å ena sidan ha hyst en stark känsla av samhörighet med sin församling och å den andra betraktat staden som enhet och dess organ med en viss miss-tänksamhet. Det visar sig, då man närmare studerar Stockholms 1800-tals-historia, att denna församlingspartikularism i äldre tid varit ojämförligt starkare än den är i våra dagar. Under 1800-talet, då det moderna begreppet Stockholms kommun växte fram, värdade sig församlingarnas företrädare ofta mot försöken att centralisera den kommunala förvaltningen. De värnade församlingarnas beslutanderätt i kommunala ärenden och vakade ängsligt över församlingarnas enskilda medel i form av t. ex. fonder. I Stockholm ha församlingarna inte endast haft betydelse för det kyrkliga livet. I motsats till förhållandet i bl. a. Köpenhamn och Oslo utvecklades där under 1800-talet den moderna självstyrelsen i huvudsak ur församlingarnas sockenstämmor. Stockholms stadsfullmäktiges närmaste föregångare är inte ständs- och privilegiesamhällets organ, d. v. s. magistraten och borgerskapets femtio äldste, utan överbyggnaden på sockenstämmorna, den s. k. sockenstämmanämnden av år 1847. Det är alltså viktigt och välmotiverat, att församlingarnas historia blir allsidigt undersökt. Med Munthes arbete har Stockholmsforskningen på detta område fått ett förnämligt tillskott.

Det kanske kan sägas, att Södermalms medeltid varade till omkring 1570. Dessförinnan var ön — med äldre namn Åsön — ett ytterområde och ett tillhåll för löst folk och för stadsbornas kreatur, som där hade sitt mulbete. Av stadigvarande institutioner funnos i stort sett endast två kapell, två tegelbruk — Horn och Grind — och några tranbodar i nuv. Stadsgården. I orostider avröjde invånarna i Staden av fortifikatoriska skäl bebyggelsen; Gustav Vasa fortsatte på denna linje, när han 1527 lät nedriva kapellen — det äldsta av dem, som kan betraktas som en föregångare till Maria kyrka, härstammade från mitten av 1300-talet. Handel var förbjuden på ön.

En ny tid för Södermalm randades med Johan III:s lagstiftning på 1570-talet, och denna fullbordades av Karl IX och framför allt av Gustav II Adolf. Invånarna på malmarna jämställdes härigenom med befolkningen i Staden. Handel tilläts. De fortifikatoriska synpunkterna spelade inte längre någon roll, då Södermalm nu flyttats inom Stockholms försvarslinje. Med införandet av lilla tullen kom stadens tullstaket från 1622 att omfatta även Södermalm. Genom ett lyckligt arkivfynd har Munthe kunnat ge en mycket fullständig bild av befolkningsförhållandena på Södermalm i början av 1600-talet, än den vi tidigare haft. Det är en mantalslängd i kammararkivet från

1627, möjligen tillkommen i samband med en utskrivning. Den visar, att på hela Söder bott c:a 2 000 personer och att trähusen helt dominerat. Det övervägande befolkningsinslaget var hantverkare, särskilt timmermän och åkare, samt båtsmän.

Stormaktstiden förändrade Södermalm lika väl som Stockholm i övrigt. På överståthållare Claes Flemings initiativ genomfördes på 1640-talet det rektangulära kvarterssystem, som ännu dominerar stora delar av stadsdelen. Två mot varandra vinkelräta pulsådror — Göt- och Hornsgatorna — bildade stommen, och hjärtpunkten utgjorde ett monumentalt torg — Södermalmstorg. Högaristokrater och nyrika penningmatadorer lade sig till med tomter och uppförde palats bland trähusen. Inte minst utlänningar av kalvinistisk åskådning sökte sig till ytterområden undan det ortodoxa konsistoriets blickar. Mariabor voro t. ex. Louis De Geer, Ebba Brahe, bröderna Momma-Reenstierna, Börje Olofsson Cronberg och Thomas van der Noot. Med reduktion och räfst under Karl XI kom bakslaget för denna överklass. Palatsen bytte ägare, och inte minst reduktionsbyråkratins spetsar uppköpte egendomar till billiga priser.

Tack vare Gustav II Adolfs intresse och stöd fullbordades i mitten av 1620-talet äntligen det kyrkobygge, som påbörjats redan 1588, S:ta Maria Magdalena kyrka. Ökningen av befolkningen på Söder framtvingade en uppdelning i två församlingar: en särskild Katarina församling avskildes 1654. Folkmängdsutvecklingen framgår av följande tal, av vilka de två förstnämnda äro beräknade: 1688 hade församlingen c:a 7 000, 1759 10 500 och 1854 icke mer än 13 500 — huvudstadens stagnerande i början av 1800-talet återspeglas också i församlingens folkmängdsutveckling. De tongivande inom församlingen utgjordes i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet icke mer av högadel och diplomater utan tillhörde den högre medelklassen: de voro fabrikörer, grosshandlare eller ämbetsmän. Här möta vi namn som T. Aspelin, T. Lewis, R. Finlay, D. Asplund och C. F. Ekermann, J. Vult von Steijern samt C. Robsahm. Fabriksarbetare utgjorde en icke obetydlig del av befolkningen: de arbetade i de textilfabriker, färgerier, tobaksspinnerier, sockerbruk och gjuterier, som växte upp under 1700-talet och som i några fall fingo en lång livstid.

I skildringen av prästerskapet ger Munthe prov på sin förmåga att teckna psykologiskt övertygande porträtt. I raden av prästmän fäster man sig vid kyrkoherden Laurentius Matthiae Myliander, som var församlingens kyrkoherde i drygt 40 år (1633—1674), Karl XII:s fältpräst Magnus Aurivillius och Michael Hermonius, Bellmans morfar, samtliga företrädare för ortodoxien. Ett av de mest fängslande kapitlen handlar om förföljelsen på 1730-talet av medlemmarna av den radikalpietistiska riktning, som kallas »gråkoltarna» och som höll till i kåkkvarteren norr om Fatbursjön (nuvarande Södra-stationsområdet). Man beundrar författarens noggrannhet i kontrollen av det källmaterial, som tidigare forskare använt, hans förmåga att göra gestalterna levande och hans objektiva och behärskade sätt att bedöma även ortodoxiens anhängare. Samma förnämliga stil utmärker det avsnitt, vilket behandlar de stora kulturpersonligheter, som under 1700-talet bodde i församlingen, t. ex. Polhem, Swedenborg och Bellman.

Under 1700-talet drabbades stadsdelen av två katastrofer: pesten 1710 och eldsvådan 1759, som härjade 300 hus i 30 kvarter och även svårt skadade

kyrkan. För dennas återuppbyggnad satte sig församlingen i skuld, och om dennas förvaltning uppstod i början av 1800-talet en häftig strid. Av intresse ur kommunalhistorisk synpunkt är, att Maria — liksom f. ö. även Katarina men i motsats till de andra Stockholms-församlingarna — i slutet av 1700-talet ägde en permanent fullmäktiginstitution. Av församlingen valda deputerade sammanträdde nämligen tillsammans med kyrkorådet. Detta var liksom i Stockholm i övrigt ett organ, som kompletterade sig självt och hade ringa kontakt med den ytterst sällan sammanträdande sockenstämman. En aggressiv falang bland deputerade under ledning av lagmannen E. P. Laurin kritiserade på 1810-talet häftigt kyrkoherden — C. C. Lilljenwalldh — och kyrkorådet för deras påstådda självrådighet — särskilt i fråga om kyrkoskulden. De präglade härför slagordet »prästvåldet». Striden kan också betraktas som en sida av den begynnande kommunala utvecklingen, som förde med sig, att sockenstämman fick allt fler icke-kyrkliga uppgifter, såsom fattigvård, sjukvård, gatläggning, lyshållning m. m. Detta ledde till att en växande opinion fann det olämpligt, att sockenstämmorna skulle ledas av pastor i församlingen som självskriven ordförande. I slutet av Munthes bok, som sätter punkt vid Lilljenwalldhs död 1845, skymtar Laurins efterföljare som oppositionsman och ledare för den »världsliga» emancipationen, majoren A. J. F. von Moltzer, samtidigt en ivrig försvarare av sockenstämmans rätt gent emot den kommunala centraliseringen.

Boken är försedd med register och noggranna källhänvisningar och har fått en förnämlig utstyrsel av Nordisk Rotogravyr. Tyvärr kan ett referat icke göra full rättvisa åt det rika innehållet i Munthes arbete. De allsidiga synpunkter, ur vilka ämnet har setts, ha blott kunnat antydast. Boken är ett verk av en författare, som samtidigt är en skicklig arkivman, en lärdd och mångsidig humanist och en utomordentlig stilist. Maria Magdalena och Högalids församlingar äro att lyckönska till detta arbete.

Torgny Höjer.

Stenkol och lera

Stenkol och lera. Skildringar kring Höganäsbolagets och dess föregångares verksamhet. Utgivna av Höganäs-Billesholms aktiebolag. 1. *Inledande översikter. Stenkolsbrytningen i Skåne intill 1658* (Upps. 1953, 306 s.). 2. *Kolbrytning och kolfältsundersökningar i Skåne från 1658 till 1737* (Upps. 1958, 319 s.).

Stenkol och lera kallas en företagsmonografi, som utges med förutvarande landsarkivarien i Göteborg, fil. doktor Gustaf Clemensson, som huvudförfattare och redaktör.

Verket avser att ge en allsidig och vetenskapligt grundad framställning av den skånska stenkolbrytningen och till denna knutna industriens historia. Dess första del, som utkom 1953 till femtioårsdagen av Höganäs-Billesholms aktiebolags bildande, innehåller orienterande uppsatser om stenkolets och lerans roll i världshushållningen, geologiska, paleobotaniska och kulturgeografiska översikter rörande de skånska fyndigheterna av stenkol och lera samt en redogörelse för den skånska stenkolbrytningens historia intill 1658. De äro alla av stort intresse. Den sistnämnda framställningen, som är för-

fattad av doktor Clemensson, bygger på ett omfattande arkivmaterial, främst från det danska Rigsarkivet. De inledande uppsatserna ha skrivits av professorerna Ivar Högbom och Assar Hadding, museiintendenten Sven T. Kjellberg, laborator Tage Nilsson samt fil. doktorerna Rolf Norin och Mårten Sjöbeck.

Enligt arkivmaterialet synes stenkol lämplig för brytning först ha upptäckts år 1571 invid Hälsingborg av en berggesäll vid namn Melchior Huscher. Först på 1580-talet börja emellertid uppgifter möta i arkiven om bearbetning av de skånska stenkolen. En berggesäll vid namn Christoffer Schonewalde, bördig från Meissen i Sachsen, var vid denna tid verksam invid Hälsingborg. Resultatet blev emellertid föga tillfredsställande. Ej mer framgångingo i början av 1600-talet nya försök att »grava efter stenkol». Trots att de skånska stenkolen på grund av svavelhalt voro mindre lämpliga för smide, förbrukade den danska staten dem främst på smedjorna i Bremerholm, den danska flottans förlägningsplats och varv intill slottet i Köpenhamn. På 1620-talet beslöt man att inrätta fyrarna för stenkolseldning. Detta i förening med ökade priser på 1630-talet stegrade efterfrågan på stenkol och gjorde att brytningen återupptogs i Skåne. Varken Fredrik II:s eller Kristian IV:s eller deras rådgivares förhoppningar blevo emellertid uppfyllda. Mot 1600-talets mitt hade produktionen av stenkol dock fått en viss betydelse. Bland i den verksamma personer märkas fyrmästarna Jens Pedersen Grove och hans son Peder Jensen Grove, kolmästarna Robert Wricht och Albert Smit samt bland de enskilda företagarna riksråden Jockum Gersdorff till Tunbyholm och Axel Urup till Bälteberga.

Verkets andra del, som utkom 1958, behandlar kolbrytning och kolfältsundersökningar i Skåne från 1658 till 1737. Clemensson och statsgeologen Erik Mohrén redogöra först för stenkolsfältet invid Hälsingborg, varefter den förre upptar sin intressanta skildring av stenkolsbrytningen i Skåne fr. o. m. 1658. Även nu bygger framställningen på ett omfattande arkivmaterial, främst bergskollegiets arkiv i riksarkivet och den De la Gardieska samlingen i Lunds universitetsbibliotek. Den förste uppsyningsmannen över bergverken i de skånska landskapen, sedan dessa kommit under svenskt välde, var en dansk-tysk bergsman vid namn Johan Christian von Lehpine. Denne ersattes emellertid redan i december 1660, då bergskollegium i hans ställe utnämnde den från Sachsen bördige bergsfältskären och apotekaren Caspar Schmidt till inspektör över de skånska bergverken. Denne mångfrestande man hade börjat sin bana som läkare i Bergslagen, där han samtidigt ägnade sig åt en synnerligen omfattande handelsrörelse, bl. a. som bröderna Mommas kommissionär. I slutet av 1650-talet var han tobakskompaniets faktor i Västerås. Han bedrev även en omfattande penningutlåning. Clemensson redogör i ett särskilt kapitel för Schmidts av processer kantade väg och för hans tvister med mäktiga herrar såsom landshövdingen Knut Kurck och generallöjtnanten Henrik Horn, innan han blev bergverksinspektör i Skåne. Han ägde en beskyddare i bergskollegiiupreidenten Erik Fleming. Sedan Schmidt börjat sin verksamhet i Skåne, höll han genom täta rapporter bergskollegiet underrättat om sina fynd och erfarenheter. Under större delen av 1600-talet rådde ett nära samband mellan stenkolsbruken och bränslebehovet vid fyrarna i Falsterbo, på Kullen och på Nidingen. Genom att åtaga sig arrendet av fyrarna sökte Schmidt skapa en säker avsättning för stenkolen.

Hans bemödanden understöddes av generalguvernörerna Gustaf Otto Stenbock och Gustaf Banér. Han hade emellertid att kämpa med stora svårigheter. Det var t. ex. ej lätt att få kronan att betala anslagna fyrepengar. Besvärligt var det också att få arbetskraft till den mödosamma stenkolsbrytningen och till kolfrakterna. En ganska betydande produktion kom dock till stånd, men Schmidt fick endast i ringa mån skörda lönen för sina mödor. Hösten 1667 drabbades han av ett hårt slag, då grevinnan Maria Sofia De la Gardie på Krapperup övertog det främsta stenkolsbruket, som låg på hennes mark. Grevinnan hade från sina föräldrar fältherren Jacob De la Gardie och Ebba Brahe ärvt ett utpräglat sinne för ekonomiska ting och lust till industriell företagsamhet. Hon ägde betydande ekonomiska resurser och stod, främst genom brodern Magnus Gabriel, i nära förbindelse med styrelse och förvaltning. Hennes färgstarka gestalt har i ett särskilt kapitel på ett lysande och initierat sätt porträtterats av förste arkivarien Erik Grill. Med stor energi ingrep hon i driften av stenkolsbruket och fyrarna, men lika litet som Caspar Schmidt skördade hon någon vinst. Både denne och grevinnan hade stora fordringar på kronan, som aldrig likviderades under deras livstid. Om hennes svårigheter med opålitliga inspektorer och förvaltare berättar Clemensson utförligt. Sedermera borgmästaren i Hälsingborg och häradshövdingen Magnus Paulins insats som inspektor på Krapperup på 1670-talet förefaller minst sagt tvivelaktig.

Tiden efter det skånska kriget fram till det stora nordiska kriget kännetecknas av en fortsatt tillbakagång av stenkolsbrytningen vid Hälsingborg. Till fyrarna måste man alltmer använda skotska kol. Bergskollegiet gjorde upprepade framstötter, men dess ansträngningar blevo resultatlösa. Efter det stora nordiska kriget företog i augusti 1727 auskultanten i bergskollegiet Henrik Kahlmeter en besiktning av kolfältet vid Hälsingborg och hans utförliga berättelse, varav ett längre parti citeras, blev grunden för Erik Stockenströms och Anton Swabs undersökningar med jordbör 1737. Deras resultat ansågs visa att stenkolsgruvorna vid Hälsingborg voro tömda. »Den teknik, som här för första gången använts i vårt land», skulle emellertid senare visa vägen till mera givande fyndigheter.

Till sist kan nämnas att det välskrivna och värdefulla verket försetts med ett förnämligt illustrationsmaterial och att förutom notapparat och bilagor Orts- och personregister ingå i de här anmälda delarna.

S. G. H.

Biskop Johannes Gezelius d. ä.

Under titeln *Från ett biskopshem i Åbo på 1600-talet* (Falun 1959, 22 s.) har den outtröttlige förre lektorn Birger Gezelius publicerat några anteckningar om biskop Johannes Gezelius d. ä. i Åbo (f. 1615, † 1690) och hans familj. Framställningen, som bygger på tryckt källmaterial, ger goda inblickar i 1600-talets familjeliv på episkopal nivå.

Magnus Stenbock

I den av Vitterhetsakademien utgivna serien Historiskt arkiv har arkivarien David Lundström som nr 8 publicerat ett arbete om *Mag-*

nus Stenbock i Stockholm 1712 (Lund 1959, 78 s.), utgörande ett viktigt bidrag till den karolinska tidens historia. Förf:s uppgift har varit att behandla Stenbocks bekanta förhandlingar med huvudstadens borgerskap om ett lån för att möjliggöra en viktig trupptransport från Sverige till Pommern. Själva underhandlingen insätts av förf. med initierad hand i sitt sammanhang först och främst mot bakgrunden av de inre motsättningarna beträffande Karl XII:s politik inom senaten, som dominerades av Arvid Horn, Fabian Wrede och Nils Gyllenstierna. Särskilt uppmärksammas glidningarna i Horns inställning. Mot de nämnda herrarnas mer eller mindre klart uttalade defensiva politik märktes en mera offensiv anda främst hos Stenbock som assisterades av framför allt Hans Wachtmeister, men också av konung Stanislaus, som här framträder med skarp profil. Av stort intresse är förf:s på kontributionslängder och tolagsjournaler grundade analys av Stockholms burskapsägande befolkning åren närmast före 1712. Han påpekar bl. a. en stark nedgång i borgarnas antal redan innan pesten 1710 satte in sina härjningar. En annan intressant iakttagelse av förf. knyter sig till verkningarna av Öresunds stängning genom danskarnas fredsbrott på hösten 1709. Det visar sig nämligen att Sveriges utrikeshandel fortgick tämligen ostörd härav och att Stockholms handelsmän knappast ledo något avbräck genom stängningen. Borgerskapets klagomål över det svåra ekonomiska läget måste betraktas som svepskäl. Stenbocks förhandlingar ledde också till ett glänsande resultat. Av personhistoriskt stort intresse är Lundströms i bilaga 3 publicerade utdrag ur förteckningen över de borgare som lovat kronan försträckningar i penningar och varor. Särskilt tacknämligt är att han bemödat sig om att rätt identifiera alla bidragsgivarna.

B. Bé.

Sofia Magdalena

Första delen av Gerd Ribbings biografi över Sofia Magdalena, anmäld i häfte 4 av Personhistorisk tidskrift 1958, har nu följts av en avslutande volym, *Ensam drottning. Sofia Magdalena 1783—1813* (Stockholm 1959, kr. 27: 50). Den innehåller, liksom den första, en rad vackra och välfunna illustrationer samt dessutom personregister till hela verket. Med glädje konstaterar man också, att förf. i denna del ger en fortlopande och omsorgsfull redovisning för sina källor, vilken i hög grad bör underlätta arbetet för de läsare som lockas till egna efterforskningar.

Förf:s utomordentliga förtrogenhet med det stora källmaterialet, hennes levande kunskap om den historiska miljön och hennes förmåga att fånga en svunnen tids atmosfär har gjort även denna del, liksom den första, till en fin och roande tidsskildring. De två dominerande och färgstarka personligheter, Lovisa Ulrika och Gustav III, i vilkas spänningsladdade närhet Sofia Magdalena länge levde, försvinna nu från scenen, och i stället är det hennes förhållande till den mindre lysande men lika problematiska sonen som träder i förgrunden. Oron och tragiken vilar alltså lika tungt över hennes tillvaro. Dramatiska episoder saknas ej, och de tillvaratagas skickligt av förf., t. ex. i berättelsen om Sofia Magdalenas första möte med Karl Johan.

Förf. anser sig genom sina forskningar ha kommit fram till en ny och delvis kanske oväntad bild av Sofia Magdalena som människa. Denna bild bör tagas för vad den är: ett uttryck för förf:s personliga uppfattning, grundad på hennes tolkning av källmaterialet. Att hon vid värderingen och tolkningen av detta material i hög grad litat till sin psykologiska erfarenhet och sin intuition förefaller uppenbart. Att hon bestämt och utan tvekan lagt fram denna uppfattning — trots att hon säkerligen är medveten om hur utomordentligt svårt det är att på grundval av historiskt källmaterial ge en objektiv helhetsbild av en människa — kan endast förstärka helhetsintrycket av hennes verk. Förf. framhäver starkt Sofia Magdalenas sympatiska sidor, och skildringen övergår ibland till ett partitagande för drottningen. Detta bör delvis ses mot bakgrunden av att förf. genomgående bemöter en tidigare, mera kallsinnig uppfattning, som hon förutsätter vara välbekant men finner ensidig och orättvis. Läser man framställningen uppmärksam finner man emellertid, att den även redovisar episoder och drag, som förklara att Sofia Magdalena kom att bedömas rätt kyligt av en pretentiös omgivning, i vilken hon — därom kunna nog alla vara ense — med sina personliga förutsättningar hade en svår ställning. För den som fängslas av Sofia Magdalenas ovanliga situation och tragiska livsöde är det ett nöje att i Gerd Ribbings skildring få följa henne till livets slut.

Elsa Nordström.

Sir Joseph Banks' svenska förbindelser

I de brittisk-svenska kulturförbindelsernas rika och omväxlande historia intar mecenaten och naturforskaren Sir Joseph Banks (f. 1743, † 1820) ett särskilt framträdande rum, på visst sätt motsvarande den ställning som några generationer tidigare innehafts av Sir Hans Sloane. Till Banks' närmaste medarbetare hörde som bekant den berömda Daniel Solander men också med ett stort antal andra svenska lärde stod han i nära kontakt, inte minst till följd av sitt mångåriga presidentskap i Royal Society. Nyligen har Warren R. Dawson publicerat *The Banks Letters. A Calendar of the manuscript correspondence of Sir Joseph Banks preserved in the British Museum, the British Museum (Natural History) and other collections in Great Britain* (London 1958, 965 s.). Liksom så många andra privatarkiv i England ha också Banks' papper genomgått skiftande öden och splittrats på olika ägare och institutioner. Föreliggande volym upptar hans korrespondenter i alfabetisk ordning med en kortare regist för varje brev och uppgift om brevet förvaringsplats.

Anledningen till att arbetet här omnämns är den talrika förekomsten av svenska korrespondenter. Här kan sålunda nämnas att Banks stod i skriftväxling med Erik Acharius, Adam Afzelius, Clas, Johan och Patrik Alströmer, Peter Fabian Aurivillius, Peter Jonas Bergius, J. J. Berzelius, P. J. Bladh, Anders Dahl, Jonas Dryander, Johan Gadolin, Carl von Linné d. ä. och d. y., A. J. Retzius, Daniel Solander, Anders Sparrman, Olof Swartz, Nils Samuel Swederus, Carl Peter Thunberg och Uno von Troil. Listan på svenska brevskrivare kan ytterligare utfyllas, och man fäster sig vid att Banks' kontakter i Sverige på intet sätt voro begränsade allenast

till de ledande naturforskarna utan innefattade också åtskilliga mindre bekanta läkare och andra. Dawsons publikation kompletterar genom sina uppgifter om Banks' svenska förbindelser på ett värdefullt sätt det år 1958 av krigsarkivet utgivna arbetet *A guide to the materials for Swedish historical research in Great Britain* (Meddelanden från Kungl. Krigsarkivet, 5).

B. Bé.

Rektor Per Johan Ruth

I en diger stencilerad volym *Rektor Per Johan Ruth från Karlshamn 1777—1837. Hans giften och närmaste efterkommande, förfäder och omgivning. En släktkrönika* (Sthlm 1958, 195 s. jämte bilagor, tabeller och register) har förre tulldirektören fil. dr William Smith gett en bred skildring av denne sin mormorsfar. Ruth var en mångsidigt verksam man, som utom åt skolarbetet ägnade mycken tid åt medarbetarskap i »Karlshamns tidning», utförligt redovisat och analyserat av förf., som framförallt kunnat ösa ett rikt material ur den gamle Karlshamnsrektorns under 46 år förda dagbok. Smiths framställning formar sig till en ovanligt fängslande småstadskrönika från första hälften av 1800-talet och kan väl rekommenderas till läsning av varje personhistoriskt intresserad.

Som en liten kuriositet må nämnas, att Ruth också var numismatiker vilket framgår av ett brev från honom till den store danske arkeologen Christian Jürgensen Thomsen (se B. Hildebrand, C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige 1816—1837, s. 285 not 67).

B. Bé.

Gustafsberg

C. Vilh. Jacobowsky, *Gustafsberg* (Nordiska Museets Handlingar 51, Sthlm, tr. i Malung, 1958, 324 s., pris kr 30:—).

Gustafsberg ligger 4 km SV om Uddevallas centrum. Sedan slutet av 1700-talet har det egendomliga förhållandet varit rådande, att där har funnits en barnhusdirektion, som icke endast haft hand om en barnhusinrättning eller tydligare uttryckt en internatskola för fattiga bohusslänska elever utan också varit huvudman för en badort. Handlanden och varvsägaren i Uddevalla Anders Hansson Knape donerade nämligen 1772 sin förmögenhet till en barnhusinrättning. I donationen ingick framför allt egendomen och hälsobrunnen Baggetofta, från 1774 till konungens ära kallad Gustafsberg. Till den hälsobrunn, som under 1700-talet funnits vid Baggetofta, anknöts nu badorten Gustafsberg. Dennas historia har utretts av landsbibliotekarien V. Jacobowsky, själv född i Uddevalla, vilken under 40 års forskningar inte har skytt någon möda för att belysa de öden, som »Nordeuropas äldsta badort» genomgått. Tron på saltvattnets hälsobringande egenskaper uppkom omkring 1800. Kungliga familjens besök 1814 blev tydligen en god reklam, och 1820—40 hade badorten sin storhetstid. Den förnäma världen strömmade dit — en viktig sida av badortslivet återspeglas i benämningen »förlov-

ningarnas förlovade land» —, och kulturpersonligheterna trängdes där under hela 1800-talet, t. ex. Du Puy, Malla Montgomery-Silfverstolpe, Tegnér, Blanche och Fryxell. Mot århundradets slut var den mest kände Anton Niklas Sundberg, som bekant född i Uddevalla. Efter en nedgångsperiod efter 1840 blommade badorten upp, samtidigt med att Uddevalla fick järnvägsförbindelse 1867. Förf. har följt Gustafsbergs öden ända till våra dagar, då de viktigaste byggnaderna registrerats såsom kulturhistoriskt märkliga och därigenom garanti skapats för att de skola bevaras för framtiden. Det är ett myller av uppgifter i historiken — kanske synes arbetet för en utomstående vara väl detaljrikt, men för en kännare av de lokala förhållandena har det säkert sitt stora intresse. I boken ha även medverkat Bo Lagercrantz med uppsatsen *De gamla byggnaderna* och Marshall Lagerquist med *De gamla möblerna*. Volymen är rikt och utomordentligt vackert illustrerad med bilder, som härröra från alla epoker i badortens historia.

Torgny Höjer.

Nödhjälpskassan i Stockholm

Stadsarkivarien Nils Staf har publicerat en imponerande volym *Nödhjälpskassan i Stockholm 1759—1959* (Sthlm 1959, 264 s.). Förf. är själv ordf. i direktionen över denna välgörenhetsinrättning och följaktligen väl initierad i det ämne han fått uppdraget att behandla. En monografi av förevarande slag har självfallet stort värde ur många synpunkter, sociala, ekonomiska, kulturhistoriska och biografiska.

I personhistoriskt hänseende har Stafs skrift mycket av intresse att ge. Till kassans initiativtagare hörde kyrkoherdarna Petrus Elias Norman (f. 1723, † 1800) och Gabriel Åman (f. 1708, † 1765). I ett avsnitt behandlar förf. kassans donatorer och donationer. Här möta namnen på över ett femtiotal mer eller mindre bekanta präster, handelsmän, hantverkare och andra, huvudsakligen stockholmare, som ihågkommit kassan med större eller mindre gåvor. Ett annat kapitel ägnas åt dem som under århundradenas lopp burit ansvaret för kassans förvaltning. Det kan här endast bli fråga om att peka på några av de namn som skymta i det rika persongalleriet: justitierådet Erik Wilhelm Bredberg, presidenten och statsrådet Karl Johan Berg och kryddkramhandlaren Anders Magnus Brinck. Om dessa och många andra, vilka återfinnas i det omfattande personregistret, har Staf att meddela åtskilligt biografiskt stoff. Arbetet utgör med andra ord ett viktigt bidrag till huvudstadens biografiska historia.

B. Bé.

Löwenströmska lasarettet

W. Gordon Stiernstedt, *Löwenströmska lasarettet 1809—1959* (L. Bloms boktryckeri AB, i distribution: AB Seelig & C:o, Sthlm 1959, 238 s., pris: häftad kr 15:—).

Minnesskriften har utarbetats på uppdrag av Stockholms läns landsting efter förslag av lasarettsdirektionen. Lasarettet, beläget vid sjön Fysingen i Hammarby socken vid vägen mellan Stockholm och Uppsala, har sitt ur-

sprung i en donation av ryttmästare Gustav Adolf Löwenström, som tidigare hette Anckarström och var bror till Johan Jacob Anckarström. Samtidigt med att Löwenström 1808 gjorde sig av med sina tidigare jordinnehav, köpte han gårdarna Hammarby och Holmen och skänkte dem till det av honom grundade sjukhuset. År 1809 stod en lasaretsbyggnad färdig, ritad av stadsarkitekten i Stockholm C. C. Gjörwell. Den vanliga uppfattningen, att donationen av sjukhuset var en soningsgård för mordet på Gustav III, vilar på gamla släkttraditioner men kan inte beläggas i bevarade dokument, som härröra från Löwenström. Donator dog i lungsot i Stockholm den 25 mars 1813. Förf. är tveksam om huruvida Löwenströms kvarlevor verkligen vila på Hammarby kyrkogård (s. 101). Att så är fallet, är så gott som säkert. Av Klara församlings dödbok och kyrkoräkenskaper för 1813 framgår nämligen, att ryttmästare Löwenströms stoft den 31 mars s. å. bisattes i Klara kyrka och att det sedan kördes med »den gamla [likvagnen] till landet»; avgift för gravöppning har inte erlagts i Klara.

I enlighet med stiftarens önskan i gåvobrevet av 1811 ställdes lasarettet under Serafimerordensgilletts överhöghet (1811—1825). År 1825 utsågs av K. M:t en särskild direktion, bestående av landshövdingen i Stockholms län och bemärkta män från trakten. Utvecklingen på medicinens område förde med sig, att sjukhusets finanser i längden inte kunde byggas på arrendeavgifter av de tillhörande jordegendomarna. På lasaretsdirektionens förslag ställdes sjukhuset 1876 under landstinget, och följande år övertogs förvaltningen av en direktion, utsedd av landstinget. Av stort medicin- och social-historiskt intresse äro de glimtar ur sjukjournalerna fr. o. m. 1810, som förf. frikostigt meddelar.

I boken finns ett kapitel om »den verkliga Anckarström», utan vilken det »sannolikt aldrig blivit något lasarett i Hammarby». Stiernstedt inskräpper, att det är de kungatrogna gustavianernas bild av J. J. Anckarström, som har fortlevat, och försöker röja upp i floran av rykten och kategoriska omdömen. Slående är påpekandet, att det på tal om kungamördaren ofta hörda adjektivet »rå», som ursprungligen tycks gå tillbaks på G. G. Adlerbeth, sannolikt haft en annan betydelse, än den vi bruka lägga in. Den samtida betydelsen närmade sig troligen »obildad», »som saknar vett» och innebar inte något kraftigt moraliskt fördömande. Stiernstedt har sökt visa, att Anckarström varit något av en idealist och att hans person inte varit så osammansatt, som i allmänhet har gjorts gällande.

Förf. tillhör en gren av ätten Stiernstedt, som i flera generationer levat i den del av Uppland, där Löwenströmska lasarettet är beläget. Medlemmar av ätten ha såsom direktionsledamöter ingripit i sjukhusets öden. Boken präglas av förf:s personliga och engagerade stil och erbjuder mycket av intresse ur olika synpunkter.

Torgny Höjer.

Kyrkoliv och väckelse i Skara stift

Till skriftserien Samlingar och studier till svenska kyrkans historia har nu fogats ytterligare en avhandling, som i vetenskaplig grundlighet värdigt ansluter sig till de övriga i serien, nämligen Sigvard Plith, *Kyrkoliv*

och väckelse. *Studier i den nyevangeliska väckelsens genombrott i Skara stift* (Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag. Stockholm 1959, 301 s., kr. 20: —).

Inledningsvis påpekar förf. den befolkningsstrukturella förändring som landsbygden undergick fram till mitten av 1800-talet genom den starka folkökningen under 1700-talet och början av 1800-talet. Folkökningen gjorde det agrarsociala problemet brännande och medförde den svenska landsbygdens proletarisering. Jordbrukets underklasser: torpare, backstugusittare och inhysseshjon ökade i hastigare takt än den besuttna bondeklassen, vilken genom nyodlingar och jordförvärv bl. a. av frälsejord hade uppnått en högre ställning i ekonomiskt och socialt avseende. Härigenom blev skillnaden mellan besuttna och obesuttna markant och underströks ytterligare vid skiftets genomförande. Jämsides härmed framväxte de stora folkrörelserna, bland vilka den religiösa i den nyevangeliska väckelsens form spelade en framträdande roll. Den religiösa utvecklingen kom att följa sociala linjer i det att flertalet av de obesuttna anslöt sig till den religiösa folkrörelsen, medan de besuttna förblevo i stort sett kyrkotrogna.

Två väckelserörelser trängde under 1800-talet in i Skara stift: den kyrkliga av Henrik Schartau influerade väckelsen och den nyevangeliska. Under seklets tidigare skede hade den förra sin tyngdpunkt förlagd till Vadsbosläkten, där Mårten Landahl verkade. Från mitten av århundradet förflyttades den till slätten väster om Skara, där kyrkoherdarna Smedberg, Sandzén och Falk i resp. Ryda, Främmestad och Tengene voro kyrkans väckelsemän. Den nyevangeliska väckelsen, som hade sitt genombrott vid seklets mitt och bland vars ledare G. F. Nordqvist i Närunga bör nämnas, fick sin utbredning i stiftets skogsbygder, d. v. s. de norra och södra delarna. Rörelsen inträngde dit från tre håll: i sydväst från Göteborg, i sydost från Jönköping och i norr från Kristinehamn och Örebro. Den nyevangeliska väckelsen hade således samma geografiska utbredning som sina båda förelöpare: den pietistiskt färgade hoofianismen och dess avläggare roparerörelsen eller predikosjukan. Den förra utgick från komministern J. O. Hoof i Svenljunga i Göteborgs stift.

För att förstå den nyevangeliska väckelsen bör man, menar förf., fixera läget på det religiösa kyrkliga folklivets område under årtiondena före nyevangelismens frambrytande. Man finner härvid två drag som framför andra känneteckna läget: en avmattning på vissa avsnitt av den traditionella kyrkliga sedens område samt en det religiösa livets radikalisering. Avmattningen avspeglade sig i det minskade antalet nattvardsdeltagare och kyrkobesökare och det religiösa livets radikalisering tog sig uttryck i de ovan nämnda rörelserna hoofianismen och roparerörelsen. Radikaliseringen på det religiösa folklivets område under det tidigare 1800-talet anser förf. bero delvis på att man inom vissa folkgrupper lösgjort sig från traditionell kyrklig sed, på grund av att man i motsats till tidigare generationer av flera anledningar icke fått tillfälle att växa in i denna sed. Ett av de främsta hindren för den kyrkliga sedens bevarande finner tydligen förf. vara bysamhällighetens upplösning. I den inledande översikten framför han nämligen den uppfattningen att genom 1827 års stadga om laga skifte skapades »förutsättningar för nya seder och nya tänkesätt lättare insteg och därmed också för den nya fromhetstyp, som utmärkte 1800-talets nyevan-

geliska väckelse». »Livets bevarande i traditionella former hade haft yttre stöd såväl i byalagets gemenskapsliv som i det därav betingade religiöst-kyrkliga gemenskapslivet i kyrkans hägn.»

Att skiftesverket skulle ha varit en av de främsta orsakerna till den religiösa radikaliseringen har anm. svårt för att tro. Utan att skiftet genomförts skulle säkerligen den religiösa radikaliseringen gjort sig gällande i lika hög grad som nu blev fallet, bl. a. och framför allt på grund av 1817 års förordning om sockenstämmor och kyrkoråd, som lade hemmantalet till grund för röstetalet. Kyrkan blev härigenom i allra högsta grad en de besuttnas kyrka, då de obesuttna genom förordningen hindrades att deltaga i socknens kyrkliga angelägenheter. För de mindre bemedlade hade den kyrkliga gemenskapen gått förlorad och de sökte ersättning för den, där en sådan stod att finna. Kort sagt: Det var icke så mycket 1827 års stadga om laga skifte — ehuru denna hade sin stora och givna betydelse i sammanhanget — utan fastmer 1817 års förordning om sockenstämmor och kyrkoråd som fick den religiösa radikalismen att slå rot och växa.

D. Lm.

Hierta på Främmestad

F. d. kontraktsprosten, teol. dr Arvid Norberg har i arbetet *Hierta på Främmestad. Kring en hundraårig brevsamling* (Stockholm 1959, 282 s.) tecknat bilden av friherre Fredrik Philip Hierta (f. 1815, † 1889), godsägare, riksdagsman och redaktör för tidningen *Wäktaren*. Arbetet bygger till stor del på brev i familjen Hiertas ägo, särskilt sådana som växlats mellan F. Ph. Hierta och hans hustru Dina, f. Nordström. Även annat källmaterial, tryckt och otryckt, har utnyttjats. Här må inflikas att i rec:s familj bevarats en svit av brev från F. Ph. Hierta, huvudsakligen rörande ekonomiska frågor.

Hierta började som officer men lämnade snart militäryrket, för vilket han kände föga böjelse. I stället utbildade han sig till lantbrukare — han var med starka band knuten till landsbygden och särskilt till Roslagsgården Mellinge-holm, som hans far en längre tid ägde. På 1840-talet förvärfvade han det gamla Hiertagodset Främmestad i Västergötland. För de båda makarna blev skötseln av det stora godset den käraste av deras världsliga omsorger. De ekonomiska svårigheterna voro stora, och många gånger fruktade de att bli tvungna att lämna sitt kära hem, men vid Hiertas bortgång var ställningen helt konsoliderad. Hierta gjorde även en insats i det offentliga livet, fastän han inte synes ha känt någon starkare lust därför. Som huvudman för sin ätt deltog han i ständsriksdagarna på 1850- och 1860-talen och som ledamot av första kammaren i riksdagarna 1879—1885. Jämte en förbättring av jordbruket och skogsvården var det sådana frågor som religionsfriheten, brännvinslagstiftningen och folkundervisningen som lågo honom främst om hjärtat. Om striderna i försvarsfrågan på 1880-talet lämna breven till hustrun några notiser. Han deltog även i kyrkomötena 1868—1883.

För både Hierta och hans hustru stodo de religiösa frågorna i centrum av livsintresset. De omfattade en kristendom av nyevangelisk färg, och i Stockholm slöt Hierta sig till den krets som gripits av väckelsen. Hans

närmaste vän torde ha varit aktuarien i Riksarkivet, friherre Johan August Posse. Denne grundade 1853 den kristligt politiska tidningen *Wäktaren*. Hierta var från första stund ivrigt verksam i denna tidning och övertog efter Posses död 1865 redaktörskapet för densamma, vilket han utövade t. o. m. 1878. Förf. redogör ingående för *Wäktarens* ställningstagande i olika frågor såsom representationsreformen och meningsbrytningarna kring Rosenius och Waldenström. Peter Fjellstedt stod Hierta mycket nära och erbjöds av denne Främmestads pastorat, men planen gick om intet. Bland Hiertas många vänner kan även nämnas F. F. Carlson, som han kände alltsedan ungdomen.

F. Ph. Hierta gör intryck av att ha varit en starkt ansvarskännande, outtröttligt arbetande man, av allvarsam läggning men i besittning av en befriande, stillsam humor. Fritz von Dardel anser, att han »alltid ägt en ganska excentrisk karaktär» och beskriver honom som »en synnerligen redbar man, ett slags jätte, till hälften knekt till hälften munk, ständigt på resa mellan sin egendom Främmestad i Västergötland och sin redaktionsbyrå i Stockholm». Hierta å sin sida talar 1853 med djup fosterländsk oro om kronprinsen som »en för Sveriges framtid högst viktig person, som tyvärr! mer och mer synes utveckla sig à la Carl den andre». De två karaktéristikerna förefalla att vara hämtade ur skilda världar, men båda äro nog ganska betecknande för olika element inom den samhällsklass som dominerade det senare 1800-talets Sverige. Norbergs biografi rymmer många aspekter på denna tids historia, det skede som förebådar den hastiga utvecklingen under 1900-talet. Vi möta här sådana drag i bilden som jordbrukets begynnande modernisering och de tidiga industriföretagen, kapital- och likviditets-svårigheterna, de goda ekonomiska vinstmöjligheterna och de ständigt hotande bakslagen, befolkningsökningen, emigrationen, nykterhetsfrågan, den gammaldags enkelhet och sociala ansvarskänsla som utmärkte många av de besuttna, väckelsen och religionens dominerande betydelse för det dagliga livet i vida kretsar.

Förf. har strävat efter att ge en så allsidig och objektiv bild som möjligt av Hiertas person och verksamhet och har därvid haft speciellt goda förutsättningar att tolka och belysa det grundläggande religiösa drag som genomsyrade hela hans liv. Det sympatiska porträtt han tecknat formar sig till ett äreminne i ordets goda bemärkelse och är, så vitt rec. kan bedöma, både övertygande och av betydande allmänt intresse.

Elsa Nordström.

Ur Svenska akademien arkiv

I Svenska akademien handlingar har under årens lopp under ovanstående seriebeteckning publicerats ett numera ganska avsevärt antal brevsviter och liknande handlingar. Det var för att taga några exempel här som Henrik Schück gav ut sina gustavianska brev och brevväxlingen mellan Gustav III och Lovisa Ulrika och C. Santesson publicerade Bernhard von Beskows korrespondens med Atterbom, Järta och Tegnér. I senare tid har det framför allt varit docenten Torgny Höjer som i handlingarna nedlagt betydande frukter av sin utgivarmöda. Då detta arbete även

för den personhistoriskt intresserade allmänheten har sitt givna värde kan det vara anledning att fästa uppmärksamheten därpå. Höjers första publikation gällde P. D. A. Atterboms brev till J. E. Rydqvist 1829—1855 (Svenska akademiens handlingar ifrån år 1886, 55). Den följdes av brev till B. v. Beskow från J. M. Stjernstolpe 1821—1830 och J. D. Valerius 1821—1852 (ibid, 56). Den största omfattningen har emellertid den stora sviten av B. v. Beskows och J. E. Rydqvists brevväxling 1826—1868 (1—6, ibid, 57, 59, 61—64; sista delen som utkom 1959 är försedd med ett värdefullt mer än 50-sidigt personregister). Korrespondensen mellan Beskow och Rydqvist avhandlar som väntat framför allt angelägenheter rörande Svenska akademien. Men den ger också en intim inblick i det intensiva intresse för vetenskap, vitterhet och kultur som präglade den beskowska kretsen. Elegansen och charmen i Beskows brev ger åt samlingen en särskild karaktär.

B. Bé.

Fredrika Stenhammar

Fredrika Stenhammar, *Brev*. Utgivna av Elsa Stenhammar, Sthlm 1958, Gebers, 188 s., kr 18: 50.

Fredrika Stenhammar, f. Andrée (1836—80) var under 1860- och 1870-talen en av de främsta sångerskorna vid Stockholmsoperan. Hon var hos oss den första, som sjöng de stora sopranpartierna i Flygande holländaren, Lohengrin och Tannhäuser, och bidrog till att göra Schumanns romanser kända i Sverige. De brev, som ha utgivits av hennes dotter, äro skrivna till föräldrarna och — senare — även till system, den blivande organisten och kompositrisen Elfrida Andrée. Man får följa den unga gotländskans studier vid det berömda Leipzig-konservatoriet och hennes tid vid Stockholmsoperan, där hon — med undantag för studier i Paris och uppträdande på tyska scener i slutet av 1850-talet — var engagerad sedan 1855 till sin död. Den epok, som hon tillhörde, är ju inte omhuldad av de nu tongivande på området, men för den som är intresserad av det dåtida musiklivet, är det fängslande att lära känna Fredrika Stenhammars intryck och upplevelser. Det är dock fråga om en konstnär, som under studietiden spelat med Ferdinand David, sjungit för Meyerbeer och på 1870-talet konserterat tillsammans med Wieniawski. Hon blev god vän med Zelia Trebelli och Kristina Nilsson under deras gästspel i Stockholm. Vid Uppsala universitets 400-årsjubileum var hon en av solisterna i Rydberg-Josephsons kantat, vars storhet stod klarare för henne än för hennes också närvarande chef, hovmarskalken af Edholm. Av de samtida svenska kompositörerna framträdde i breven Ludvig Norman — på 1870-talet skildrad som alltmer sjuklig, »dåsig» och »sömnig» — och Andreas Hallén, som får epitetet »arrogant». Naturligt nog upptas en god del av breven av skildringar av intriger och slagsmål om roller; framför allt mot Signe Hebbe hyste Fredrika Stenhammar antipatier. Förhållandet mellan henne och operachefen af Edholm utmärktes inte så sällan av dissonanser — om det häftigaste grälet 1867 ha dock breven intet att förmäla. Fredrika Stenhammars bild har i utgåvan med ljusa färger tecknats av dottern och med understrykande av de neurotiska dragen av Edholm i dennes dagböcker, som i personskildringarna

dock måste sägas vara präglade av mer drastiska än nyanserade ordalag. För en läsare av breven framstår hon som en oerhört ambitiös konstnär med en 1800-talsromantisk uppfattning av konstens väsen som besläktat med religionens. Hon är särskilt i ungdomsåren på en gång självsäker och osäker och beroende av andras beröm. Hon leker då ibland med tanken att bli en ny Jenny Lind eller Henriette Nissen men får resignera och bli primadonna vid Stockholmsoperan. I den begynnande medelåldern börjar det problem dyka upp, som väl är vanligt hos personer i hennes ställning, nämligen konkurrensen från de yngre krafter, som skulle ersätta henne. Hon strävar åtminstone efter att finna detta naturligt. Breven ge intressanta bidrag både till Stockholmsoperans historia och till kännedomen om en betydande konstnär. Utgivningens exakthet har inte kunnat kontrolleras. Det är att märka, att vi ha att göra med ett urval och att en del brev äro översatta. Fredrika André skrev under studieåren stundom på tyska eller franska. Någon gång ställer man sig tveksam till den uppgivna dateringen, så t. ex. s. 134 i fråga om det brev, som är daterat den 22 dec. 1875. Där omnämnes bl. a., att Edholm överlämnat Litteris et artibus under en föreställning av Afrikanskan. Sångerskan fick i själva verket medaljen den 1 dec. 1876, vilket även framgår av Edholms dagboksanteckning (Mot seklets slut, s. 98).

Torgny Höjer.

Jean Jacques Hagströmer

Alltsedan början av 1950-talet finnas i Nordiska Museet deponerade anteckningar, brev och räkenskaper som tillhört kaptenen Jean Jacques Hagströmer (f. 1820, † 1887). På grund av arkivmaterialets fylldhet har det varit möjligt att på ett nära nog unikt sätt följa Hagströmers liv och verksamhet i alla dess detaljer. Resultatet har genom ett samarbete mellan Nordiska Museet och Hagströmerska familjen blivit en högst förtjusande stencilerad volym *Johan Jacob (Jean Jacques) Hagströmer född 1820 död 1887. En levnadsbeskrivning sammanställd med hjälp av efterlämnade kassaböcker, dagböcker, brev och brevkopior* av Ruth Liedgren (pris 50 kr. vid beställning hos Nordiska Museet). Hagströmer var sonson till den berömde medicine professorn och medicinalrådet Anders Johan Hagströmer och far till bl. a. juris professorn Johan Hagströmer. Jean Jacques var gift med Louise Kyntzell. Utom medlemmar av de båda makarnas släktkrets möter man i biografen bl. a. utförliga uppgifter om en annan krets som grupperade sig kring Hagströmers gode vän brukspatronen Olof Albert Robson på Aspa bruk, bl. a. familjen Rütterskjöld på Olshammar (till följd härav skymtar även den unge Verner von Heidenstam i anteckningarna).

Hagströmer var 1849—1854 bosatt på egendomen Wårnsta i Närke men flyttade sedan till Stockholm där han hade eget hus vid Hornsgatan. Han var vaken för allt nytt i tiden och ovanligt mångintresserad även i fråga om litteratur. Anmärkningsvärd är hans utpräglade anglosachsiska orientering, som kommer till mångahanda uttryck. För den som verkligen vill leva sig in i en vardagsmiljös alla detaljer från en svunnen tid kan den Hagströmerska volymen varmt rekommenderas.

B.Bé.

Johan Johanssons dagboksanteckningar

Som i senaste recensionshäftet av PHT (1958, s. 181 f.) kunde anmälas, pågår f. n. en utgivning av den bekante riksdagsmannen och kulturhistorikern *Johan Johanssons dagboksanteckningar*. År 1958 utkom härav andra delen omfattande åren 1881—1889 (304 s.). Utg. är fortfarande Erik Holmkvist, som försett volymen med en omfattande inledning. Läsningen av denna nya del bestyrker ytterligare det intryck man fick vid ett studium av första delen av den utomordentligt stora betydelse som dessa dagböcker ha för den historiska forskningen. Den nya delen spänner över ett ganska kritiskt skede av Johanssons liv, präglad av privata ekonomiska bekymmer och politiska motgångar. Han anslöt sig 1884 till lantmannapartiet och kom såsom frihandelsvänlig att drabbas av protektionisternas seger 1888. De personliga påfrestningarna äro säkerligen förklaringen till de återkommande klagomålen över huvudyrsel och magbesvär.

Johanssons personliga bekymmer utgjorde emellertid ej något hinder för hans fortsatta med oförminskad entusiasm bedrivna forskningar rörande Noraskog. Materialet hämtade han i huvudstadens arkiv, sådana som riksarkivet, kammarsarkivet, f. d. bergskollegiets arkiv och Svea hovrätts arkiv, men också i hembygdens kyrkoarkiv. Han försummade ej heller privatarkiven vare sig brukens eller enskilda personers. Dagboksanteckningarna charmera genom den upptäckarglädje och fyndlycka de avslöja.

Också i denna del kommer Johanssons friska livsaptit till mångahanda uttryck. Som ciceron bland 80-talets näringsställen i Stockholm med omgivningar torde han ha varit eminent sakkunnig. Och man frapperas av hans glädje åt långa promenader runt omkring huvudstaden. Mången söndagseftermiddag låg han och drog sig i någon skogsbacke på Djurgården. När man läser Johanssons dagböcker undrar man många gånger om de fängsla mest genom sitt politiska eller genom sitt kulturhistoriska innehåll.

B. Bé.

Verner von Heidenstam

Med sin Heidenstamsstudie *Diktaren och elden* (Stockholm 1959, 249 s.) har Gunnar Axberger på ett inträngande sätt analyserat skaldens inspirationskällor och givit en magistral tolkning av de berömda raderna i Ensamhetens tankar om den lilla gnista, som var skaldens rikedom men också gjorde hans livs elände. I ett par tidigare arbeten om Fredrika Bremer och Birger Sjöberg har Axberger konstaterat, hurusom eldssymboler och eldsmotiv hos dessa författare hänga samman med djupt personliga konfliktlägen. Genom sin undersökning i Verner von Heidenstams diktning visar han nu övertygande, hur stor betydelse brandvisioner och makabra fantasier av delvis destruktiv karaktär hade för dennes inbillningsliv. Heidenstams syner hängde ofta på väsentliga punkter samman med hans minnen av barndomens och pubertetsårens lekar, affekter och stämningar. Under en följd av år, företrädesvis på nittitalet, spelar elden som motiv, metafor och symbol en central roll i hans diktning. Kontrasterande världar av soligt förnuft och nattligt brandsken

kämpade om herraväldet i hans inbillningsvärld. Förf. framhåller det hemliga sambandet mellan de grymma synerna och den förändligade hänryckning, »elevation», som alltmer kom att känneteckna Heidenstams lyrik. Han anknyter till dennes egna ord om inbillningens logik och de fysiologiska sensationer, som han erfor i samband med ingivelsen. Det blev till sist ett visst behov för Heidenstam att för sin diktning odla och utnyttja uppiagade sinnestillstånd.

Förf. har koncentrerat sin framställning kring de litterära verken och har i viss mån begränsat det biografiska materialet. Han har själv framhållit, att han i sin studie ej kunnat ge en allsidig bild utan endast sökt belysa vissa drag i Heidenstams diktning. Att hans inriktning på grund av ämnet väsentligen är av psykologisk art har bidragit i sin mån till ensidigheten.

Förf. hänför Heidenstam till den eidetiska upplevelsetypen och framhåller t. ex. den betydelse som skaldens spända relationer till fadern och hans förbindelser med Strindberg haft för hans diktning. Som Gunnar Brandell framhållit torde det finnas ett idémässigt samband mellan den s. k. symbolismen och de irrationella och »synska» dragen i Heidenstams nittitalsdiktning. Dessa sammanhang beröras endast flyktigt av förf. men torde vara värda en egen undersökning.

S. G. H.

Israel Holmgrens memoarer

Israel Holmgren, *Mitt liv* (Sthlm 1959, 274 s., pris kr 19: 50).

Den kände läkaren, vetenskapsmannen och okuvlige frihetskämpen Israel Holmgren börjar återblicken på sitt liv med en varning till läsaren: Han har endast skummat de rika händelserna i sitt liv och inte vinnlagt sig om att ge några djupare eller grundligare redogörelser eller synpunkter, ännu mindre har han strävat efter något slags systematik. Minnesbilderna har tecknats ned ganska oförmedlat och utan någon omfattande kontroll, varför han reserverar sig mot eventuella misstag. Hans memoarer har till följd av denna metod blivit sällsynt levande, även om kravet på överskådlighet ibland måste eftersättas. Men framför allt har skildringen blivit oerhört personlig och präglad av hans temperament och psyke. För övrigt kan hans reservationer anses som något överdrivna. Det framgår att ett rikt källmaterial stått honom till buds, såsom patientjournaler, protokoll, en väldig samling tidsningsurklipp, hans egna brev samt slutligen utförliga dagboksanteckningar förda från första världskriget till 1957.

Hans utpräglade individualism och självständighet, som kom tidigt till uttryck, har lärt honom uppskatta originaliteten och även det bisarra hos människorna. Han uppehåller sig också med förkärlek vid originalen, som var väl representerade i Karolinska institutets lärarkollegium och bland läkarna vid Serafimerlasarettet. Men originaliteten blir samtidigt ett mått på vetenskaplig begåvning och förutsättning för banbrytande insatser. Hela den kända medicinska världen vid sekelskiftet passerar revy. Överläkaren vid Sabbatsberg F. W. Warfvinge framstår med alla. Sina egenskaper som en skarp-synt praktiker och hyllas som en föregångsman, särskilt för sina behand-

lingsmetoder av pernicios anemi. Andra storheter var Salomon Henschen, Karl Petré och Hjalmar Forssner. Efter en hård konkurrens tillträdde Israel Holmgren professuren i medicin efter Henschen och gjorde därmed 1913 sitt inträde i Karolinska institutets lärarkår, uppenbarligen en ytterst stridbar församling som föranledde i några fall universitetskanslerns ingripande. En mäktig trio, som utövade ett dominerande inflytande, utgjordes av Erik Müller, Hjalmar Forssner och Gösta Forssell. För Johan Almqvist, huvudmannen för nudiströrelsen i Sverige, hyste Holmgren sympatier på grund av hans idealitet och hjälplöshet inför det gyckel Almqvist blev utsatt för då han i en tidskriftsartikel på ett naivt och troskyldigt sätt beskrev sin dagliga tillvaro i en nudistkoloni. Jöns Johansson, professor i fysiologi, intog en nyckelställning som personlig vän till Nobel och hans medhjälpare vid utformningen av testamentet. Han blev därigenom en auktoritet då det gällde tolkningen av testamentsbestämmelserna i enlighet med Nobels intentioner.

Tyskland var ju före det första världskriget föregångslandet på många områden och såsom sådant föremål för en måttlös och okritisk beundran inom de bildade klasserna i Sverige. Vägen ut till den stora världen bort från det geografiskt och kulturellt avlägsna Sverige gick över Trelleborg—Sassnitz till Berlin. Särskilt på medicinens och läkarvetenskapens område hade tyska forskare gjort banbrytande insatser, vilka de unga svenska vetenskapsmännen kunde ta del av genom ofta återkommande studieresor till notabiliteterna. Holmgren fick under en sexveckors period studera serologisk teknik och immunitetslära hos den internationellt kände Hans Muck i Hamburg, en tid av utomordentligt pressande arbete. Tysklandsvistelsen lämnade emellertid andra intryck efter sig än de rent vetenskapliga. Det konservativt-monarkiska samhällssystemet med starka inslag av militarism verkade på många sätt fränstötande på den radikale och starkt vänsterorienterade svenske läkaren. Detta blev avgörande för hans öppna ställningstagande mot Tyskland under första världskriget, vilket då onekligen krävde en god portion mod och moralisk resning. »Stämningen var så fanatiskt tyskorienterad, att man överhuvud inte kunde resonera i detta ämne om man var av annan mening. Folk blev rasande om man talade om Tysklands ansvar för kriget och om man spådde Tysklands nederlag, blev man utskrattad och hånad.» En lämplig tillflyktsort för det ytterst ringa antal ententevänner som kunde uppbådas, erbjöd Operakällaren där den starkt franskorienterade Waldemar Ekegårdh residerade.

Den första delen går fram till 1917 och avslutas med valda utdrag ur de 1914 påbörjade dagboksanteckningarna. En andra del har numera utkommit.

Per Sandberg.

Vilhelm Ekelund

Bibliotekarie K. A. Svensson har i sin bok *Vilhelm Ekelund i samtal och brev 1922—1949* (Malmö 1958, 372 s.) lämnat ett av de viktigaste bidragen till förståelsen av denne författares verk och till kännedomen om hans liv. Svensson blev bekant med Ekelund 1922, och från 1931 tog han till vana att teckna ned dennes yttranden om alla handa ting men främst om människor och böcker. Kompletterat med brevmaterial

får man av Svenssons anteckningar, kommentarer och skildring en tydlig och, som det förefaller, sann och tillförlitlig bild av den fattige, ensamme och av den stora läspubliken förbisedde Ekelund i hans vardagslivs svårigheter under senare delen av hans liv. Parallellerna Eckermann och Goethe eller Boswell och Johnson ha ej varit främmande för Svensson, och på sitt område har han åstadkommit något liknande. På en gång mycket enklare och tydligare än i hans böcker hör man Ekelunds stämma än i alldagliga samspråk och än i samtal skiftande mellan ömsinta och skoningslösa tonfall. Många exempel ges på Ekelunds sinne för drastiska uttryck, på hans humor och på hans i vissa fall psykologiska skarp-synthet. Hans både naiva och fördomsfria inställning i politiska frågor och hans förbluffande stora okunnighet i naturvetenskapliga ämnen belyses. Svensson ger även en rimlig förklaring till den antisemitism, som vanpryder vissa av Ekelunds arbeten, samt till hans sympatier för nazismen i dess begynnelseskede. Man får även en god bild av Ekelunds läsvanor, vilka voro högst varierande och ej ensidigt litterära. Tidvis koncentrerade han sin läsning till vissa områden, t. ex. Gustav III och hans tid, Finland eller Kina och kineserna. Bland världslitteraturens store nämnas främst Platon, Nietzsche, Goethe, Emerson och Gottfried Keller. Omdömen om andra författare äro talrika och om många såväl döda som samtida kännetecknas de av Ekelunds »övningar i det stora föraktet.» Beträffande vissa såsom Gustaf Otto Adelborg, Ivar Conradson eller publicisten Richard Hejll voro de mycket växlande vid olika tidpunkter av Ekelunds liv. Persongalleriet är talrikt och det är beklagligt att boken saknar personregister. Bland personer, som omtalas i olika sammanhang kunna emellertid nämnas Walter Klein, initiativtagaren till och ordförande i Ekelundssamfundet, Eric Hermelin, Bengt Lidforss, John Landquist, Pär Lagerkvist, målaren Oskar Bergman och den svensk-amerikanske målaren Carl Lindin.

Ekelunds kamp mot förstörande makter inom och utom sig, som han aldrig lät vila, var källådern till hans författarskap om »själens frihet, frid och lycka.» Den präglade hans liv och verk, sedan han tagit avstånd från sin ungdoms lyriska esteticism. K. A. Svenssons bok ger många exempel på, hur denna Ekelunds försvarsattityd påverkade såväl hans uppträdande mot människor som hans inställning till olika kulturyttringar. Ekelunds oförståelse för musiken, som för honom endast var tjustning och förförelse, är i detta sammanhang symptomatisk. Det synes påtagligt, att Ekelunds humanism, trots prisandet av tankeklarheten och den heroiska viljan, härigenom får något av torrhet över sig. Samtidigt som hans instinktiva och otvetydiga behov av lyrik, känslsamhet och passion bekämpas, tvingar och tränger det sig in i hans prosa, som väl kan bli pregnant och »tät» men kanske även allför ofta esoterisk och svårförstådd.

S. G. H.

Bo von Stockenströms minnen

Till stort gagn för »vår egen tids» historia ha under senare år några f. d. regeringsmedlemmar utgivit sina memoarer. Till de främsta av dessa höra

Ernst Wigforss' Minnen och Gustaf Anderssons i Rasjön »Från bondetåget till samlingsregeringen». Uppmärksammade ha även Torsten Nothins böcker blivit. Under 1958 övertalades förutvarande statsrådet och f. d. generaldirektören och chefen för domänstyrelsen Bo von Stockenström att offentliggöra en del uppteckningar, som han under 40 år samlat om skilda »händelser och episoder». Titeln på boken är *Händelser och resor. Minnen från 40 år i politik, jordbruk, skog* (Halmstad 1958, 202 s.).

Stockenströms i förordet uttalade syfte med boken har endast varit att »berätta om vissa spridda upplevelser och tilldragelser, åtskilligt av detta föga märkligt, annat kanske av åtminstone något allmänt intresse». Författaren är en blygsam man — han har en gång avvisat utrikesministertaburetten och två gånger landshövdingeposter — och han nöjer sig ofta i boken att i fråga om viktiga politiska händelser citera andra, särskilt Rasjön. De dramatiska politiska händelseförloppen går han tyvärr i regel hastigt förbi. Han är i boken framförallt jordbrukspolitikern, som med den engelska drottningen endast diskuterar kor och som åt två av bokens huvudkapitel ger rubrikerna »spannmålsstödet» och »mjölkregleringen». Under den sistnämnda titeln har man att söka en halv sida om Ekmankastrofen i början av augusti 1932. Det är ofrånkomligt, att denna knapphet vad avser de större politiska händelserna och den sakliga utförligheten om de i och för sig viktiga jordbruksregleringarna göra boken mindre tillgänglig för en bredare allmänhet. Av intressanta avsnitt må dock nämnas handelsförhandlingarna i London hösten 1939 och överläggningar angående ny utrikesminister i december s. å. Det digra personregistret visar, att också personhistorikern kan ha en del att hämta i Stockenströms Minnen.

Ake Kromnow.

I gott sällskap

Så lyder titeln på konstnären Sigge Bergströms senaste memoarbok (Gebers, Sthlm 1958, 230 s., kr. 24: —).

Med det goda sällskapet avses — här nämnt i den ordning det presenteras för läsaren — skalden och vetenskapsmannen Sigurd Agrell, Verner von Heidenstam, prins Eugen och författarens syster Maja Alvin. Dessa personer ägnas var sitt utförliga kapitel i minnesuppteckningarna. Dessförinnan kommer en skildring av författarens skolår i Filipstad 1887—94 och i Örebro 1895—98. Där möta hans lärare och kamrater insatta i 1890-talets mellansvenska skolstadsmiljö. De i dylika hågkomster oundvikliga läraroriginalen representeras främst av läroverksadjunkten i Örebro fil. doktor B. G. F. Helleday (f. 1839 † 1920) som porträtteras i närbild. Den svenska lärdomsskolan har haft sina martyrer och sina hjältar. Helleday var tydligen något av bäggedera.

Redan i »lägre allmänna läroverket» i Filipstad hade Bergström en tid haft Sigurd Agrell som klasskamrat. De bägge pojkarna återfunno varann senare i samma klassrum i Örebro. Tidigt började de ömsesidigt skryta med sina förnämliga värmländska påbrån. Agrell brukade »utan synbar anspråkslöshet» påpeka att han inte bara var befrydad med Tegnér utan också med släkterna Geijer och Lagerlöf. Bergström påvisade i sin tur att hans

mormor (fru Emma Bronell f. Hamberg) på sitt moderne var släkt med inte mindre än 75 olika mer eller mindre betydande värmländska släkter och därmed t. o. m. med Agrell själv. Men denne stack över med att åberopa blodsband med Tegnér och kunde förete ett dussin brev från skalden, som han fått i arv. Bergström måste erkänna sig besegrad, åtminstone på den tävlingsbanan.

Till legendfloran kring den originelle Sigurd Agrell bidrar Bergström både med egna upplevelser och med återgivna hörsägnar. Till en mellankategori får man räkna historien om Agrells debut i det Bonnierska förlaget, som han berättat för Bergström. Det gällde diktsamlingen *Arabesker*. K. O. Bonnier slog först ifrån sig. »Unga skalders dikter bruka sällan ge bröd.» Men Agrell replikerade att »en så stor odlare av brödsäd som herr Bonnier borde väl ha råd att ha en blåklint i rågen». Och så blev diktsamlingen antagen.

Det ur allmän och personhistorisk synpunkt mest vägande kapitlet gäller emellertid Verner von Heidenstam och hans Naddötid. Genom sin syster Maja Alvin, som var gift med apotekaren Oscar Alvin i Vadstena, blev Bergström omkring år 1906 introducerad hos skalden, som då med sin unga maka Greta f. Sjöberg bodde på Naddö. Bekantskapen mellan de bägge familjerna hade utvecklat sig till nära vänskap och i denna blev även Bergström innesluten. Han fick också tillfälle att måla bägge makarna Heidenstams porträtt, vilket ytterligare fördjupade kontakten. I firandet av skaldens 50-årsdag den 6 juli 1909 tog han aktiv del. Evenemanget har tidigare skildrats bl. a. av Erik Norling (*»Mänskligt»*, 1930), men det får här en kompletterande belysning. Förbindelsen med Heidenstam blev bestående. »Under många år hade jag lyckan att få följa honom medan hans levnads sol stod i zenit. Men jag fick också se den dala mot horisonten och slutligen försvinna.» Tillfällen till nära observation ha alltså icke saknats och ge givetvis Bergströms vittnesmål ett särskilt värde. Han har även haft blick för föremålets ur mänsklig synpunkt svagare sidor. Han tillfogar på tal om ett vänskapsförhållande mellan skalden och en tredje person den reflexionen: »I den mån Heidenstam kunde känna verklig vänskap för någon.»

I sin helhet utgöra Heidenstamminnena ett intressant dokument. Det torde icke vara felaktigt att utgå ifrån att minnesantecknaren har mycket mera att berätta om sina sammanträffanden med skalden och hans omgivning. Det är att hoppas att dessa kompletterande erinringar äro nedskrivna och bli bevarade för eftervärlden.

Verner von Heidenstam och prins Eugen voro grannar på Vätterstranden och även förenade i vänskap. Steget till den senare är alltså icke långt. Men kapitlet »Prins Eugen hemma och borta» har mera av intresse att berätta om den konstnärsmiljö som den furstlige konstnären och minnesantecknaren hade gemensam än om prinsen själv. Det har sagts att prins Eugen med sin för den tiden i viss mån radikala syn på samhällsförhållandena förenade en korrekt furstlig distans till omgivningen. Innehållet i Bergströms erinringar från samvaron med honom verifierar påståendet.

»Min syster fru Maja Alvin» (f. 1873 † 1952) var i broderns och även i många andras ögon en färgstark och märklig dam. Det finns att döma av den föreliggande skildringen ingen anledning att betvivla detta. Hon var en stark personlighet, mångsidigt framför allt konstnärligt begåvad.

Hon bråddes tydligen i mångt och mycket på fadern, ingenjören C. J. Bergström (f. 1844 † 1917) vars särpräglade gestalt då och då träder fram i minnena liksom så många andra i den Heidenstamska Naddökretsen. Alla dessa människor äro fångade med den livsbejakande konstnärens och minnestecknarens säkra öga och penna.

Härtill kan man lägga att genom hela skildringen går som en röd tråd författarens kärlek till den värmländska hembygden. I det tecknet börjar och slutar dessa minnen från ett rikt liv »i gott sällskap», där författaren av många skäl har kunnat känna sig väl hemma.

C. Kempff.

Alice Quensels minnen

På omslaget till Alice Quensels bok *Äldsta dotter. Minnen av Stockholm och ämbetsmannafamilj* (Stockholm 1958, 195 s.) har förlaget låtit konstnären teckna folklivet på ett par av sekelskiftets promenader i Stockholm. Konung Oscar ses med den höga hatten i hand ta emot de mötandes vördnadsbetygelser, medan poliskonstapeln i pikkask gör stram honnör, allvarliga ämbetsmän i hög hatt och redingot skrida värdigt fram och ljusblåa hästgardister med mustasch och monokel göra ögonkast åt sköna damer med getingmidja och stora, rosettförsedda hattar. Landåer rulla förbi. Här tecknas en miljö, så främmande vår egen tids och ändå så närliggande, att en ännu verksam generation minns den från sin egen barndom. Medan otaliga skildringar av arbetarnöd, torparfattigdom och andra sociala missförhållanden borttagit åtskilligt av den »gamla, goda tidens» glans, äro ännu skildringarna sparsamma från de miljöer, där väl den »gamla tiden» verkligen i stort sett *var* god och glansfull. I bl. a. det klart utsagda syftet att till kulturhistorien rädda några av minnena från sekelskiftets högre ämbetsmannaskikt har f. d. undervisningsrådet Alice Quensel, äldsta dotter i den bekanta syskonkretsen, gripit sig an uppgiften att teckna sin barndomsmiljö, sin skoltid och sina ungdomsår.

Med omisskännlig stolthet berättar författarinnan om sin farfader, justitierådets, och sin fader, justitierådets, högreståndshem vid Luntmakaregatan, där även Alice och hennes bröder, statsrådet och regeringsrådet, växte upp. Det var en sluten, skyddad värld, där materiell trygghet, självåtagen disciplin och djup förankring i nedärvda traditioner skapade väluppfosttrade människor med säkerhet i det yttre uppträdandet och ofta en viss inre balans. Författarinnan söker icke blott skildra, vad en bakgrund av ämbetsmannatraditioner kan betyda för den enskilde, utan hävdar även förekomsten av nedärvda egenskaper såsom utpräglat »domarblod». Så förklarar hon nämligen sin egen fallenhet för ledamotskapet i skolöverstyrelsen. Alice Quensel känner djupt medlidande med vår egen rotlösa tid, som hon kritiserar för bl. a. penningdyrkan och »klättrade» (karriärism). Hon moraliserar åtskilligt; icke alltid kan den som vuxit upp under mellankrigstiden anamma hennes värderingar. I hennes synpunkter på det moderna samhället lever mycket av 10-talet kvar.

Det värdefullaste av de tre avsnitt, varav boken består, är enligt anmälarens mening det första, kallat »Luntmakaregatan», där sekelskiftets och 10-talets högreståndsmiljöer skildras — låt vara från justitierådets syn-

vinkel. Avsnittet »Non scholæ sed vitæ» är emellertid också läsvärt för bl. a. den förälskade men sakkunniga skildring författarinnan ger av den Åhlinska skolan och dess grundare. Även Lydia Wahlström ägnas en vacker karaktäristik. Huruvida skildringen av den Åhlinska skolan blivit helt objektiv, vill anmälaren lämna därhän; skolan var måhända icke i alla avseenden så framstegsvänlig, som författarinnan vill göra gällande.

Minnenas tredje avsnitt heter »Utanför staketet». Efter skolåren följde nämligen för unga fröken Quensel ett frihetsår med resor i faderns sällskap eller med glatt sällskapsliv på Luntmakaregatan eller hos familjens vänner. »Dansdocka och bokmal» karaktäriserar författarinnan sig själv under denna period. Den sistnämnda egenskapen, bl. a. innefattande ett starkt historieintresse, ledde efter frihetsårets slut till anställning i det ärevördiga riksarkivet. Alice Quensel ger en, i varje fall för anmälnaren i dennes egenskap av också f. d. tjänsteman i riksarkivet, roande skildring från var-dagen bakom riksarkivets trista murar under åren 1912—1923.

Den moderna utvecklingen av arkivtjänsten kom Alice Quensel att även i riksarkivet känna sig vara bakom »staketet». Hon bröt sig ut genom att börja akademiska studier, som återförde henne till skola och administration. Nu mötte henne, som hon själv skriver, en ny värld, som efter den stora världsstormen var helt förändrad, en värld i ett betydligt kallare klimat. Det skulle vara intressant att få läsa i en eventuell andra del av Alice Quensels »Minnen», hur hennes möte med denna nya värld gestaltade sig.

Åke Kromnow.

Saltsjöbadens historia

Stockholms förortsbebyggelse börjar i långsamt tempo på 1870-talet med industriförorter av Sundbybergs och Liljeholmens typ. Huvudstadens snabba utveckling mot en verklig storstad i slutet av 1800-talet väckte hos många farhågor för att stenöknen skulle både förkväva naturen i stadens omgivningar och ogynnsamt påverka storstadsbornas mentalitet. Ungefär samtidigt — omkring 1890 — togo var för sig två framträdande finansmän, H. Palme och K. A. Wallenberg, initiativet till utbyggandet av två villastäder i Stockholms närhet — Djursholm och Saltsjöbaden, som blevo mönster för andra av samma typ. För utformningen av dem synas bl. a. amerikanska förebilder ha spelat in. För Saltsjöbadens del har hittills saknats en historisk översikt. Denna lucka har nu fyllts genom att Saltsjöbadens kommunalfullmäktige till samhällets 50-årsjubileum som köping låtit utarbета *Saltsjöbadens historia* (Almqvist & Wiksell, Uppsala 1959, pris: kr 25:—). Författare är lektor Gunnar Lindberg, mångårig läroverkslärare och kommunal förtroendeman i köpingen. Lindberg har sammanställt en ståtlig volym, rikt och vackert illustrerad. Man får följa Saltsjöbadens utveckling från den tidpunkt (1889), då K. A. Wallenberg av ägaren till Erstavik köpte marken till den nya villastaden, som dessutom skulle bli badort, utflykts- och rekreationsort för huvudstadsborna. Stockholm-Saltsjöns järnväg byggdes 1891—93, skilsmässan från Nacka i borgerligt-kommunalt avseende ägde rum 1909 och i kyrkligt 1913. K. A. Wallenberg visade, såsom Lindberg framhåller, under hela sitt liv välvilja mot Saltsjöbaden framför allt genom stora donatio-

ner, t. ex. till Observatoriet, Uppenbarelsekyrkan, kommunalhus och idrottsplats. Författaren har gett en förtjänstfull och mångsidig skildring av livet i köpingen, inte minst av dess föreningsliv. Saltsjöbaden har relativt sett haft en långsam befolkningsutveckling — f. n. drygt 5 000 invånare. Den framtida befolkningsutvecklingen är inte minst beroende av om och hur vattenfrågan kan lösas. Skilda meningar tyckas råda i samhället om hur bebyggelsen skall utformas. Fråga är, om den Wallenbergska villastaden i fortsättningen skall dominera eller om modern höghusbebyggelse skall komma att spela en allt större roll. Lösningen av detta problem kommer ju också att påverka befolkningsutvecklingen.

Torgny Höjer.

Släkten Furtenbach

En omsorgsfullt utarbetad och samtidigt friskt och personligt skriven krönika om sin släkt har överstelöjtnanten Börje Furtenbach utgivit under titeln *Furtenbachska släktboken* (Stockholm 1958, 300 s.). Arbetet innehåller dels uttömmande släkttabeller, dels en fortlöpande skildring av släktmedlemmarnas liv, vilken förf. sökt göra så levande som möjligt genom populärt hållna glimtar av den rikshistoriska och kulturhistoriska bakgrunden. Förf. har ej nöjt sig med att redogöra enbart för personer med namnet Furtenbach utan tar med även döttrarnas avkomlingar t. o. m. barnbarn.

Stamfadern, Georg Furtenbach († 1702), invandrade till Sverige vid mitten av 1600-talet. Han började sin bana som handskrivare hos drottning Hedvig Eleonora och slutade som notarius publicus i Stockholm. Hans härstamning har ej kunnat fastställas, men hans sigill visar samma bild som vapnet tillhörande en gammal och vitt förgrenad tysk-österrikisk ätt Furtenbach. För ett genealogiskt samband mellan denna och Georg Furtenbach talar kanske särskilt den omständigheten att en medlem av den tyska ätten år 1700 gjorde ett besök i Stockholm, vilket förf. vill sätta i samband med en antagen arvsuppgörelse.

Av Georgs närmaste ättlingar ägnade sig flera åt juridiken. Den son som förde namnet vidare tjänstgjorde som kanslist i Svea hovrätt, och av dennes två vuxna söner blev den ene assessor i hovrätten. Den andre, Carl Jöran, flyttade till Skellefteå som häradshövding över Västerbottens södra domsaga. Han efterträddes på denna post av brorsonen Carl Fredrik, vilken senare övergick till en lappmarksdomsaga och flyttade familjens bopålar till Arvidsjaur. De båda häradshövdingarnas och deras familjers öden och äventyr som pionjärer i Skellefteåbygden och som nybyggare i Lappmarken under slutet av 1700-talet och förra hälften av 1800-talet ha ett intresse som sträcker sig utöver det rent släkthistoriska. Särskilt fyllig har bilden av Carl Fredriks och hans närmastes liv blivit, tack vare att hans arkiv påträffats i Arvidsjaur. Carl Jörans son engagerade sig alltför hårt i företag som syftade till att exploatera Norrlands naturtillgångar, och även Carl Fredrik fick kämpa mot övermäktiga ekonomiska svårigheter. De två vackra herrgårdar som de innehaft vid Skellefteå gingo ur deras händer, och som utkomstmöjlighet återstod bl. a. det magra Norrlandsjordbruket och dess

binäringar. Carl Jörans gren är numera utdöd, men Carl Fredriks fortlever. Talrika ättlingar till en av hans söner leva alltjämt i Lappmarken. Genom andra söner till honom, av vilka ett par fortsatte familjens tjänstemannatraditioner, har släkten spritt sig dels till Luleå, dels söderöver till Stockholm och även till Finland.

Av de »systergrenar» till släkten Furtenbach som redovisas må särskilt nämnas avkomlingar till prosten Aron Alexanderson (f. 1762, † 1822) och till prosten Olof Elias Burman (f. 1785, † 1849), vilkas hustrur hette Furtenbach.

Elsa Nordström.

Gulliksläkten från Hällesjö

En släktbok över ättlingarna till bonden Gullik Persson i Hällesjö sn, Ragunda tingslag (f. troligen 1645, † 1729), utarbetad av kontraktsprosten Bertil Hasselberg i Hällesjö och utgiven 1953, har utkommit i en andra, reviderad upplaga, *Gulliksläkten från Hällesjö* (Örnsköldsvik 1958, 508 s.). Arbetet redovisar, så vitt uppgifter kunnat insamlas, alla ättlingar såväl på svärds- som spinnsidan. Det innehåller 561 släkttabeller, av vilka många äro synnerligen omfångsrika, samt en historisk och statistisk översikt. Antalet av Gullik Perssons ättlingar beräknas till över 15 000. Personregistret omfattar 42 sidor.

Vetenskapsakademiens bibliotek

Överbibliotekarien Arne Holmberg avgick 1959 efter mångårig fruktbringande tjänst vid Vetenskapsakademiens bibliotek. Han utgav 1939 första upplagan av *Anteckningar om Kungl. Vetenskapsakademiens bibliotek*. Andra upplagan av detta arbete har nu utkommit (1958, 41 s.). Den innebär i flera avseenden en revision i form av tillägg och rättelser bl. a. föranledda av senare forskning. Bland nyförvärven till handskriftssamlingen efter den första upplagans tillkomst fäster man sig vid det 1941 deponerade arkivet för släkten Murray, innehållande »en betydande mängd brev, anteckningsböcker och dagböcker, huvudsakligen från 1700-talet, av lärdomshistoriskt och biografiskt intresse».

Holmbergs lilla skrift rekommenderas varmt till alla forskare i vår lärdomshistoria.

B. Bé.

Tullmatrikel

Tullens personal har i matrikelhänseende varit försummad, så mycket mera anmärkningsvärt som generaltullstyrelsens bekanta »personella berättelser» lämna ett rikt biografiskt stoff. Ett nyligen utkommet arbete av Gunnar Bergström behandlar *Stora sjötullen & Lilla Tullen i Skåne, Halland och Blekinge samt på Gotland 1658—1765. Biografiska anteckningar* (Lund 1958, jämte tillägg II och III, 154 s.; stencilerat).

Arbetet inleds med kronologiska längder över befattningshavarna vid de

olika tullstationerna och innehåller därefter alfabetiskt uppställda personhistoriska uppgifter (939 nummer). Volymen avslutas med ett personregister. Förf. har förberett sitt arbete genom ingående forskningar i primärmaterial, utom de bevarade tullarkiven framför allt kyrkoböcker och bouppteckningar. Han har vidare en ingående kännedom om den biografiska och genealogiska litteraturen, till vilken han ger många upplysande referenser. Endast i några fall har rec. kunnat göra några kompletteringar i förbigående. Bland barnen till nr 144 Simon Broome (ej Bromée) blev Richardus bagarmästare i Halmstad och dog 1784, Johannes tullnär i Brahestad och dog 1783 (ej 1778) och Laurentius avled i Jerrestad 1809 som f. d. ryttare och kvartermästare vid Norra Skånska kavalleriregementet.

B. Bé.

Svenskt boklexikon

År 1944 gav Svenska litteratursällskapet i uppdrag åt förste bibliotekarien fil. dr Samuel E. Bring att förteckna under åren 1700—1829 publicerat svenskt tryck, d. v. s. att fylla ut den lucka som återstår i serien av allmänna svenska bibliografier mellan Isak Collijns 1600-talsbibliografi och Linnströms boklexikon. Under Brings mödosamma arbete har det visat sig önskvärt att ur det blivande boklexikonets huvudserie bryta ut två speciella grupper, nämligen tryckta rättegångshandlingar och riks- dagshandlingar, d. v. s. som regel småskrifter, som ej sällan gruppera sig kring speciella ärenden och därför lämpligen böra registreras efter kronologiska och sakliga grunder. Den första av dessa grupper behandlas i den nyligen utkomna volymen *Svenskt boklexikon 1700—1829. Rättegångshandlingar* (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet 32: 1. Uppsala 1958, 259 s.).

Brings arbete präglas av den grundlighet och samvetsgrannhet som alltid utgjort denne biblioteksmans och historikers kännemärke. Han har med outtröttligt spårinne dragit fram i ljuset oändliga mängder av skrifter rörande civil- och kriminalmål men också sådana som hänföra sig till skrå- och privilegietvister, befodringsärenden och rangfrågor.

Volymen har självfallet stort personhistoriskt värde, ej minst genom att förf. så ofta har att meddela biografiska upplysningar om skrifternas upphovsmän. Det utförliga personregistret kommer att för all framtid göra arbetet till en ovärderlig uppslagsbok för den biografiska forskningen.

Det är givet att en vaksam iakttagare i detta myller av uppgifter på en eller annan punkt kan göra en mindre korrigering. Vid den under nr 217 redovisade skriften om en bal 1768 i krigsexpeditionens ämbetsrum på Kungl. slottet kunde förf. utom till den i tillägget upptagna skriften av O. Sylwan också ha refererat till en känd uppsats av B. Schöldström i hans lilla samling *Damer och knektar* (1902). Det synes också rec. överflödigt att som Bring gjort sätta ett ? för Lars Anders Chierlin i fråga om författarskapet till Den ofrälse soldaten (under nr 390 i bibliografien). Artikeln i *Svenskt biografiskt lexikon* om Chierlin ger härvidlag uttömmande besked. Den bekante entreprenören Magnus Benedictus har i personregistret fått sitt efternamn felstavat.

Samuel Bring är sannerligen att lyckönska till att ha kunnat foga också detta imponerande arbete till den långa raden av sina övriga lärda verk.

Bertil Broomé.

Finländsk personhistorisk bibliografi

Under denna rubrik har i tre föregående årgångar av PHT (1952, s. 139, 1955, s. 166 och 1958, s. 202) redovisats ett betydelsefullt förteckningsarbete av Toini Melander, nämligen *Personskrifter hänförande sig till Finland 1562—1713*. Härav ha nu utkommit två ytterligare häften: 4 (1694—1713) och 5 (Rättelser och Tillägg. Register) publicerade i Helsingfors 1958 och 1959. I sitt nu avslutade skick omfattar bibliografin inalles 776 sidor. En blick på det omfattande personregistret i häfte 5 visar att den biografiska och genealogiska forskningen här har en guldgruva att ösa ur.

Collectio Holbergiana

Som vol. 5 av Acta Bibliothecæ Gotoburgensis har Lage Hulthén publicerat *Collectio Holbergiana. En samling skrifter av och om Ludvig Holberg skänkt till Göteborgs stadsbibliotek av apotekaren fil. dr Gustaf Bernström* (Göteborg 1959, 170 s.). Skriften kan sägas vara en hyllning till en av stadsbibliotekets största välgörare och är ett imponerande vittnesbörd om Gustaf Bernströms väldiga samlargärning. Genom framställningens utförlighet lämnar bibliografin också andra viktiga personhistoriska bidrag. Bl. a. har förf. omsorgsfullt registrerat uppgifter om ägareanteckningar i de förtecknade volymerna, och dessa namn återfinnas i det åtföljande personregistret. Någon gång hade förf. i sina personuppgifter kunnat ålägga sig ännu större akribi och därigenom undvikit en notis som t. ex. om revisorn i kammarrätten Hugo Richard Laurentius Carlmark, † 1905 eller 1906 (av Klebergs välkända matrikel framgår, att C. avled 1904).

Vem är det

Vem är det. Svensk biografisk handbok 1959 (Sthlm 1958, 1196 s.) är den 24 upplagan av detta för varje årgång till omfånget större och uppenbarligen allt mera spridda uppslagsverk. Redaktör har varit Ingeborg Burling och redaktionssekreterare Elvan Sölvén. Den nya volymen följer på det hela taget samma principer som närmast föregående årgång (jfr PHT 1957, s. 193 f.). Det är glädjande kunna konstatera att ett antal i 1957 års årgång helt uteslutna äldre personer här medtagits med hänvisning enligt den numera vedertagna metoden. Det synes vara omöjligt med hänsyn till bokens hanterlighet att också få med hela biografier över denna ansevärda kategori, även om man tycker att visst utrymme skulle kunna vinnas genom en mindre omfångskrävande typografi.

Boken har en stor uppgift att fylla och redaktionen bör lyckönskas till det förnämliga resultatet.

B. Bé.

Svenskar i utlandet

Det har nu förflutit 30 år sedan en kalender utkom över de mera framträdande i utlandet bosatta svenskarna. Det är därför med stor glädje man hälsar det arbete som nu sammanställts av Utlandssvenskarnas förening och Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet: *Svenskar i utlandet 1959* (Sthlm 1959, 241 s.). Redaktör för de biografiska uppgifterna har varit den erfarne personhistorikern förlagsredaktören fil. kand. Sigurd Lindman. Kalenderns primära uppgift är att försöka ge en samlad bild av i utlandet verksamma svenskar och att skapa kontakt mellan dessa svenskar och svenskar i hemlandet. Perspektivet kan vidgas historiskt och det torde ej vara någon överdrift att påstå att vi här fått ett standardverk i vår personhistoriska litteratur. Svenskarna i utlandet ha alltmåra börjat uppmärksammas i den biografiska forskningen. Det räcker här att erinra om den kunskapsskatt som finns bevarad i O. Landelius' stora för några år sedan av Personhistoriska institutet (Svenskt biografiskt lexikon) förvärvade utlands-svenska samling. Genom den nu utgivna kalendern sprides ytterligare ljus över området i fråga.

Finlands adelskalender

Finlands ridderskaps och adels kalender 1959. Enligt uppdrag av Riddarhusdirektionen utgiven av Torsten G. Aminoff (Helsingfors 1958, 626 s.) är den sjuttonde av Riddarhuset föranstaltade utgåvan av adelskalendern. Den ansluter sig till de tidigare tillämpade redigeringsprinciperna. I vissa fall ha uppgifterna moderniserats. Så ha en del ättegrenar och medlemmar uteslutits i sådana fall som vederbörandes kontakter med Riddarhuset synas för alltid avbrutna. Utgångna sedan senaste kalendern äro adl. ätterna Ekestubbe och von Ammondt. Friherrliga ätten Boije har antecknats som utgången då alla dess sedan länge i Ryssland försvunna medlemmar äro födda för över 90 år sedan. Den vackra volymen prydes av en bild av riddarhusgenealogen 1923—1952 frih. Tor Carpelan.

B. BÉ.

Tidskriftsöversikt

Bellmansstudier utgivna av Bellmanssällskapet, 13 (1959), innehåller bl. a. en fängslande uppsats av Gustaf Munthe om Jergen Puckel, Christian Precht och munsken på Thermopolium (förf. söker visa att den bekante konstantverkaren Precht skulle ha stått modell för Jergen Puckelfiguren i Bellmans diktning), en inträngande studie av Nils Afzelius om Bellmans översättning av Gellerts Fabler, några uppsatser av volymens redaktör Olof Byström behandlande en bl. a. hovfröken Fredrica Lovisa Posse (f. 1766, † 1841) och en annan majoren Gustaf Brandel (f. 1776, † 1820), vilkens i KB deponerade dagbok flerstädes meddelar uppgifter om Bellman.

Bromma hembygdsförenings årsskrift 1958 innehåller bl. a. en uppsats av Ebba Hult De Geer om hennes make geologen Gerard De Geer (f. 1858, † 1943).

Samma tidskrift 1959 innehåller bl. a. två lärda uppsatser av Jan Liedgren dels om präster i Bromma under medeltiden dels om Ulvsunda och dess ägare före Lennart Torstenson, några kulturhistoriskt fängslande minnesanteckningar av Nils Flensburg om den lilla ön Björnholmen i Mälaren (bl. a. om familjerna Bredberg och Flensburg) och en uppsats av Guy S:son Frey om ingenjören Johan Ohlsson (f. 1833, † 1910) och hans tekniska fabrik vid Ulvsundasjön.

Carl Johans förbundets handlingar för åren 1953—1957 innehåller en biografisk studie av Stig Wikander över Carl Peter von Heidenstam (f. 1792, † 1878), »diplomat och romanförfattare på Carl Johans tid», med uppgifter också om hans och Fredrika Bremers gemensamma författarskap, en uppsats av furst Grégoire Wolkonsky om ryska trupper under svenske kronprinsens överbefäl 1813 med utdrag ur »dekabristen» Sergej Grigorjevitj Volkonskij's Memoarer, ett par meddelanden genom förbundets sekreterare Axel Liljencrantz dels om en i en brevsamling hos fröken Agathe Hederstierna förvarad skrivelse från sedermera generalmajoren Carl Johan Hederstierna till sedermera översten Salomon Hederstierna om hans deltagande i slaget vid Leipzig (daterad 21/10 1813) och om ett hos samma dam befintligt fotografi, uppenbarligen föreställande generalmajoren frih. Georg Ulfspärre (f. 1776, † 1865).

Fataburen. Nordiska Museets och Skansens årsbok 1959 innehåller bl. a. en studie av Sten Lundwall om arkitekten Axel Nyströms (f. 1793, † 1868) göticism, en uppsats av Erik Andrén om en tavla av den holländske målaren Michael Andries, föreställande en sommarsöndag på Svindersvik 1748, en redogörelse av Bengt Bengtsson för en originell på pergament skriven förteckning över svenska örlogsflottan 1689, som troligen tillhört amiralgeneralen Hans Wachtmeister, en utförlig uppsats av Hans Kruse om pepparrotsodlingen i Enköping under 1800-talet, en förteckning av Marshall Lagerquist över en lång rad porträtt och andra föremål utgörande släktminnen från Skogaholm och anknytande framför allt till släkterna Wennerstedt och Armfelt, som överlämnats till Nordiska museet genom testamentariskt förordnande av baron Gustaf Armfelt på Kulla, anteckningar av Ernst Nathorst-Böös rörande sedelavbildningar på porslin och i plånböcker och en uppsats av Brita Stjernswärd om Ragnar Östbergs projekt 1908—1909 till bebyggelse av Hafgårds säteri i Skåne.

Genealogisk tidskrift 1958 innehåller bl. a. en uppsats av Gunnar Wallberg om generalintendenten och presidenten Johan Peter af Billbergh (f. 1776, † 1850).

Genos. Tidskrift utgiven av Genealogiska samfundet i Finland 1958 innehåller ett par uppsatser på svenska, nämligen en undersökning av Martin Ivarsson om släkten Lewin-Leväslampis ursprung (en intressant inblick i

den judiska släktforskningens villkor) och en beskrivning av Eric Söderström om en bortglömd gren av släkten Blom-Florinus.

Föreningen Gamla Halmstads årsbok 1958 innehåller bl. a. en uppsats av Paul Wilstadius om borgmästaren i Halmstad Jakob Broddesson († 1680), hans släkt och fränder, varvid förf. också behandlar dennes fader den från vår rikshistoria väl kände länsmannen och gästgivaren på den viktiga gränsorten Markaryd Brodde Jakobsson († 1644). I anslutning till tidigare editioner i årsboken publicerar Märta Hähnel första hälften av 1679 års rådstuguprotokoll för Halmstad. Albin Warne behandlar ett utlåtande från Halmstad 1845 i läroverksfrågan författat av dåvarande skolrektorn senare kyrkoherden och prosten där Lars Niklas Mellqvist. Eric Hägge refererar i en uppsats ett sorgligt tryckfrihetsmål från 1872, då en boktryckare i Halmstad Chr. Börjeson fälldes för smädelse av konungen genom en av en förfallen student Johan Gustaf Blomqvist — måhända av riksdagsmannen Ivar Lyttkens på Skedala inspirerad — i tidningen Halmstadsladet publicerad artikel. Bland de lokalthistoriska bidragen märkas vidare uppsatser om teaterlivet, om konditorier och om nykterhetslogerna i Halmstad.

Samma årsbok 1959 innehåller bl. a. en uppsats av Harry Hedin om S:ta Katarina och S:ta Anna kloster, fortsättning på Märta Hähnels utgåva av Halmstads rådstugurätts protokoll 1679, en intresseväckande studie över landshövdingen och statssekreteraren Lars Arnell av Svante Dahlström, några uppsatser av Eric Hägge, nämligen bl. a. om en släktdonation av protokollssekreteraren Carl Peter Andreas Hallbäck († 1859), om överste Max Kilman († 1909) och om fotografen Orla Bock († 1930) samt minnen från skola och exercis av direktören Arndt Kristiansson.

Historiallinen Arkisto 56 (1958) innehåller bl. a. en publikation genom Martti Ruuth av kyrkoherden i Jockas i Savolax Matthias Gottlunds minnesanteckningar från begynnelsestiden av 1808—1809 års krig och en uppsats av H. Petrini om Arkivalier i Härnösands landsarkiv av intresse för finsk forskning.

Historisk tidskrift 1958 innehåller bl. a. följande bidrag av svenskt personhistoriskt intresse. Adolf Schück behandlar herredagar i Jungfruhamn och visar upp att denna i det medeltida arkivmaterialet ofta återkommande plats bör vara att söka inom det nuvarande säteriet Ekebyhovs ägor på Ekerön i Mälaren. Karl Axel Wengström publicerar en omfattande studie över Carl Otto Palmstiernas Berättelser i källkritisk belysning. Rudolf Elander bidrager med en uppsats om upprorsförsöket mot Johan III 1569 och prästen Mauritz Rasmussens i Böne anklagelse mot honom 1576, Hans Jägerstad tar upp till förnyad prövning det förfälskade privilegiebrevet för Strängnäs 1336 och Kjell-Gunnar Lundholm diskuterar på nytt frågan om fru Birgitta Olofsdotter och de s. k. Hammerstabrevens karaktär av äkta eller falska. Till sist må nämnas en studie av Henrik A. Olsson om Karl XIV Johan, Lars von Engeström och den norska statusfrågan 1810—1814.

Historisk tidskrift för Finland 1958 innehåller bl. a. en uppsats av Eja Margrete Hirn om en tvåårig kommunal tvist i Åbo med anledning av att

under lilla ofreden ryske generalguvernören 1743 utnämnt Anders C. Roos till politieborgmästare efter vederbörligt val. Uppsatsen innehåller viktiga personhistoriska bidrag om de ledande i Åbo under dessa år. Birgit Klockars behandlar biskopen i Åbo Bengt Gregerssons härkomst, släkt och bakgrund belysande bl. a. hans förbindelser med södra Uppland. Mycket lärorik och personhistoriskt upplysande är Eric Anthonis skarpsinniga uppsats »Kring frågan om äktheten av vissa medeltidsbrev» avseende en i Hausen, Finlands medeltidsurkunder, under nr 1518 publicerad avskrift och några därmed i sammanhang stående andra förfalskningar. Walter von Koskull behandlar Dorpats hovrätt under Stora nordiska kriget.

Jämten. Heimbygdas årsbok 1958 innehåller bl. a. en uppsats av J. O. Cullman om Sunne kyrka, ett avtryck av professor Bertil Lindblads högtidstal vid avtäckningen den 21 juni 1958 i Sunne av en minnessten över Pehr Wilhelm Wargentin (född 1717 i nämnda församling, där hans fader var kyrkoherde), en artikel av Janrik Bromé om Andersön och dess gamla minnen (bl. a. om artillerilöjtnanten och svärmaren Anders Kempe, † i Altona 1689, och skansanläggningarna på ön på 1600-talet), en uppsats av J. P. Jonsson om Nygården i Hara, Sunne (födelseplats för landshövdingen i Jämtland Anders Wasell), en studie av Eskil Forsell om kyrkmålaren Pehr Sundin (f. 1760, † 1827) och hans släkt (bl. a. på grundval av en 1953 anträffad ansenlig brevsamling), en uppsats av Maj Nodermann om en möbelverkstad i Lockne (bl. a. grundad på ett intressant gårdsarkiv på Haga i Lockne socken, anknytande till en möbelverkstad med storproduktion), en studie av Gustaf Lund om soldattorp i Jämtland under indelningsverket och en uppsats av Uno Jacobsson om gästgiverier och gästgiveridagböcker från Härjedalen på 1850-talet.

Samma tidskrift 1959 innehåller bl. a. ett par uppsatser om Vemdalen. Av personhistoriskt intresse är Maj Nodermanns biografiska uppgifter om några möbelkonströrer i Jämtland och Härjedalen. Gustaf Lund behandlar och avtrycker en i riksarkivet i Oslo befintlig rulla över av Jörgen Bjelke 1658 utskrivna jämtar. John Tuneld publicerar en bibliografi över länsantikvarien Eric Festins tryckta skrifter. Med stort intresse följer man Olof Janssons historik över Härjedalens fornminnesförening och dess museum (bl. a. om handlanden Erik Fundin). Olof Fredriksson behandlar kyrkmålaren Erik Persson Valne (f. 1802, † 1870). Lars Stenvall meddelar biografiska uppgifter om en bekant naturläkare Anders Wallström i Solnagården, vanligen kallad Soln-Anders (f. 1841, † 1921).

Kalmar län. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård 1959 innehåller bl. a. en uppsats av Britt-Marie Hamrin om porträtten av bondeståndstalmannen Per Olsson i Lund († 1692) och en utgåva av sedermera professorn Anders Gustaf Barchæus' resa genom Kalmar län 1775 med många personhistoriskt intressanta upplysningar.

Föreningen Gamla Karlskrona. Årsbok 1958—1959 innehåller en lärd studie av Bengt Utterström om Läsesällskap och lånebibliotek i Karlskrona 1794—1863. Förf:s underrubrik »Idéströmningar och tidshändelser återspeglade i ett landsortsbibliotek» täcker till fullo innehållet i det intresse-

väckande arbetet som ger en mängd personhistoriska uppgifter om de kulturellt ledande i Karlskrona under det angivna tidsskedet. Bland många detaljer kan man peka på Utterströms notiser om C. C. Gjörwells blekingska förbindelser och hans utförliga karakteristiker av sådana personer som kronobagaren Casten Aspegren, lektor Hans Bergeström, kammarrådet Hack Henrik Hackson, amiralitetsrevisorerna Carl Christian och Jonas Hagerman, amiralitetspredikanten Wilhelm Peter Henschen, löjtnanten Gustaf Adolf Nycopp, varvskommisarien Nils Gustaf Rääf, överste Fredrik Sjöbohm och kyrkoherde Johan Bernhard Wolff.

Karolinska förbundets årsbok 1959 innehåller bl. a. en uppsats av Olle Cederlöf om Erik Dahlberghs italienska porträtt målat av David Klöcker Ehrenstrahl (numera på Tjolöholms slott i Halland), några källkritiska bidrag om rådsprotokollen av år 1658 av Lennart Thanner, en studie av Ingel Wadén om beslaget på Johan Widekindis historia om Gustav II Adolf, några blad ur Livdragonregementets historia (bl. a. om Carl Gustaf Rehnskiöld) av Jan von Konow, ett meddelande av Walfrid Holst om en i Heinsiusarkivet i Haag anträffad karakteristik av Karl XII från början av 1702, ett par uppsatser av Samuel E. Bring dels en om två egenhändiga order av Karl XII, dels en om professor Skytteanus Johan Rosenadlers personallier vid Karl XII:s begravning och slutligen en översikt av Bohdan Kentschynskyj om den karolinska Ukraina-politikens förhistoria (bl. a. om Axel Oxenstiernas östeuropeiska rapportörer såsom holländaren Paul Pels och översten Anton Schlieff).

Kirkehistoriske Samlinger 1959 innehåller ett postumt tryckt föredrag av Bjørn Kornerup, »Kirkehistorie og Historie», hållet i Historiska klubben i Stockholm 1947. Samma häfte rymmer även en bibliografi över Kornerups författarskap.

Meddelanden från Kungl. Akademien för de fria konsterna 1958 innehåller bl. a. en uppsats av Arvid Bäckström om Johan Alströmers och Carl Wilhelm Carlbergs mer än tre år långa resa i Europa 1777—1780 (bl. a. på grundval av Johan Alströmers i släkten förvarade brev från resan).

I *Föreningen Gamla Christianstads Årsbok* 1958 har stadsarkivarien Leif Ljungberg med utgångspunkt från ett i hans ägo befintligt släktporträtt publicerat en studie över postdirektören Christian Ludvig Widell (f. 1724, † 1794).

Samma årsskrift 1959 innehåller bl. a. en uppsats av Christer Olofson om stenmästaren Esbjörn Muli i Norra Åsum, en personhistoriskt givande utredning av Nils Sjöholm om garnison och kommandanter i Kristianstad under tiden 1748—1847, en publikation genom Hans Falck av utdrag ur sedermera häradshövdingen August Falcks brev till sin senare maka Aurora Ekwall belysande arbetet i Skånska hovrätten och livet i Kristianstad 1821—1823, några utdrag ur kyrkoherden Nils Andersson Laurins (f. 1823, † 1896) minnesanteckningar berörande hans skolgång i Kristianstad på 1830- och 1840-talen samt en fortsättning på C. A. M. Christiansens i tidigare år-

gångar publicerade matrikel över studenterna i Kristianstads skola (denna gång behandlande åren 1865—1873).

Kronobergsboken 1957 är helt ägnad en etnologisk monografi av John Granlund om ålfiskarna i Mörrumsån.

Kyrkohistorisk årsskrift 1958 innehåller bl. a. en uppsats av Haralds Bie-zais om svenska regeringens kamp mot hedniska seder och bruk bland lettiska bönder (bl. a. om en av Erik Dahlbergh utfärdad lagbestämmelse angående böndernas äktenskapsrätt), en fortsättning på en i årsskriften 1956 publicerad uppsats av Nils Rodén om skotska frikyrkans inflytande på svenskt fromhetsliv vid mitten av 1800-talet (denna gång behandlande åren 1855—1857; bl. a. om lantbrukaren Hjalmar Hazelius och pastorsadjunkten Hans Jacob Lundborg, som 1855 vistades i Skottland) och en studie av Nils Karlström över Nathan Söderbloms ekumeniska program av år 1919. Samtidigt med årsskriften utkom ett av Oloph Odenius utarbetat systematiskt register till Kyrkohistorisk årsskrift, årgångarna 36 (1936)—55 (1955).

Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift. Årg. 41, 1958, innehåller bl. a. några minnesord av Nils von Hofsten över prof. Olof T. Hult, Elis Malme-ströms tal vid Linnéfesten i Växjö den 22 maj 1957, en studie av von Hofsten om Linnés naturuppfattning, en uppsats av Stig Rydén grundad på linnélärjungen Pehr Löflings papper i Madrid och en fortsatt publikation genom Arvid Hj. Ugglå av Linné den yngres brev till Abraham Bäck, denna gång omfattande åren 1779—1783.

Lychnos. Lärdomshistoriska samfundets årsbok 1957—1958 innehåller bl. a. en uppsats av Gurli Taube om Coelestin Friedrich Gutermuth (f. 1637, † 1702) och hans historiska bilder. G. var lärare åt prinsessorna Hedvig Sofia och Ulrika Eleonora ävensom åt Carl Gustaf Tessin. Uppsala universitetsbibliotek har nyligen förvärvat huvuddelen av en bildsvit, som får ses i samband med G:s arbete »Christliche Fürstenlehre» (1698—1701). Uno Boklund diskuterar utförligt konceptet till ett brev från Carl Wilhelm Scheele till Lavoisier 1774, numera förlorat i original men observerat av tidigare forskare, ehuru ej medtaget i en alldeles färsk utgåva av Lavoisiers brev, och av utomordentligt stor lärdomshistorisk betydelse för frågan om prioriteten till upptäckten av syret. Henrik Sandblad lämnar ett viktigt bidrag till Nils Celsius' (f. 1658, † 1724) biografi, behandlande de år han som lantmätare biträdde reduktionskommissionen i Livland (1681—1685) och som lektor tjänstgjorde vid Göteborgs gymnasium (1685—1686). Sandblads studie är fylld av biografiska notiser om bl. a. flera samtida lantmätare. Med stort intresse följer man Eric Salingres uppsats om den göteborgske läkaren Johan Jacob Ekman (f. 1771, † 1814) och hans medicinska studieresor 1796—1803, grundad framför allt på Ekmans brev till sina föräldrar och sin bror Gustaf Henrik Ekman tillhörande ekmanska släktarkivet i Göteborg. Sven Göransson ger med vidsträckta religiösa, politiska och pedagogiska perspektiv en intressant belysning av Johan Amos Comenius och Sverige 1642—1648. Per Gustaf Hamberg publicerar en annan uppsats rörande Comenius, nämligen ett bidrag till frågan om hans

förhållande till bildkonsten med utgångspunkt från titelgravyrerna till hans 1657 publicerade *Didactica opera omnia*. I en studie av Fredrik Berg om *ophtalmia neonatorum* i Sverige, en historisk återblick, möta namnen på flera framstående läkare såsom Carl Johan Ekström (adl. Ekströmer), Nils Dahlin, P. G. Cederschjöld, Mårten Sondén och Johan Widmark. Sten Lindroth publicerar sin installationsföreläsning vid Uppsala univ. 1957 om naturvetenskaperna och kulturkampen under frihetstiden och behandlar bl. a. överstelöjnanten Johan Bernhard Virgin (som 1757 gav ut en liten omstridd skrift om sädesarternas förvandling), med. professorn i Åbo Johan Leche (som 1764 riktade sig mot den gängse, även av Linné accepterade villfarelsen om svalornas övervintring på sjöbotten) och den ryktbare mineralogen Axel Fredrik Cronstedt, som i en märklig satirisk skrift vände sig mot alla möjliga slag av oförnuftig alkemi, magi och folklig vidskepelse. Johan Nordström ger ett viktigt bidrag till Cartesius' ikonografi. Bland *Miscellanea* märks ett meddelande av Samuel E. Bring om Anna Johanna Grill (f. 1720, † 1778, g. m. sin kusin direktören i Ostindiska kompaniet Claes Grill) och numismatiken¹ och ett avtryck genom Olof Mustelin av några i Schulténska samlingen i Åbo akademis bibliotek förvarade tyvärr anonyma anteckningar rörande professorerna vid Uppsala universitet i början av 1830-talet. På recensitionsavdelningen fäster man sig bl. a. vid Bror Olssons anmälan av den 1956 av H. G. Wackernagel utgivna *Matrikel der Universität Basel*, där Olsson ger några intressanta upplysningar om den i vår lärdoms- och ämbetsmannahistoria bekanta släktkrets till vilken en vid universitetet 1580—1581 inskriven student senare sekreteraren hos hertig Karl Laurentius Svenonis hörde.

Malmö fornminnesförenings årsskrift 1959 innehåller bl. a. en liten uppsats av Einar Bager om Carl Stephan Bennets målning av norra sidoskeppet i S:t Petri kyrka, en historik av Leif Ljungberg om Malmö fornminnesförening 1909—1959, en studie av Einar Bager om byfogden och rådmannen i Malmö Jens Lauritszön († 1578), en uppsats av Ernst Fischer om hovsnickaren hos Gustav III Nils Peter Stenström (f. 1750, † 1790) och en uppsats av Helge Andersson om Tillysborgs vårdshus i Östra Skrävlinge by i Husie (bl. a. om sedermera kyrkoherden Edvard Petré).

Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning 1958 innehåller bl. a. ett bidrag av Bjarne Beckman till frågan om identifikationen av de gårdar som enligt Valdemar II:s jordebok utgjorde den danske kungens egendom i Sverige. Beckman vill förlägga de mest omfattande av dem till Södermanland och Närke.

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1958 innehåller bl. a. en utredning av G. Setterkrans om Hans Brasks kopiebok (Kh 53 i Linköpings stifts- och landsbibliotek), en redogörelse av Steinar Kjerheim för »Privatarkivkommisjonen og de norske privatarkiver», en uppsats av Sten G. Lindberg om typsnitt och nottryck i Sverige 1483—1750 (med anledning av två

¹ Enl. förf. har någon tryckt auktionskatalog över den store samlaren Eric Hindrichs-son Ströms boksamlingar ej anträffats i våra bibliotek. En sådan katalog finns dock i KB.

nyutkomna doktorsavhandlingar, B. Bengtsson om Svenskt stilgjuteri före år 1700, 1956, och A. Davidsson, Studier i svenskt musiktryck före år 1750, 1957; bl. a. om stilgjutaren Peter van Selow), en undersökning av A. Filip Liljeholm om drottning Rikissa Birgersdotters andaktsbok, ett psalterium förvarat i kopparstickssamlingen i Ehem. Staatliches Museum i Berlin-Dahlem.

Norrbotten. Norrbottens läns hembygdsförenings årsbok 1958 innehåller bl. a. en uppsats av Harald Hvarfner om Fjälland — skogsland — kustland med bidrag till norrlandsarkeologins historia (Sven Nilsson, Oscar Montelius, Gustaf Hallström m. fl.). Matti A. Sainio Jyväskylä meddelar några anteckningar och källor till prostens Lars Levi Læstadius' biografi (med avtryck bl. a. av hans bouppteckning). Phebe Fjellström skildrar två intressanta silversamlingar från Lappland, den ena tillhörande doktor Einar Wallquist i Arjeplog (ämnad att kvarstanna inom Arjeplogs kommun), den andra sammanbragt av f. d. landsfiskal Erland Ström i Jokkmokk och 1955 donerad till Norrbottens museum. Torgny Lindgren behandlar två i samma museum förvarade belöningsmedaljer i silver, utdelade av Patriotiska sällskapet. Nils Joëlson ger en översikt av släkten Orre från Råneå. Hans Beskow redogör för fiskekapellen på Rödkallen och Malören (bl. a. om kyrkmålaren Petter Bergström på 1730-talet). Beskow publicerar vidare en kulturhistoriskt mycket upplysande skildring av en tingsresa mellan Kare-suando och Vittangi 1873 författad av tingsskrivaren senare skogsförvaltare Mauritz Grönlund (f. 1851, † 1910).

Samma årsbok 1959 är i huvudsak ägnad åt en bebyggelsehistorisk undersökning av lappmarksbyn Gallejaure.

Personalhistorisk Tidsskrift, udgivet af Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie 1958 innehåller bl. a. en heraldisk studie om dansk vapenrätt (också med svenska jämförelser). Erik Reitzel-Nielsen behandlar Mette Giøes (f. 1599, † 1664) biografi med utgångspunkt från ett intressant självbiografiskt manuskript i Karen Brahes bibliotek i Landsarkivet for Fyn (jfr Anne Riising, Katalog over Karen Brahes Bibliotek i Landsarkivet for Fyn. Handskriftsamlingen, Kbh. 1956); uppsatsen berör också den skånska aristokratin och i någon mån även förbindelserna till Sverige. I ett meddelande av Jørgen B. Hartmann, innehållande avtryck av några brev till den skandinaviske konsulin i Rom Johan Bravo från 1840- och 1850-talen, skymtar även den svenske bildhuggaren Bengt Fogelberg. Harald Holck behandlar i en uppsats bl. a. Albrecht Spormand, som från dansk tjänst övergick i svensk och blev överste för ett dragonregemente under Karl X Gustavs polska krig.

Meddelanden från Svenska riksarkivet för år 1957 innehåller bl. a. en uppsats av Ingel Wadén om materialet till processerna 1678—1683 mot vice presidenten frih. Arvid Ivarsson (Natt och Dag, f. 1633, † 1683).

Scandia 1958 innehåller bl. a. en på grundval av nytillgängligt material ur Barsebäckssarkivet av Paul Sjögren publicerad uppsats om Henning Hamiltons fall år 1881, en analys av Kjell-Gunnar Lundholm av länsregistret i

Hans Brasks kopiebook (sannolikt tillkommet 1510—1512 men måhända innehållande äldre skikt) och en uppsats av Hugo Yrwing om Lybeck, de nordiska rikena och konungavalet i Strängnäs 1523 (bl. a. om Berend von Melen). Påpekas kan att i särskilt häfte (176 s.) 1958 utgivits register till årgångarna 1—23 av tidskriften.

Släkt och hävd 1958 innehåller bl. a. en publikation med omfattande kommentarer av Jan Eric Almquist till en släkttavla över väpnaren Tore Bytings svenska avkomlingar i fem led (tidigare tryckt i SAT I, s. 116 ff.), en uppsats av Gunnar Scheffer om ätten Andeflychts familjearkiv (förvarat i Staatsarchiv, Münster), ett meddelande av Paul Wilstadius om en svensk-amerikansk charlatan i Boston »doktor C. V. Roback», en intressant studie av Erik Hellerström om släkten de Wahls genealogi (släkten inflyttad från Tyskland till Sverige i början av 1620-talet; uppsatsen innehåller även några speciella meddelanden om skådespelaren Anders de Wahls härstamning), en uppsats av Paul Wilstadius om borgarfamiljenamn i Gränna med geografisk proveniens åren 1670—1700, en utredning av Kjell Magnell om Engelbrektssläkten från Kälkesrud (i Arvika landsförsamling), en uppsats av Erik Hellerström om Döbelns modernefränder (släkterna Lindgren från Binneberg i Odensåkers sn, Västergötland, och Segerwall), en utredning av Ingel Wadén om tidpunkten för Bogislaus von Chemnitz' död, ett meddelande av Erik Hård af Segerstad om smålandssläkten Wiboms ursprung och en historik av Lennart Zielfelt över Genealogiska föreningen med anledning av dess 25-årsjubileum.

Stockholms stads arkivnämnds och stadsarkivs årsberättelse 1958 innehåller en personhistoriskt mycket givande utredning av Carl-Fredrik Corin om stadsarkitekten Johan Eberhard Carlbergs ritningar och memorial i stadsarkivet.

Stranda 1959 innehåller bl. a. en fortsättning på en i samma tidskrift 1955—56 publicerad uppsats av Carl Ekman om Drakenäs skeppsgård.

Svensk tidskrift 1958 innehåller bl. a. en artikel av Alf Åberg om Sveaborgs fall — ett hundra femtioårsminne (om Carl Olof Cronstedt; med anledning av en nyutkommen skrift »Sveaborgs gåta» av Cronstedtskännaren Wilhelm Odelberg).

Sörmlandsbygden 1958 innehåller bl. a. en uppsats av Magnus Collmar om en stallmästares jordfästning, d. v. s. händelserna i samband med kyrkoherden i Nyköping magister Henricus Eduardi Zynthius' kritikfyllda likpredikan 1602 över stallmästaren Anders Nilsson (Häst) och Karl IX:s vrede med anledning härav. Förf. behandlar även Anders Nilssons släktförhållanden.

Täljebygden. Östra Södermanlands kulturhistoriska förenings årsskrift 1958 innehåller bl. a. en utförlig biografi av Lennart Löthner om skolmästaren Magnus Boman i Tälje (f. 1758, † 1808), bekant genom sina rika antikvariska intressen. Förf. har för Bomans kulturella insatser kunnat utnyttja en svit brev från honom till historieprofessorn E. M. Fant i Uppsala.

Magnus Collmar bidrager med en studie över ett prästerligt brödrapar från Vårdinge Johannes Haquini († 1626, kyrkoherde efter vartannat i flera olika församlingar, sist i Vårdinge) och Andreas Haquini († före 1640, kyrkoherde i Järna). Påpekas kan även en nekrolog av Joël Eriksson över den gamle borgmästaren i Södertälje Jakob Pettersson († 1957).

Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens årsbok 1958 innehåller en biografi av Harald Cramér över matematikern och försäkringsmannen Lars Edvard Phragmén, belysande bl. a. dennes förbindelser med Gösta Mittag-Leffler och med nya bidrag också till Stockholms högskolas historia. Av stort intresse är en presentation av A. D. Ljublinskaja av ett viktigt bestånd av brev till J. J. Berzelius, som på sin tid hamnat i den bekante ryske ministern i Stockholm greve Jan Pieter van Suchtelens jättelika autografsamling och nu förvaras i Saltykov-Chtchedrine-biblioteket i Leningrad.

Samma årsbok 1959 innehåller bl. a. en minnesteckning av Arthur Thomson över statsrådet greve Adolf Göran Mörner (f. 1773, † 1838), ett föredrag av Erik Wellander om Vetenskapsakademiens insats för svenska språkets uppodlande (bl. a. om Anders Johan von Höpken, Carl Gustaf Tessin och Abraham Sahlstedt), en komplettering av Arne Holmberg till ovan nämnda uppsats av A. D. Ljublinskaja och en med personregister försedd utredning av B. S. Nordin-Pettersson om Vetenskapsakademiens äldre prisfrågor och belöningar 1739—1820. — Som bilaga föreligger en minneskrift om Svante Arrhenius med bidrag av Arne Ölander, Olof Arrhenius, Anna-Lisa Arrhenius-Wold och Gustaf O. S. Arrhenius.

Värendbygder. Utgiven av Norra Allbo hembygdsförening 1959 innehåller bl. a. en klagörande uppsats av Assar M. Lindberg om de småländska salpetersjudarna med ett avtryck av en omfattande mönsterrulla över salpetersjudare i Jönköping och Kronobergs län 1693, en studie av Johan Danielsson över folkskolläraren i Slätthög Johan Peter Bergman (f. 1823, † 1908; farfar till filmskådespelerskan Ingrid Bergman) och den bekante väckelsepredikanten Carl Andersson (f. 1830, † 1901), en uppsats av Bo Råsbäck om Kronobergs regementes nattvardskalk från år 1700, nu i Slätthögs kyrka och en intressant undersökning av Axel Henmark om småstugebebyggelsen i Ör.

Från Bergslag och Bondebygd. Örebro läns hembygdsförbunds årsbok 1958 innehåller bl. a. en intressant uppsats av Bengt Hildebrand om Gabriel Djurklou som genealog och historisk forskare, grundad framför allt på Djurklous brevsamling i Örebro läns museum och brev från denne till Emil Hildebrand, C. Silfverstolpe och C. G. Styffe i riksarkivet. Magnus Collmar har med vanlig källförtrogenhet ägnat en studie åt den från den teologiska litteraturen bekanta s. k. predikande pigan i Kumla, prästdottern Margareta Johansdotter, dotter till kyrkoherde Johannes Laurentii (bl. a. också om Laurentius Paulinus Gothus och Johannes Bureus). Bertil Waldén lämnar ett intressant bidrag till kännedomen om bevarade målningar i bergsmansgårdar i Noraskog (bl. a. om en i litteraturen ganska uppmärksamrad bygdemålare Lambert Persson från 1700-talet).

Samma tidskrift 1959 innehåller bl. a. en uppsats av Nils Strömbom om målningarna i Mosjö kyrka från början av 1600-talet (mästaren ännu

oidentifierad; förf. jämför med målningarna i Glanshammars kyrka). På omfattande arkivforskningar framför allt i De la Gardieska arkivet grundar Tord O:son Nordberg en undersökning om Magnus Gabriel De la Gardies ombyggnad av Ödeby kyrka (återinvigd 1958); bland här ifrågakommande personer må nämnas byggmästaren Fredrik Siptus, konduktören Olof Falck, bildhuggaren Georg Baselaque och målaren Johan Hammer. I en uppsats om en »Örebro-tidning» från år 1680 behandlar Gunnar Alnebring bl. a. den trätgiriga borgmästardottern Catharina Riben († 1702), g. m. rådmannen Lars Olofsson Grottenberg. Marianne Olsson presenterar en utförlig studie om möbleringen hos bergsmännen i Noraskog sådan den avspeglar sig i bouppteckningarna. Josef S. Gralén skildrar Edsbergs och Hackvads sockensokolas tillkomst och utveckling med många biografiska uppgifter. Stort nöje bereder Albin Warnes uppsats om Adolf Törneros' och Gustaf Wilhelm Gumaelius' Närkesresa 1833; förf. har här kunnat bygga på en nyligen påträffad avskrift av ett brev från Törneros till Fredrik Bernhard Ulfsparré på Ekhamn (ur vilket brev viktiga partier uteslutits i den 1839 publicerade utgåvan av Törneros' brev och dagboksanteckningar). Sture Larsson presenterar en del traditioner och annat material i en uppsats betitlad »Bland järnvägsgeneraler och rallare i Hallsberg med omnejd».

Samfundet Örebro stads- och länsbiblioteks vänner, Meddelande n:o 26 (1958) innehåller bl. a. en uppsats av Greta Adrian om brev från Levi Rickson (Jeremias i Tröstlösa) till Birger Mörner (förvarade i de mörnerska samlingarna i Örebro stadsbibliotek), en studie av Erik Hj. Linder om Hjalmar Bergmans resa 1904 till Heidelberg för att få bot för en ögonsjukdom och sedan till Italien, grundad på högst intressanta brev hem från hans på resan medföljande mor Fredrique Bergman, född Elgérus, en analys av Kalle Sorainen om Harald Höffding, Hans Larsson och Hjalmar Bergman, en kommentar av Carl Olof Bergström till ett bröllopstal, som Hjalmar Bergman 1902 höll vid sin syster Esters bröllop med frih. Fredrik von Friesendorff, en uppsats av Örjan Lindberger om Bjørnstjerne Bjørnson som politisk taktiker med anledning av ett vilsekommet brev från Bjørnson till Knut Hamsun 1885 nu förvarat bland de mörnerska samlingarna i Örebro stadsbibliotek och en biografisk studie av Karl Bäckgren om den som naturforskare bekante prästmannen Lars Stockenstrand i Askersund (f. 1738, † 1816) och hans släkt.

Österbotten. Österbottnisk årsbok utgiven av Svensk-österbottniska samfundet 1958 innehåller bl. a. en uppsats av Ragnar Hagman om Marins hemman i Sundom och dess tidigare ägare, bl. a. landssekreteraren Johan Nicolausson Mathesius (f. 1709, † 1765), salpetersjuderiinspektoren Johan Stenberg Jansson (f. 1730, † 1777) och kofferdiskepparen Matts Olofsson Sundman (f. 1773, † 1842). L. E. Bexar behandlar dels sägner om allmogeresningen i Sundom, Solf och Malax år 1808, dels allmogens i Vasa-trakten handel på Sverige.

Meddelanden från Östergötlands och Linköpings stads museum 1958—1959 innehåller en av Sigurd Erixon och Bengt Cnattingius utgiven och kommenterad uppteckning av stiftsbibliotekarien och kyrkoherden Levin Christian

Wiede (f. 1804, † 1882) om några folkseder i Vånga socken under 1850-talet och en uppsats av Ulf Linde om målaren Johan Krouthén (f. 1858, † 1932).

MEDDELANDE ANGÅENDE PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

Personhistoriska samfundets årsmöte ägde rum på Källaren Gyldene Freden den 24 april 1959. På revisorernas förslag beviljades skattmästarna full ansvarsfrihet för år 1958. Till medlemmar av styrelsen omvaldes professor Bengt Hildebrand, ordförande, f. d. riksarkivarien Bertil Boëthius, riksarkivarien Ingvar Andersson, översten Olof Ribbing, kanslirådet Ake Kromnow, docenten Bertil Broomé och förste arkivarien Elsa Nordström. Direktör Einar Lagrelius hade undanbett sig återval. Som revisorer omvaldes arkivarie Jan Liedgren och överbibliotekarie Wilhelm Odelberg. Som revisorssuppleant valdes kapten Ernst Bergman efter major Nils Bel-frage, som avböjt omval.

Vid sammanträdet höll fru Gerd Ribbing föredrag om drottning Sofia Magdalena.

FÖRKORTNINGSLISTA

GVR	= Gustaf I:s registratur.
HS	= Hildebrand, Svenska sigiller från medeltiden.
HSH	= Handlingar rörande Skandinaviens historia.
HT	= Historisk tidskrift.
KA	= Kammararkivet.
KB	= Kungliga Biblioteket.
KrA	= Krigsarkivet.
KVA	= Kungliga Vetenskapsakademien
PHT	= Personhistorisk tidskrift.
RA	= Riksarkivet.
Rep. Dan.	= Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis.
RPB	= Svenska riksarkivets pergamentsbref från och med år 1351.
RR	= Riksregistraturet.
SBL	= Svenskt biografiskt lexikon.
SD	= Svenskt Diplomatarium från och med år 1401.
SMR	= Svenska medeltidsregister 1434—1441.
SRA	= Svenska Riksdagsakter.
Strängnäs LB	= Strängnäs Stifts- och Landsbibliotek.
ULA	= Landsarkivet i Uppsala.
UUB	= Uppsala Universitetsbibliotek.
VHAA	= Vitterhetsakademien.

PERSONREGISTER

- Abenius, Margit, fil. dr 153, 154
 Acharius, Erik, prof., naturforskare 186
 Adelborg, Gustaf Otto, skriftställare 198
 Adlerbeth, Gudmund Göran, frih., statsråd 189
 Afzelius, Adam, prof., naturforskare 186
 Agrell, Per Sigurd, prof., skald 199
 Ahlgren, Ernst, se Benedictsson, Victoria Maria
 Ahnlund, Nils Gabriel, prof. 142, 146
 Albrekt av Mecklenburg, konung av Sverige 52
 Alexanderson, Aron, prost 204
 Almkvist, Johan Reinhold, med. prof. 197
 Almquist, släkt 140, 141
 — Carl Jonas Love, förf. 110, 128
 — Eric Abraham, biskop 161
 — Helge Knut Hjalmar, riksarkivarie 141
 — Johan Axel, arkivråd 141, 145
 Alsinus, Christiernus, rektor 176
 Alströmer, Clas, frih., industriidkare 186
 — Johan, industriman, dir. 186, 211
 — Patrik, frih., dir., tit. kommerseråd 186
 Alvin, Maja (Anna Maria), f. Bergström 199, 200
 — Oscar Fredrik, apotekare 200
 Amiel, Henri Frédéric, schweizisk förf. 159
 Ammondt, von, finländsk ätt 207
 Anckarström, Johan Jacob, kapten 189
 — se även Löwenström
 Andeflycht, ätt 215
 Anders Nilsson, se Häst
 Anderson, Axel Ivar, fil. dr, huvudredaktör 130, 131
 Andersson, Carl, väckelsepredikant 216
 — Carl Ingvar, riksarkivarie 218
 — Dan, förf. 125
 — Gustaf Henning, i Råsjön, statsråd, landsh. 125, 199
 — Jones Erik, riksdagsman 125
 Andreas Haquini, kyrkoh. 216
 Andrée, Elfrida, organist, tonsättarinna 193
 — Fredrika, se Stenhammar
 Andries, Michael, holländsk målare 208
 Anna Gustafsdotter, se Kافلة
 — Josefsdotter, se Svinhuvud
 Annerstedt, Ebba Margareta, g. Lidman 156
 — Per Samuel Ludvig, president, statsråd 158
 Arfwedson, släkt 138
 Armfelt, ätt 208
 — Carl Gustaf, frih., förf. 208
 — Gustaf Mauritz, finländsk greve, general 102
 Arnell, Lars, landsh., statssekr. 209
 Arrhenius, Svante August, prof., fysiker, kemist 216
 Arvid Ivarsson, se Natt och Dag
 — Siggesson, präst, politiker († 1520) 39
 Aspegren, Casten, kronobagare, fornsaks- o. myntsamlare 211
 Aspelin, Tomas, fabrikör 181
 Asplund, Daniel, grosshandl. 180
 — Karl, fil. dr, skald 147
 Atterbom, Per Daniel Amadeus, prof., skald 142, 144, 192, 193
 Aurelius, Ægidius (Eggert) Matsson, rektor, stadssekr. 179
 Aurivillius, Johannes (Olai), rektor 179
 — Magnus, kyrkoh. 181
 — Per Fabian, prof., bibliotekarie 186
 — Petrus, prof. 179
 Bagge, Gösta Adolfsson, prof., politiker 127
 Baltsar Jöransson 49
 Banér, Gustaf, frih., riksråd, fältmarskalk, gen.-guvernör 184
 Bang, Kate, fru, författarinna 151, 152
 Banks, sir Joseph, engelsk naturforskare 186, 187
 Barchæus, Anders Gustaf, prof. 210
 Baselaque, Georg, bildhuggare 217
 Beck-Friis, Jochum (Carl Joakim), frih., bergsingenjör 35
 Beckman, Eric, rektor 177
 Belfrage, Nils Gustaf, major 218
 Bellinus, Olaus Stephani, biskop 179
 Bellman, Carl Michael, skald 181, 207
 Benedictius, Magnus, entreprenör 205
 Benedictsson, Victoria Maria, f. Bruzelius, förf. 103, 144, 148, 149
 Bengt i Hammarby, bonde 178
 — (Benedictus), kyrkoh. 45
 — Gregersson, biskop i Åbo 210
 Bennet, Carl Stephan, frih., målare 213
 Benzeliuss, släkt 140
 Benzelstierna, ätt 140
 Berg, Karl Johan, president, statsråd 188
 Berger, Sölve Torsten, kanslisekr. 37
 Bergeström, Hans, kyrkoh., lektor 211
 Bergius, Peter Jonas, prof. 186
 Bergman, Ernst Ludvig Wilhelm, kapten 218

Personregistret är upprättat av major Nils Belfrage.

Särskilt personregister till s. 54—92.

- Bergman, Ester Ida Johanna, g. von Friesendorff 217
- Fredrique, f. Elgérus 217
- Hjalmar Fredrik Elgérus, förf. 110, 217
- Ingrid, filmskådespelerska 216
- Johan Peter, folkskollärare 216
- Oskar, målare 198
- Bergström, Carl Johan, ingenjör, bruksägare 201
- Petter, kyrkmålare 214
- Sigge Olof, konstnär 199—201
- Berner, Carl Christian, norskt statsråd, president i stortinget 6—8, 15, 23
- Bernström, Nils Gustaf, apotekare, fil. dr 206
- Berzelius, Jöns Jacob, frih., kemist 102, 186, 216
- Beskow, Bernhard von, frih., hovmarskalk, förf. 144, 192, 193
- Beskow, Elsa, f. Maartman, tecknare, sagodiktare 162—164
- Natanael, predikant, rektor 122, 162—164
- Bielke (af Åkerö), ätt 42
- Bildt, Carl Nils Daniel, frih., envoyé 9, 13, 17, 34, 35
- Billbergh, Johan Peter af, gen.intendent, president 208
- Billius, Johannes, rektor 179
- Bing, Jens, domprost i Lund 48
- Birger Folkesson 52
- Folkesson (1400) 52
- Folkesson (1407) 52
- Folkesson (1417) 52
- Folkesson, se Liljehök
- Birgerus Petri, kaplan 41
- Birgitta Andersdotter, birgittinernunna 39
- Birgersdotter (Finstätten), den heliga 99, 166
- Olofsdotter, se Tott
- Bjelke, Jörgen, dansk gen.löjtnant 210
- Bjørnson, Bjørnstjerne, norsk förf., politiker 217
- Björnstierna, Carl Magnus Gustaf, greve, gen.konsul 13
- Bladh, Petter Johan, superkargör 186
- Blanche, August Theodor, förf. 188
- Blehr, Otto Albert, norsk statsmin. 14—16, 18—20, 23, 24
- Blom-Florinus, finländsk släkt 209
- Blomberg, Harry, förf. 111
- Blomqvist, Johan Gustaf, student 209
- Bock, Orla, fotograf 209
- Boëthius, släkt 140, 141
- Simon Bertil, riksarkivarie 218
- Boman, Magnus, skolmästare 215
- Bonde, ätt 39
- Birgitta Karlsdotter, g. Sture 39, 41, 42
- Gustaf Trolle-, greve, överstekammarjunkare 117
- Bonnier, släkt 139
- Karl Otto, bokförläggare 139, 200
- Bonsdorff, Evert Julius von, finländsk prof., statsråd 140
- Johan Gabriel von, frih., finländskt statsråd 140
- Per Adolf von, 140
- Bosse, Harriet Sofie, skådespelerska 104
- Boström, Erik Gustaf Bernhard, statsmin., godsäg. 18—22
- Boswell, James, skotsk förf. 198
- Boye, Karin, förf:na 130, 153, 154, 159, 164
- Brahe, Ebba, g. De la Gardie 181, 184
- Karen, dansk godsägarinna 214
- Per, d. ä., greve, riksråd 53
- Brandel, Gustaf, major 207
- Brandes, Georg Morris Cohen, dansk förf. 148
- Branting, Karl Hjalmar, statsmin. 98, 123, 130—132
- Brask, Hans, biskop 213, 215
- Bravo, Johan, konsul 214
- Bredberg, släkt 208
- Erik Wilhelm, justitieråd 188
- Bremer, Charlotta, se Quiding
- Fredrika, förf:na 103, 195, 208
- Hans, se Brämer
- Brinck, Anders Magnus, kryddkramhandlare 188
- Brodde Jakobsson, gästgivare i Markaryd 209
- Bronell, Emma, f. Hamberg 200
- Broomé, John Robert Bertil, fil. dr, krigsarkivarie 97, 218
- Johannes, tullnär 205
- Laurentius, kvartermäst. 205
- Simon, tullnär 205
- Brusewitz, Axel Karl Adolf, prof. 145
- Bråkenhielm, Gustaf Anton, kab.kammarherre, gen.löjtnant 3
- Brämer, Hans, förvaltnings-tjänsteman 179
- Bureus, Johannes, riksantikvarie 216
- Burman, Olof Elias, prost 204
- Bylow, Anna Fickesdotter, abbedissa 39
- Byting, Tore, väpnare 215
- Bååt, Nils 46, 47
- Bäck, Abraham, arkiater 212
- Bäckström, Per Johan Edvard, skald 143
- Börjeson, Chr., boktryckare 209
- Böök, Martin Fredrik, prof., litteraturhistoriker, 127, 148, 151
- Carlberg, Carl Wilhelm, kapten, arkitekt 211
- Johan Eberhard, stadsarkitekt 215
- Carlmark, Hugo Richard Laurentius, revisor 206
- Carlson, Fredrik Ferdinand, prof. 192
- Carlsson, Sten Carl Oscar, prof. 111

- Carnot, Marie François Sadi, Frankrikes president 29
- Carpelan, Tor Harald, frih., fil. dr, finländsk riddarhusgenealog 207
- Cartesius, Renatus, fransk filosof 213
- Cassel, Karl Gustaf, prof., nationalekonom 147
- Castenskjöld, se Grevenkop-Castenskjöld
- Cecilia Simonsdotter, g. m. Lindorm Björnsson (Vinge) 46, 48, 53
- Cederschjöld, Per Gustaf, med. prof. 213
- Celsius, släkt 140
- Nils, prof. 212
- Chemnitz, Bogislaus Filip von, rikshistoriograf, hovråd 215
- Christophersen, Wilhelm Christopher, norsk genkonsul, statsråd 9, 10
- Clewberg, Nicolaus, rektor, prost 176
- Collijn, Isak Gustaf Alfred, riksbibliotekarie 145
- Comenius, Johan Amos, tjeckisk pedagog 212
- Conradson, Ivar, skald 198
- Cronberg, Börje Olofsson, räntnästare 181
- Cronstedt, Axel Fredrik, bergmästare, mineralog 213
- Carl Olof, viceamiral, kommandant på Sveaborg 215
- Dahl, Anders, botanist 186
- Dahlbergh, Erik Jönsson, greve, fältmarskalk, gen.guv. 211, 212
- Dahlin, Nils, med. dr 213
- Danielsson, Olof August, prof. 144, 145
- Dardel, Fritz Ludvig von, kab.kammarherre 192
- David, Ferdinand, tysk kompositör 193
- De Geer, Louis, † 1652, bruksägare 181
- (af Finspång), Gerard Jakob, frih., prof. 208
- De la Gardie, Jacob, greve, riksmarsk 184
- Magnus Gabriel, greve, rikskansler 184, 217
- De la Gardie, Maria Sofia, g. Oxenstierna af Eka och Lindö 184
- Detthow, Alma, rektor, donator 160
- de Wahl, släkt 215
- Anders, skådespelare 215
- Dickson, släkt 138
- Charles, med. dr, riksdagsman 149
- Ditten, Thor von, svensk-norsk envoyé 19, 34 —36
- Djurklou, Nils Gabriel, frih., kammarherre, fornforskare 216
- Dostojevski, Fjodor, rysk förf. 107
- Douglas, Wilhelm Archibald, greve, gen.löjtnant 133, 137
- Dryander, Jonas, botanist, bibliotekarie 186
- Du Puy, Édouard, schweizisk-svensk musiker 188
- Döbeln, Georg Carl von, frih., gen.löjtnant 215
- Eckermann, Johann Peter, tysk förf. 198
- Edelcrantz, Abraham Niklas, frih., president 101
- Edholm, Erik Vilhelm af, förste hovmarskalk 193
- Ehrenheim, Pehr Jacob von, universitetskansler 141
- Ehrenstrahl, David Klöcker, hovintendent 211
- Ehrensward, Carl August, frih., minister, gen.löjtnant 170
- Carl August, greve, gen.-amiral 101, 149, 170
- Johan Jacob Albert, greve, utrikesmin., envoyé 123
- Eisenhower, Dwight, president i U. S. A. 109
- Ekeblad, Johan Christoffer, fersson, envoyé 53, 101
- Ekegård, Waldemar, källarmäst. 197
- Ekelund, Vilhelm, förf. 197, 198
- Ekerman, Carl Fredrik, justitieborgmäst. 181
- Ekestubbe, finländsk ätt 207
- Eklund, Ernst Olof, skådespelare 156
- Ekman, göteborgssläkt 138
- Gustaf Henrik, kommerseråd 212
- Gösta, skådespelare 141, 142
- Johan Jacob, läkare 212
- Ekström, Carl Johan, se Ekströmer
- Ekströmer, Carl Johan, gen.dir. 213
- Ekwall, Aurora, g. Falck 211
- Elin Petersdotter 49
- Elisabeth, drottning av England 100
- Emerson, Ralph Waldo, amerikansk förf. 198
- Engelbrekt från Kälkesrud, släkt 215
- Engeström, Lars von, greve, utrikesmin. 53, 209
- Engström, Albert Laurentius Johannes, prof., konstnär, förf. 113, 114, 142, 155, 164
- Erik Erlandsson, häradsh. 51
- Magnusson, hertig 173
- Eriksson, E., urmakare 151
- Ollas Anders, riksdagsman 125
- Erland Larsson, se Kaffe Esbjörn Muli, stenmäst. 211
- Essen, Fredrik von, frih., statsråd, riksmarskalk 8, 9, 20
- Eugen, hertig av Närke 4, 11, 132, 199, 200
- Evelius, Jonas, president 135
- Fahlstedt, släkt 163
- Amalia, förf:na 163
- Anders Gustaf, viktualiehandl. 163
- Frans Eugène, skriftställare 163
- Falck, August, häradsh. 211
- Olof, konduktör 217
- Falk, Nils Anders, kyrkoh. 190
- Fant, Erik Michael, prof., historiker 215
- Fersen, Hans Axel von, greve, riksmarskalk 160

Särskilt personregister till s. 54—92.

- Festin, Eric Emanuel, läns-
antikvarie 210
- Finlay, Robert, grosshandl.,
tit. kommerseråd 181
- Fjellstedt, Peter, missionär
192
- Fleetwood, Carl Reinhold
Axel Georgsson, frih.,
kab.sekr. 1—38, 147
- Carl Fredrik Miles,
frih., häradsh. 34
- Clara, f. Sandströmer
16, 35
- Fleming, Claes Larsson,
riksråd, överståth. 181
- (af Lais), Erik, frih.,
riksråd 183
- Flensburg, släkt 208
- Flygare-Carlén, Emilie, f.
Smith, förf:na 103
- Fogelberg, Bengt Erland,
skulptör 214
- Fogelklou, Emilia Maria,
g. Norlind, fil. dr,
förf:na 161, 162
- Folke Magnusson (ros i
kvadrerad sköld), väp-
nare 44—53
- Forssell, Carl Gustaf (Gös-
ta), med. prof. 197
- Forssner, Johan Hjalmar,
med. prof. 197
- Fournier, Hugues Marie
Henry, fransk minister
108
- Fredrik II, konung av
Danmark 183
- Fredrik VIII, konung av
Danmark 16
- Freud, Sigmund, öster-
rikisk prof. 98, 107
(Fridaborg), Olof Sponsson
51
- Fridegård, Jan, förf. 111,
112, 116, 118, 119, 161
- Fries, släkt 140
- Ellen, fil. dr, historiker
103
- Friesendorff, Fredrik Axel
Valdemar, frih., major
217
- Frostenson, Anders, kyr-
koh. 119
- Fryxell, Anders, prof., kon-
traktsprost, hävdateck-
nare 144, 188
- Fröding, Gustaf, skald 159
- Frölich, Theodor Christian
Brun, norsk förste hov-
marskalk 10
- Fundin, Erik, handlande
210
- Furtenbach, släkt 203
- Georg, notarius publi-
cus 203
- Carl Fredrik, häradsh.
203, 204
- Carl Jöran, häradsh.
203, 204
- Gadolin, Johan, prof. 186
- Gandhi, Mohandas Ka-
ramchand, indisk folk-
ledare 109
- Geete, Anna Charlotta, f.
Hamilton 126
- Geijer, Carl Fredrik, bruks-
patron 109
- Erik Gustaf, prof., histo-
riker, skald 109, 126,
199
- Gerhard, Karl, teaterdir.
132, 141, 142
- Gersdorff, Jockum, danskt
riksråd 183
- Gervais, Alfred Albert,
fransk konteramiral 29
- Gezelius, Johannes, d. ä.,
biskop 184
- Gillingstam, Hans Vilhelm,
fil. dr 53
- Giöe, Mette, dansk litte-
ratör 214
- Gjörwell, Carl Christoffer,
k. bibliotekarie, tit. as-
essor 211
- Carl Christoffer, stads-
arkitekt 189
- Goethe, Johann Wolfgang
von, tysk skald 198
- Gottlund, Matthias, kyr-
koh. 209
- Gram, Gregers Winther
Wulfsberg, norsk stats-
min. 2, 3, 9
- Grevenkop-Castenskjold,
Wilhelm von, legations-
sekr. 1
- Grill, Anna Johanna, g.
Grill 213
- Claes, dir. 213
- Grip, Margareta Birgers-
dotter, g. ¹)Natt och
Dag, ²)Banér 118
- Groll, Victor Lennart, stats-
råd 8, 9
- Grote (Grotus), Johannes,
vikarie 179
- Grottenberg, Lars Olofs-
son, rådman 217
- Grove, Jens Pedersen,
dansk fyrmäst. 183
- Peder Jensen, dansk
fyrmäst. 183
- Grönlund, Mauritz, skogs-
förvaltare 214
- Guëll y Bourbon, Fernando
de, markis, spansk lega-
tionssekr. 2
- Gullik Persson, bonde 204
- Gulliksläkten från Hällesjö
204
- Gullstrand, Allvar, prof.
144
- Gumælius, Gustaf Wilhelm,
kontraktsprost 217
- Gummerus, Edvard R.,
förf. 121
- Herman, finländsk
prof., diplomat 121
- Gunnar Magnusson, kyr-
koh. 50
- Gustav I, konung av Sve-
rige 48, 49, 118, 177,
180
- Gustav II Adolf, konung
av Sverige 180, 181, 211
- Gustav III, konung av
Sverige 166, 189, 192,
198, 213
- Gustav V, konung av Sve-
rige 6, 24
- Gutermuth, Coelestin
Friedrich, sekr. 212
- Gyldenstjerne, dansk ätt 43
- Gyldenstolpe, August Louis
Fersen, greve, envoyé,
utrikesmin. 2, 3, 6, 11,
13, 18, 23, 26, 33
- Gyllenkrok, Axel Walfrid
Carl, frih., överste 133
- Gyllenstierna (af Fogelvik),
Nils, greve, president
185
- (af Lundholm), ätt 42
- Erik Nilsson, riddare,
hövitsman 42
- Eskil Nilsson, riddare 42
- Nils Jöransson, frih.,
riksdrots 100
- Gädda, Iliana, g. Sture 39,
40
- Hackson, Hack Henrik,
kammarråd 211
- Hagerman, Carl Christian,
amiralitetsrevisor 211
- Jonas, amiralitetsrevi-
sor 211

- Hagströmer, Anders Johan, gen.dir., medicinalråd 194
 — Johan Jacob (Jean Jacques), kapten 194
 — Johan Vilhelm, prof. 194
 Hake, Karl 50
 Hall, göteborgssläkt 138
 Hallbäck, Carl Peter Andreas, protokollssekr. 209
 Hallén, Johan Andreas, tonsättare 193
 Hallenberg, Jonas, rikshistoriograf 142, 144
 Hallström, Gustaf, antikvarie 214
 Hamarinus, Samuel Benedicti, rektor 176, 178
 Hamilton, Henning Ludvig Hugo, greve, statsråd, universitetskansler 214
 — Hugo Erik Gustaf, greve, landsh. 126
 Hammar, Stina, fru, förf. 162
 Hammarskjöld, Dag Hjalmar Agne Carl, statsråd, gen.sekr. 143
 — Knut Hjalmar Leonard, landsh., statsmin. 143
 Hammer, Johan, målare 217
 Hamsun, Knut, norsk förf. 217
 Hansson, Per Albin, statsmin. 127
 Harnack, Adolf von, tysk teolog 140
 Hatt, Amund, d. ä., riddare 45
 — Amund, d. y., riddare, lagman 45, 46
 Hazelius, Hjalmar, lantbrukare 212
 Hebbe, Signe Amanda Georgina, operasångerska 193
 Hedberg, Olle, förf. 129, 130
 Hedén, Abraham Karl Erik, förf. 122
 Hedenvind-Eriksson, Gustav, förf. 111, 114, 120
 Hederstierna, Agathe Wilhelmine 208
 — Carl Johan, gen.major 208
 Hederstierna, Salomon, överse 208
 Hedin, Sven Adolf, politiker, förf. 12, 26—28, 36, 143
 — Sven Anders, fil. dr, upptäcksresande 123
 Hedlinger, Johann Carl, medaljgravör 145
 Hedvig Eleonora, drottning av Sverige 203
 Hedvig Sofia, hertiginna av Holstein-Gottorp 212
 Hegermann-Lindencrone, Johan Henrik, dansk envoyé 16
 Heidenstam, Carl Gustaf Verner von, fil. dr, förf. 109, 113, 128, 147, 151, 152, 160, 194—196, 199, 200
 — Carl Peter von, kammarherre, gen.konsul 208
 — Greta, se Sjöberg
 Hejll, Richard, publicist 198
 Helleday, Bror Gustaf Fredrik, fil. dr 199
 Hellström, Gustaf, förf. 141, 143
 Hemmer, Jarl Robert, finländsk förf. 165
 Hemming Hemmingsson 45
 Henschen, Folke, med. prof. 137, 149, 150
 — Salomon Eberhard, med. prof. 133, 137, 197
 — Vilhelm Peter, amiralitetspredikant 211
 Hermelin, Axel Eric, frih., officer i brittisk tjänst, översätt. 198
 Hermonius, Michael, kyrkoh. 181
 Hesse, Herman, tysk förf. 129
 Hierta, Amalia Bernhardina, f. Nordström 191
 — Fredrik Philip, frih., red. 191, 192
 Hildebrand, släkt 140
 — Bengt Olof Hildebrand, prof. 218
 — Bror Emil, riksantikvarie 145, 216
 — Erik, kanslichef 124
 — Hans Olof Hildebrand, riksantikvarie 105, 145
 Hildebrand, Karl-Gustaf, Hildebrand, prof. 97
 Hildebrandsson, släkt 140
 Hirsch, Axel Morris, donator, förf. 122, 129
 Holberg, Ludvig, baron, dansk förf. 206
 Holm, Nils Fredrik, förste arkivarie 97
 Holmgren, släkt 140
 — Alarik Frithiof, prof. 137
 — Ann Margret, f. Tersmeden, förf. 137
 — Greta (Anna Margareta) 137
 — Israel Frithiofsson, prof. 122, 137, 196, 197
 Hoof, Jacob Otto, komminister, pietist 190
 Horn (af Björneborg), Agneta, g. Cruus af Gudhem 100
 — (af Ekebyholm), Arvid Bernhard, greve, kanslipresident 185
 — (af Marienborg), Henrik, frih., gen.guvernör 183
 Huitfeldt, Arild, norsk diplomat 12, 13, 15, 35
 Hult, Olof Torgny, prof., livmedicus 212
 Hundebeke, Henricus, vikarie 179
 Huscher, Melchior, dansk berggesäll 183
 Hyltén-Cavallius, Ragnar Gösta, jur. kand., registrator, förf. 135
 Håkan Magnusson, konung av Norge 52
 (Häst), Anders Nilsson, stallmäst. 215
 Höfding, Harald, dansk filosof 217
 Höglund, Karl Zeth Konstantin, redaktör, politiker 123, 124, 130
 Höpken, Anders Johan von, greve, kanslipres. 216
 Iheringius, Johannes, konsistorienotarie 176
 Ingeborg Åzersdotter, g. m. Magnus Bengtsson 46, 50
 Ingegerd, g. m. Birger Folkesson 46, 51

- Isak Nilsson, kyrkoh. 48
 Isberg, Karl Hagbard Vilhelm, prost 141, 161
 Ivar Nilssons ätt (Röde) 45, 46
- Jakob Broddesson, borgmäst. 209
 Jens Lauritzsön, byfogde 213
 Jeremias i Tröstlösa, se Rickson
 Johan III, konung av Sverige 180, 209
 Johannes Erici Salemon-tanus, hovpredikant 179
 — Haquini, kyrkoh. 216
 — Laurentii, kyrkoh. 216
 Johannesson, Fride, se Friedegård
 Johansson, Helga, se Martinson, Moa
 — Johan, i Noraskog, riksdagsman 125, 195
 — Johan Erik, med. prof. 197
 — Johan Viktor, förste bibl., 146, 147
 Johnson, Eyvind Olof Verner, fil. dr, förf. 108, 111, 115
 — Samuel, engelsk förf. 198
 Järta, Hans, landsh., riksarkivarie 144, 192
- Kafle, ätt 53
 (—) Anna Gustafsdotter, g. Stake 49
 (—) Erland Larsson, ståth. 49
 — Gustaf Mattsson 48
 — Lars Mattsson, ståth. 53
 (—) Nils Larsson 49
 Kahlmeter, Henrik, assessor, tit. kommerseråd 184
 Kaila, Eino, finsk filosof 107, 129, 130
 Kalm, Pehr, prof. 145
 Karl Knutsson (Bonde), konung av Sverige 173
 Karl IX, konung av Sverige 171, 180, 213, 215
 Karl XI, konung av Sverige 181
 Karl XII, konung av Sverige 181, 185, 211
 Karl XIV Johan, konung av Sverige och Norge 185, 209
 Karl XV, konung av Sverige och Norge 102, 158
 Karl Svantesson, se Sture
 Katarina Azersdotter, g. m. Olof Sonesson 51
 — Birgersdotter, se Lilje-hök
 — Gunnarsdotter, g. m. Birger Folkesson 52
 Keller, Gottfried, tysk förf. 198
 Kempe, Anders, löjtnant 210
 Key, Ellen Carolina Sofia, förf:na 163
 Kierkegaard, Søren Aabye, dansk förf. 113, 128
 Kilbom, Karl, red., politiker 124, 139
 Kilman, Max (Henrik Maximilian), överste 209
 Klein, Walter Samuel Moritz, advokat 198
 Knappe, Anders Hansson, handlande 187
 Kniberg, Elsa 150
 Knös, släkt 140
 Koch, Martin, förf. 111
 — Richert Gerhard Halfred von, fattigvårdsinspektör, kansliråd 122
 Kock, Karl Axel Lichnowsky, prof. 127
 Kornerup, Björn, dansk kyrkohistoriker och arkivman 211
 Kristian IV, konung av Danmark 183
 Kristian, prins av Danmark 16
 Kristina, drottning av Sverige 100, 101, 166
 Kristina Magnusdotter, g. m. ¹⁾Bengt, ²⁾Folke Magnusson 44, 46, 50
 Kromnow, Ernst Åke, kansliråd 218
 Krouthén, Johan Fredrik, målare 218
 Krusenstjerna, Agnes Julie Fredrika von, förf:na 152, 154, 158, 164
 Kurck, Knut, frih., riksråd, president 183
 Kyntzell, Louise (Ulrika Lovisa), g. Hagströmer 194
- Kärling, Torbern (Thorb-berg), väpnare, häradsh. 52
- Læstadius, Lars Levi, prost 214
 Lager, Birgitta, fil. lic. 97
 Lagerbjelke, Axel Bengt Henrik, kapten 12
 Lagercrantz, Olof, fil. dr, förf. 154 f.
 Lagerkvist, Pär Fabian, fil. dr, förf. 110, 129, 198
 Lagerlöf, Selma, förf:na 199
 Lagrelus, Einar, dir. 218
 Lake, Harald 50
 Landahl, Mårten, väckelsepredikant 190
 Landelius, Otto Robert, köpman, samlare, 115
 Landquist, John, prof. 107, 198
 Lange, Jacob Otto, norskt statsråd 23
 Lars Larsson, förvaltnings-tjänsteman 179
 Larsson, Carl Olof, konstnär 118
 — Hans, prof., filosof 217
 Laurentius Petri Gothus, ärkebiskop 179, 216
 — Petri Nericius, ärkebiskop 179
 — Svenonis, sekr. 213
 Laurin, Carl Gustaf Johannes, fil. dr, förf. 122, 148
 — Erik Petter, lagman 182
 — Nils Andersson, kyrkoh. 211
 Lavoisier, Antoine Laurent, fransk kemist 212
 Leche, Johan, med. prof. 213
 — Mia, g. Löfgren 156
 Lehpine, Johan Christian von, dansk-tysk bergsman 183
 Leijonhufvud, Sigrid Amalia, fil. dr, historiker 104
 Lembeke, Janne (Johan Christoffer), jur. dr, nationalekonom 146
 Lenin, Vladimir Iljitj Ulanov, rysk politiker 137
 Levander, Lars Jakob, filolog 145
 Lewenhaupt, Adam Ludvig Carl, greve, överstekammarherre 140

- Lewenhaupt, Carl, greve, utrikesmin., envoyé 2, 4—6, 8, 13, 14, 16—18, 20, 22—24, 26
- Levin-Leväslampi, finländsk släkt 208
- Lewis, Tomas, bruksägare 181
- Lidforss, Bengt, prof., förf. 127, 198
- Lidman, Peder Gustaf Samuel, kapten, lektor 157
- Sven, förf. 119, 130, 131, 156—159, 165
- Liedgren, Lars Jan, arkivarie 218
- Liljedahl, norsk politiker, stortingsman 7
- (Liljehök), Birger Folkesson, väpnare, häradsh. 46—48, 50—53
- (—) Katarina Birgersdotter, g. m. ¹) Simon Gudmundsson, ²) Nils Bååt 46—48, 51
- (—) Magnus Folkesson 50
- Lilliehöök af Gälaled och Kolbäck, ätt 52
- Liljenwallldh, Carl Christian, kontraktsprost 182
- Lind, Jenny Maria, sångerska 194
- Lindblad, Bertil, prof. 210
- Lindblom, Andreas Adolf Fredrik, prof., styresman för Nord. museet och Skansen 139
- Linder, Gustaf Erik Hjalmar, fil. dr 111
- Lindgren, västgötasläkt 215
- Lindin, Carl, svensk-amerikansk målare 198
- Lindman, Salomon Arvid Achates, statsmin., konteramiral 122—124, 132
- Lindorm Björnsson, se Vinge
- Lindström, Sigfrid, förf. 159
- Linné, Carl von, arkitekt, botanist 186, 212, 213
- Carl von, d. y., prof. 186, 212
- Lo-Johansson, Ivar, förf. 111, 116—118, 120
- Louise, drottning av Danmark 16
- Lovisa Ulrika, drottning av Sverige 192
- Lundberg, Hans Jacob, pastorsadjunkt 212
- Lysander, Albert, prost 161
- Lyttkens, Ivar, riksdagsman 209
- Löfgren, Jonas Eliel, advokat, utrikesmin. 156
- Löfving, Pehr, naturforskare 212
- Löfstedt, Haimon Einar Harald, prof. 144, 145
- Löwenhjelms, ätt 137
- Harriet, förf:na, tecknare 140, 149, 150
- Löwenström, Gustaf Adolf, ryttmäst. 189
- Maartman, Bernt, affärsman 163
- Magnus Eriksson, konung av Sverige 52
- Magnus, hertig av Danmark 49
- Magnus Bengtsson, se Tre liljor
- Folkesson, se Liljehök
- Jogharrsson, frälseman 45
- Petersson (1385) 46, 47, 51, 52
- Petersson (1384) 52
- Petersson (1388) 52
- Torbjörnsson, borgmäst. 46, 48, 50, 51
- Malmberg, Bertil, förf. 141
- Malmeström, Elis Axel Christian, biskop 212
- Mannerheim, Carl Fridolf Johan, frih., godsägare 134
- Carl Gustaf Emil, frih., president, marskalk av Finland 133, 134
- Margareta Johansdotter, »predikande piga» 216
- Martinson, Harry, förf. 111—113, 115—117, 130
- Moa, f. Svartz, förf:na 111, 112, 116, 118
- Mathesius, Johan Nicolausson, landssekr. 217
- Matts Kettilmundsson, drots 173
- Mauritz Rasmusson, präst 209
- Melen, Berend von, ridhare, riksråd 215
- Mellqvist, Lars Niklas, rektor, prost 209
- Meyer, Thorvald, norsk affärsman 10
- Meyerbeer, Giacomo, tysk kompositör 193
- Michel Arvidsson, se Uggla
- Azersson 51
- Mickel Nilsson, lagman 48
- Millet, René, fransk minister 1, 29
- Mittag-Leffler, Magnus Gustaf (Gösta), prof., matematiker 216
- Moberg, Vilhelm, förf. 111—114, 142
- Moltzer, Anders Johan Fredrik von, major 182
- Montelius, Gustaf Oscar Augustin, riksantikvarie 143, 214
- Montgomery, Magdalena (Malla), g. Silfverstolpe 188
- Momma, se Reenstierna
- Muck, Hans, tysk prof. 197
- Mulich, Hans, lybsk borgare 40, 41
- Murberg, Johan, rektor 177
- Murén, Olof, rektor 177
- Murray, släkt 204
- Myliander, Laurentius Matthiae, kyrkoh. 181
- Müller, Erik Gottlieb, med. prof. 197
- Måns Pedersson, skeppsgårdsskriv. 172
- Måns, se även Magnus
- Månsson, Fabian, fil. hedersdoktor, förf. 111, 113, 123
- Mårta Birgersdotter, välb. hustru 51
- Mörner, Axel Christer, reg.pastor 34
- (af Morlanda), Adolf Göran, greve, satsråd 216
- Carl Birger, greve, förf. 217
- Nachmanson, Ernst, filolog, prof. 146
- Natt och Dag, ätt 39
- (—) Arvid Ivarsson, frih., vice president 214
- (—) Nils Bosson, riddare, riksråd 52
- Nerman, Ture, red., förf. 125
- Newman, John Henry, engelsk kardinal 112

- Newton, Frank John Stuart Hay, brittisk konsul 1
- Nicolaus (Olai) Bothnien-sis, prof., ärkebiskop 178
- Nielsen, Yngvar, norsk prof. 10
- Nietzsche, Friedrich Wilhelm, tysk filosof 198
- Nils Bosson, se Natt och Dag
- Jönsson, se Tjurhuvud
- Larsson, se Kafle
- Nilsson, Christina, grevinna de Casa Miranda, operasångerska 193
- Johan Albert, prof. 124, 127
- Karl Johan, svensk—amerikansk charlatan, »doktor C. V. Roback» 215
- Sven, prof. 214
- Nissen(-Saloman), Henriette, sångerska 194
- Nobel, Alfred Bernhard, kemist, uppfinnare, donator 197
- Noot, Thomas van der, frih., envoyé, gen.major 181
- Nordenskiöld, ätter 140
- Nordqvist, G. F., predikant 190
- Nordström, Elsa Margareta, förste arkivarie 218
- Ludvig Anselm, förf. 155, 156
- Nordvall, Johan, lektor 37
- Norlind, Ernst Ludvig, konstnär, förf. 162
- Gottfrid Arnold, docent, förf. 161, 162, 165
- Norman, Ludvig, tonsättare 193
- Petrus Elias, kyrkoh. 188
- Nothin, Torsten Karl Viktor, statsråd, överståth. 199
- Nycopp, Gustaf Adolf, löjtnant 211
- Nygren, Ernst Ludvig, arkivråd 44
- Nyström, Axel Fredrik, arkitekt 208
- Odelberg, Carl Viktor Wilhelm, överbibliotekarie 218
- Ohlsson, Johan, ingenjör 208
- Oldberg, Ragnar, fil. mag., red. 97
- Olin, Gustav, hovrättsråd 136
- Oljelund, Lars Ivan, förf. 111
- Olof Björnsson, lagman 48
- Sonesson, se Fridaborg
- Olsson, Henry, prof. 129, 159
- Orre, släkt 214
- Oskar I, konung av Sverige och Norge 101
- Oskar II, konung av Sverige (och Norge) 3—8, 10—12, 19, 29, 30, 32, 33, 35, 102, 201
- Oxenstierna (af Södermöre), Axel, greve, rikskansler 100, 171, 211
- Erik, greve, rikskansler, gen.guvernör 104
- Gustaf, kammarherre 100
- Palme, Johan Henrik, dir. 202
- Palmstierna, Carl Otto, frih., överste, landsh., statsråd 209
- Erik Kule, frih., utrikesmin., envoyé 122, 123, 126
- Paulin, Axel Johan Anders, minister 115
- Magnus, häradsh., borgmäst. 184
- Pels, Paul, holländsk agent 211
- Per Olsson i Lund, talman 210
- Peringskiöld, Johan, kansli-råd 52, 53
- Persson, Lambert, bygdemålare 216
- Petander, Karl Timoteus, fil. dr 121, 138
- Petersens, Hedvig Amalia af, förf:na 150, 151
- Petrén, Daniel Edvard, kyrkoh. 213
- Karl Anders, med. prof. 197
- Bror Arvid Sture, ambassadör 136
- Pettersson, Jakob Gustaf, statsråd, borgmäst. 216
- Phragmén, Lars Edvard, prof., matematiker 216
- Polhem, Christoffer, kommerseråd 181
- Posse, Amelie, g. ¹⁾Bjerre, ²⁾Brázda, förf:na 96, 98, 140
- Arvid Rutger, greve, statsmin., president 97, 98, 140
- Marthe, f. Dubois, grevinna 44
- (af Säby), Fredrika Lovisa Beata, hovfröken 207
- Johan August, frih., aktuarie 192
- Potestad-Fornari, Luis de, markis, spansk minister 2
- Prætorius, Laurentius, rektor 179
- Precht, Christian, konsthantverkare 207
- Proust, Marcel, fransk förf. 164, 165
- Quensel, Alice Hedvig Kerstin, undervisnings-råd 134, 135, 201, 202
- Quiding, Charlotte, f. Bremer 103
- Rabenius, Nils, kyrkoh. 53
- Rasmus Ludvigsson, genealog 52
- Rasmusson, Nils Ludvig, förste antikvarie 97, 147
- Reenstierna, Abraham, bruksägare 181, 183
- Jacob, bruksägare 181, 183
- Rehnskiöld, Carl Gustaf, greve, fältmarskalk 211
- Retzius, släkt 140
- Anders Jahan, prof. 140, 186
- Magnus Gustaf, prof., förf. 102 f., 140
- Reuterskiöld, Gustaf Lenart, envoyé 34
- Ribbing, Augusta Maria Aurora, f. De Vylder 161
- Gerda (Gerd) Anna Sofia, f. Rehn 218
- Olof, överste 218
- Seved, med. prof. 114, 161

- Riben, Catharina, g. Grottenberg 217
- Rickson, Levi, förf. 217
- Rikissa Birgersdotter, drottning av Sverige 214
- Roback, C. V., se Nilsson, Karl Johan
- Robsahm, Carl Magnus, bruksman 181
- Robson, Olof Albert af, disponent 194
- Romein, Jan, nederländsk prof. 98, 167
- Rosén von Rosenstein, Nils, arkiater 137
- Nils, tit. landsh. 137
- Rosenadler, Johan, prof. 211
- Rosenius, Carl Olof, lekmannapredikant 192
- Rousseau, Jean Jacques, schweizisk-fransk förf. 157
- Rudbeck, ätt 140
- Rudbeckius, släkt 140
- Jacob, rektor 175—179
- Johannes, biskop 173
- Runeberg, Fredrika Charlotta, f. Tengström 129
- Rustad, norman 23
- Ruth, Per Johan, rektor 187
- Ryaner, Martin, köpman 40
- Rydgård, Abraham Viktor, skald, prof., 110
- Rydqvist, Johan Erik, språkforskare 144, 193
- Rütterskjöld, släkt 194
- Räaf, Nils Gustaf, varvskommissarie 211
- Röde, ätt, se Ivar Nilssons ätt
- Sahlstedt, Abraham, förf. 216
- Salemontanus, se Johannes Erici
- Samuelsson, Bengt, fil. mag. 172
- Sandströmer, Clara, se Fleetwood
- Sandzén, Carl Gustaf, kyrkoh. 190
- Saxon, Johan Lindström, red., förf. 125
- Schartau, Henrik, kontraktsprost 190
- Scheele, Carl Wilhelm, apotekare, kemist 212
- Schischkin, Nikolai, rysk minister 1
- Schlieff, Anton, överste 211
- Schmidt, Caspar, dansk bergsfältskär, apotekare 183, 184
- Scholander, Sven (i texten Erik), vissångare 1
- Schonewalde, Christoffer, dansk berggesäll 183
- Schück, släkt 140
- Sehested, Hannibal, dansk president 101
- Segerwall, släkt 215
- Selow, Peter van, stilgjutare 214
- Silfverstolpe, Carl Gudmund Uno, hovmarskalk 216
- Oskar Gunnar Mascoll, överintendent, förf. 148
- Simon Gudmundsson 46—48
- Sipus, Fredrik, byggmäst. 217
- Siwertz, Sigfrid, förf. 130
- Sjöberg, Birger, förf., tonsättare 141, 195
- Anna Margareta (Greta) Charlotta, g. ¹⁾ von Heidenstam, ²⁾ Österling 200
- Sjöbohm, Fredrik, överste 211
- Skogård, Olof, häradsh. 49
- Skottsberg, Carl, prof. 145
- Skræmer, Birger 45
- Sköld, Nils Petter, riksdagsman 117, 118
- Per Edvin, statsråd 117
- Sloane, sir Hans, engelsk läkare 186
- Smedberg, Carl Johan, kyrkoh. 190
- Smit, Albert, dansk kolmäst. 183
- Smith, Lars Olsson, grosshandl., politiker 12, 13, 27
- Sofia, drottning av Sverige (och Norge) 132
- Sofia Magdalena, drottning av Sverige 166, 185, 186, 218
- Solander, Daniel, naturforskare 186
- Sondén, Carl Mårten, med. prof. 213
- Sparre (af Rossvik), Erik Larsson, rikskansler 53
- Sparre (af Rossvik), Jöran Larsson, furstligt råd 53
- Lars Eriksson, riksråd 53
- (af Söfdeborg), Gustaf Adolf Vive, greve, justitiestatsmin. 145
- av Tofta, ätt 173
- Sparrman, Anders, prof., assessor 186
- Spormand, Albrecht, övers-te 214
- Sprengel, Bror David Martin, förf. 154, 155, 158
- Staaß, Karl Albert, statsmin. 122, 123, 131
- Stadener, Nils Samuel, biskop 161
- Stang, Emil, norsk statsmin. 3, 6, 7, 9, 15, 16
- Stanislaus Leszczyński, konung av Polen 185
- Stavenow, Ludvig Vilhelm Albert, prof. 146
- Steen, Johannes Vilhelm Christian, norsk statsmin. 6—8, 14, 26
- Sten Svantesson, se Sture
- Stenbock, Gustaf Otto, greve, riksråd, riksamiral 184
- Magnus, greve, fältmarskalk 184, 185
- Stenborg i Däverud, hustru 46, 51
- Stenhammar, Fredrika, f. Andrée, operasångerska 193, 194
- Stenström, Nils Peter, hovsnickare 213
- Stephanus Olai Gevalensis 179
- Sternerson, norsk prof. 10
- Stiernstedt, ätt 189
- Marika (Maria Alexandra Sofia), g. ¹⁾Cederström, ²⁾Nordström, förf:na 112, 133, 155, 156, 158, 164
- Stjernstolpe, Jonas Magnus, exp.sekr. 144, 193
- Stobæus, släkt 140
- Stockenstrand, Lars, kyrkoh. 217
- Stockenström, Bo Henrik von, statsråd, gen.dir. 198, 199
- Erik, bergmäst. 184
- Strindberg, Johan August

- förf. 103, 110, 151, 163, 196
- Ström, Eric Hindrichsson, bibliofil 213
- Erland, landsfiskal 214
- Otto Fredrik, red., politiker, förf. 124
- Sture, (Natt och Dag), Karl Svantesson 39, 41
- Mauritz Nilsson 39, 41
- Mauritius Svantesson 39—43
- Nils Bosson, riddare, riksråd 39, 41—43
- (—) Svante Nilsson, riksförest. 39—43
- Sten Svantesson, d. y., riksförest. 39, 42, 43
- Sture, (tre sjöblad), Sten, d. ä., riksförest. 43
- Styffe, Carl Gustaf, universitetsbibliotekarie 216
- Suchtelen, Jan Pieter van, greve, rysk minister 216
- Sundberg, Anton Niklas, ärkebiskop 188
- Sundin, Pehr, kyrkmålare 210
- Sundman, Matts Olofsson, kofferdiskeppare 217
- Swab, Anton, bergmäst. 184
- Svanberg, John Victor, prof. 110
- Svante Nilsson, se Sture
- ⚔ Svarte Skåning), Ture Jönsson, riddare, riksråd, lagman 48, 53
- Svartz, Helga, se Martinson, Moa
- Swartz, Olof Peder, prof., intendent 186
- Swedenborg, Emanuel, assessor, religionsstiftare 181
- Swederus, Nils Samuel, prost, naturforskare 186
- (Svinhuvud), Anna Josefsson, g. m. ¹) Michel Nilsson, ²) Gustaf Kaffle och ³) Olof Skogård 48, 49
- Sylwan, Otto, prof. 146
- Söderblom, Nathan (Lars Olof Jonathan), ärkebiskop 166, 212
- Södergran, Edith Irene, finländsk förf. na 152, 153, 159, 164, 165, 170
- Taube, Arvid Fredrik, utrikesmin., envoyé 37
- Tegnér, Esaias, biskop, skald 144, 188, 192, 199, 200
- Terzerus, Elaus Engelberti, kyrkoh. 119
- Tessin, Carl Gustaf, greve, kanslipres. 149, 212, 216
- Thiel, Ernest Jacques, konstsamlare, donator 157
- Thomsen, Christian Jürgensen, dansk arkeolog 142, 187
- Thorberg Magnusson 46, 51, 52
- Thorbjörn Magnusson, se Thorberg Magnusson
- Thorsell, Lennart 111
- Thorsson, Fredrik Vilhelm, statsråd 130, 131
- Thott, Tage Alexis Otto, greve, överhovjägmäst. 118
- Thunberg, Carl Peter, prof., botanist 186
- Thyrén, Johan Carl Wilhelm, prof., statsråd 126
- Tideström, Lars Gunnar Gabriel, prof. 152
- Tingstadius, Johan Adam, orientalist, biskop 143
- (Tjrhuvud), Nils Jönsson, häradsh. 49
- Torstensson, Lennart, greve, fältmarskalk 208
- (Tott), Birgitta Olofsdotter 209
- Hans Åkesson, riksråd 42
- Toulouse-Lautrec, Henri de; fransk målare 155
- Trebelli, Zelia Thérèse, operasångerska 193
- (Treliljor), Magnus Bengtsson, 46, 47, 50, 51
- Troil, Uno von, ärkebiskop 186
- Trygger, Ernst, justitieråd, statsmin. 146
- Ture Jönsson, se Svarte Skåning
- Törneros, Adolf, prof., förf. 217
- (Uggla), Michel Arvidsson, häradsh. 49
- Ulf Karlsson 45
- Ulfeldt, Leonora Christina, dansk grevinna 100
- Ulfsparré (af Broxvik), Erik Georg, frih., gen.-major 208
- Fredrik Bernhard, kammarherre 217
- Ulrika Eleonora, drottning av Sverige 212
- Urup, Axel, danskt riksråd 183
- Utter, ålandssläkt 171
- Anders Persson, överstelöjtn. 171
- Johan Persson, ståth. 171
- Olof 171
- Per Månsson, arkivsekr. 171, 172
- Wachtmeister (af Johannishus), Hans, greve, amiralgeneral 185, 208
- Wahlström, Lydia Katarina, prof. 104, 130, 202
- Walberg, Frans Gustaf Emanuel, prof. 145
- Valdemar Magnusson, hertig 173
- Valdemar II, konung av Danmark 213
- Waldenström, Paul Petter, lektor, predikant 192
- Waldius, Jacob, rektor, kyrkoh. 176
- Valerius, Johan David, kansliråd, skald 144, 193
- Wallenberg, släkt 138
- Alice Olga Constance, f. Nickelsen 139
- André Oscar, bankdir. 138
- Knut Agaton, bankdir., utrikesmin. 139, 202
- Marcus, bankdir. 138, 139
- Wallquist, Einar, prov.-läkare 137, 214
- Wallström, Anders, naturläkare 210
- Valne, Erik Persson, kyrkmålare 210
- Warfvinge, Frans Wilhelm, överläkare 196
- Wargentin, Pehr Wilhelm, Vetenskapsakad:s sekr., astronom 210
- Vasell, Anders, landsh. 210
- Wedberg, Carl Otto Birger, justitieråd 135

- Wedel, greve, tysk general 11
- Wedel Jarlsberg, Fritz Fredrik Hartvig Her-
man, baron, norsk dip-
lomat 13—15, 25, 26
- Weibull, släkt 140
- Wennerstedt, ätt 208
- Wesley, John, engelsk me-
todist 161
- Wibom, smålandssläkt 215
- Wicksell, Johan Gustaf
Knut, prof., national-
ekonom 147
- Widekindi, Johan, riks-
historiograf 211
- Widell, Christian Ludvig,
postdirektör 211
- Widmark, Erik Johan, med.
prof. 213
- Wiede, Levin Christian,
kyrkoh. 217, 218
- Wieniawski, Henryk, polsk
violinist, kompositör
193
- Wigforss, Ernst Johannes,
statsråd 124, 126—128,
130, 199
- Viksten, Albert, förf. 111
- Viktoria, drottning av Sve-
rige 132
- Wilhelm, hertig av Söder-
manland 132
- (Vinge), Lindorm Björns-
son, lagman 46, 48, 53
- Virgin, Johan Bernhard,
gen.major 213
- Wittrock, Ulf, docent 155 f.
- Wolff, Johan Bernhard,
kyrkoh. 211
- Volkonskij, Sergej Grigorje-
vitj, »dekabrist» 208
- Woxen, Carl Gustaf Ma-
rius, norsk konsul 19
- Wrangel (af Sauss), Anton
Magnus Herman, gre-
ve, utrikesmin., envoyé
37
- Wrede, Fabian, greve, pre-
sident 185
- Wricht, Robert, dansk kol-
mäst. 183
- Vult von Steijern, Johan
Julius, president 181
- Värnlund, Rudolf, förf. 111
- Zethrin, Michael, rektor
176—178
- Zynthius, Henricus Edu-
ardi, kyrkoh. 215
- Åkerhielm (af Margrete-
lund), Johan Gustaf
Nils Samuel, frih., stats-
min. 1, 3, 6, 13, 14, 18,
19, 35
- Åman, Gabriel, kyrkoh.
188
- Ångström, släkt 141
- Östberg, Ragnar, arkitekt
208
- Östergren, August, statsråd,
president 8, 9, 20

Särskilt personregister till s. 54—92.

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

FEMTIOSJUNDE ÅRGÅNGEN

1959

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

STOCKHOLM 1960

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

593720

UTGIVEN MED BIDRAG
FRÅN HUMANISTISKA FONDEN OCH
LÄNGMANSKA KULTURFONDEN

INNEHÅLL

	Sid.
Diplomaten Carl Fleetwood och hans dagbok. III. Chef för utrikesdepartementets politiska avdelning 1889—1892. 2. 1891—1892. Av EINAR HEDIN	1—38
Junker Mauritius Sture. Ett medeltidsgenealogiskt problem. Av GOTTFRID CARLSSON	39—43
Folke Magnussons gåvobrev till sin hustru Kristina Magnusdotter, hans sätesgård Åby och hans släkt. Av JAN LIEDGREN	44—53
Ätten Hjort av Vilsta. Av MAGNUS COLLMAR	54—95
Autografsamlingar. Av BERTIL BROOMÉ	96
Klimatväxlingen i modern svensk biografi. Exemplifiering och synpunkter. Av BENGT HILDEBRAND	97—170
Per Månsson UTERS sigill. Av GUSTAF BRYNNEL	171—172
Recensioner	173—218
Erikskrönikans författare. Av ELSA NORDSTRÖM	173
Malmöhistoria i sten. Av NILS LUDVIG RASMUSSEN	174
Stockholms Storskola. Av GUSTAV SJÖBERG	174—180
Södermalms historia. Av TORGNY HÖJER	180—182
Stenkol och lera. Av SVEN G. HAVERLING	182—184
Biskop Johannes Gezelius d. ä.	184
Magnus Stenbock. Av BERTIL BROOMÉ	184—185
Sofia Magdalena. Av ELSA NORDSTRÖM	185—186
Sir Joseph Banks' svenska förbindelser. Av BERTIL BROOMÉ	186—187
Rektor Per Johan Ruth. Av BERTIL BROOMÉ	187
Gustafsberg. Av TORGNY HÖJER	187—188
Nödhjälpskassan i Stockholm. Av BERTIL BROOMÉ	188
Löwenströmska lasarettet. Av TORGNY HÖJER	188—189
Kyrkoliv och väckelse i Skara stift. Av DAVID LUNDSTRÖM	189—191
Hierta på Främmostad. Av ELSA NORDSTRÖM	191—192
Ur Svenska akademiens arkiv. Av BERTIL BROOMÉ	192—193
Fredrika Stenhammar. Av TORGNY HÖJER	193—194
Jean Jacques Hagströmer. Av BERTIL BROOMÉ	194
Johan Johanssons dagboksanteckningar. Av BERTIL BROOMÉ	195
Verner von Heidenstam. Av SVEN G. HAVERLING	195—196
Israel Holmgrens memoarer. Av PER SANDBERG	196—197
Vilhelm Ekelund. Av SVEN G. HAVERLING	197—198
Bo von Stockenströms minnen. Av ÅKE KROMNOW	198—199
I gott sällskap. Av CURT KEMPF	199—201
Alice Quensels minnen. Av ÅKE KROMNOW	201—202
Saltsjöbadens historia. Av TORGNY HÖJER	202—203
Släkten Furtenbach. Av ELSA NORDSTRÖM	203—204
Gulliksläkten från Hällesjö	204
Vetenskapsakademiens bibliotek. Av BERTIL BROOMÉ	204
Tullmatrikel. Av BERTIL BROOMÉ	204—205
Svenskt boklexikon. Av BERTIL BROOMÉ	205—206

	Sid.
Finländsk personhistorisk bibliografi	206
Collectio Holbergiana	206
Vem är det. Av BERTIL BROOMÉ	206
Svenskar i utlandet	207
Finlands adelskalender. Av BERTIL BROOMÉ	207
Tidskriftsöversikt	207—218
Meddelande angående Personhistoriska Samfundet	218
Förkortningslista	218
Personregister	219—229

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 15: — pr år
+ 70 öre för porto och uttages som postförskott för Personhisto-
risk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekre-
terare, krigsarkivarien **BERTIL BROOMÉ**, Krigsarkivet, Stockholm 80.
Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 18: —